

IN MEMORIAM

Virtuaalimuistomerkit yksityisinä, julkisina sekä virtuaalisina tiloina

Sisällysluettelo

1. Johdanto	2
1.1. Tutkimuksen tausta ja idea.....	2
1.2. Kuolemarituaalien virtuaalistuminen	4
2. Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset	8
2.1. Hermeneuttis-fenomenologinen tulkinta.....	8
2.2. Tutkimuskysymykset	12
2.3 Tutkimusmenetelmät virtuaalisella kentällä	13
2.4. Virtuaalisuuden, tilan, paikan ja tilallisuuden käsitteellistyminen.....	15
3. Tutkimusaineisto ja informantit	18
3.1. Informantit ja kysely	20
3.2. Kyselytutkimus sähköpostitse.....	22
3.3. Tutkimuseettiset näkökulmat	24
4. Virtuaalinen kenttä	29
4.1. Internetin historiasta ja tutkimuksista	29
4.2. Virtuaalietnografia	32
4.3. Virtuaalinen tutkimusaineisto	37
4.4. Virtuaaliteknologinen terminologia ja tutkimuksen teemat.....	43
5.1. Kuolemarituaalien muutos	45
5.2. Muistomerkkien tutkimus	49
6. Muistomerkkisivustojen etnografia.....	52
7. Virtuaalisten muistomerkkien merkityksellistäminen	60
7.1. Miten muistomerkki virtuaalistetaan?.....	60
7.2. Yksityisyyden julkisuus, julkisuuden yksityisyys - suremisen virtualisointi	67
7.3. Virtuaalinen tila, paikka ja tilallisuus.....	77
8. Lopuksi.....	84
9. Terminologia	89
10.1. Tutkimusaineistot.....	93
10.2. Kirjallisuus	93
Liitteet	102
Liite 1: Sähköpostikyselyt.....	102
Liite 2. Memory Of.com	104
Liite 3. Last-Memories.com.....	105
Liite 4. Virtual Memorials	106

1. Johdanto

1.1. Tutkimuksen tausta ja idea

Nykyinen informaatioteknologia antaa mahdollisuuksia reaaliaikaiseen kanssakäymiseen ajasta ja paikasta riippumatta. Myös ne kulttuuriset rakenteet, jotka aikaisemmin ovat olleet tiiviisti yhteisölliseen kokemukseen perustuvia – kuten erilaiset elämänmuutoksiin liittyvät siirtymärituaalit – ovat saaneet uusia muotoja virtuaalimaailmojen yhteisöllisyydessä ja kyberavaruuden sosiaalisissa ilmaisuissa.

Pro gradu -tutkielmani kohteena ovat virtuaaliset muistomerkit internetissä (engl. *virtual memorial sites*) sekä niihin liittyvät yksityisyyden ja julkisuuden sekä tilan ja paikan merkitykset. Tarkastelen kolmea internetsivustoa, jotka tarjoavat kävijöilleen mahdollisuuden luoda muistomerkkisivuja, kunnioittaa ja muistella läheisiään, keskustella surusta ja kuolemasta ja saada näin vertaistukea. Sivustojen päätarkoitus on *avoimeen verkkojulkaisuun* perustuvan muistomerkkisivun luominen, jonka voi personoida haluamallaan tavalla. Sivustot ovat siis kenen tahansa selailtavissa, tulostettavissa sekä levitettävissä edelleen (Sanastokeskus TSK, Tietotekniikan termitalkoot [online]). Kaikki sivustot ovat aluksi ilmaisia, mutta tietyn koekäyttöajan jälkeen muistomerkkisivu muuttuu maksulliseksi. Maksun voi suorittaa joko kuukausittain tai esimerkiksi kertaluonteisesti, jolloin muistomerkki jää pysyvästi näkyviin internetissä. Sivustoilla on mahdollista saada myös vertaistukea erilaisista verkkojutteluhuoneista ja keskustelupalstoista, lukea suruun liittyviä artikkeleita sekä varsinkin kaupallisilla sivuilla on tarjolla mm. lahjoja surevalle (esim. ”lahjoita muistosivusto/-video/-kynttilä”).

Tutkimusaineistoni jakautuu sähköpostikyselyyn, muistomerkkisivustojen etnografiaan sekä osallistuvaan havainnointiin. Keräsin informanttini tarkastelemalla muistomerkkisivuja sekä -sivustoja sekä yksittäisinä että kokonaisuuden muodostavana aineistona. Etnografiani koostuu sivustojen etusivun ominaisuuksista, eikä yksittäisistä muistomerkkisivuista. Tarkastelemanı sivustot ovat (ks. liitteet 2.-3.):

Memory Of – your On-line Center for Healing

<http://www.memory-of.com/Public/>

Last-Memories.com - Memorial Site

<http://www.last-memories.com/>

Virtual Memorials™

<http://www.virtual-memorials.com/>

Aluksi tutustuin kaiken kaikkiaan yhdeksään sivustoon, jotka löysin Google-hakupalvelimen avulla. Näistä yhdeksästä valikoitui edellä mainitut kolme sivustoa, joiden ominaisuudet poikkeavat toisistaan niin visuaalisesti kuin myös toiminnoiltaan. Vanhin (*Virtual Memorials™*) on perustettu 1996 ja nuorin (*Last Memories*) 2006. Esittelen sivustot ja etnografisen keruuprosessin tarkemmin luvussa 4. *Tutkimusaineisto, informantit ja virtuaalinen kenttä.*

Haastatteluosuuteni koostuu kuuden (kolme miestä, kolme naista) informantin sähköpostikyselystä. Keräsin informatit satunnaisotoksella muistomerkkisivuja selaamalla. Heidän valinnassaan vaikutti ainoastaan tasainen sukupuolijakauma ja suojaamattoman eli julkisesti nähtävissä olevan muistomerkkisivun luominen. Materiaalin runsaus muistomerkkisivulla ei vaikuttanut minuun henkilökohtaisesti, sillä en tutkinut heidän omaa muistomerkkisivuaan etnografiselta kannalta. Merkittävää oli ainoastaan heidän käsityksensä virtuaalisten muistomerkkien sisältämistä yksityisyys - julkisuus- sekä tila-merkityksistä.

Kasvokkainen haastattelu ei tämän tyyppisessä tutkimuksessa olisi ollut resurssien puitteissa mahdollista, vaikkakin se olisi saattanut tuottaa syvällisempää tietoa aiheesta. Halusin kuitenkin säilyttää myös samankaltaisen otteen virtuaalimuistomerkkeihin kuin informanteillani, niin käyttäjänä kuin tutkijanakin. Sähköpostihaastattelun tulokset olivat myös tutkielmani kannalta tyydyttäviä.

Omat henkilökohtaiset kiinnostukseni virtuaalisia mediuumeja, kuolemaa ja suremista kohtaan ovat ohjanneet aihevalintaan. Olen tottunut käyttämään erilaisia

internetyhteisöjä ja palveluja päivittäin useita tunteja niin työn, opiskelun kuin vapaa-ajankin puitteissa. Käsitykset kuolemasta ja kuolemisen eri kulttuureissa puolestaan ovat kiehtoneet minua lapsesta saakka. Virtuaalitekniologia on myös osa päivittäistä elämäämme yhä enemmän, ja siten ihmiset muuttavat ja soveltavat vanhoja uskomuksia ja käytäntöjä virtuaalimaailmoihin sopiviksi. Edesmenneen sureminen, kunnioitus ja muistaminen kuuluvat osaksi kuolemarituaaleja, joiden tarkoituksena on siirtää vainajan sosiaalinen status tuonpuoleisuuteen kuuluvaksi ja läheisten suruprosessin helpottamiseksi, jotta menetyksestä selvitäisiin. Yllätyksekseni en silti löytänyt suomalaisia virtuaaliantropologiaa tutkimuksia, minkä vuoksi uskon tutkimukseni puolustavan paikkaansa yhä teknistyvässä maailmassa, jossa antropologin on ns. mentävä sinne, missä ihmiset toimivat – tässä tapauksessa internetiin.

1.2. Kuolemarituaalien virtuaalistuminen

Kuolema koskettaa yleensä kaikkia kulttuurisesta taustasta, iästä tai sukupuolesta riippumatta, kun taas siirtymärituaalit kuoleman ympärillä ovat kulttuurista riippuvaisia (esim. ketä surraan, miten surraan ja kuinka kunnioitetaan tai ei kunnioiteta vainajia). Virtuaalinen kommunikaatiotekniologia on mahdollistanut uudenlaisen yhteisöllisyyden ja suremisen muodon, jolloin sureminen on yhtä aikaa sekä julkista että yksityistä internetin virtuaaliyhteisöissä. Yksi osa suruprosessia on menetyksen tunteiden käsittely, johon yleensä liittyy tiiviisti halu kunnioittaa vainajan muistoa. Vainajia kunnioitetaan yleensä joko yksityisillä rituaaleilla (hautajaiset, ruumiinvalvojaiset, valokuvan asettaminen näytteille, rukoileminen) tai julkisille paikoille sijoitetuilla fyysisillä merkeillä (hautakivi, kuolinpaikan merkitseminen kukilla ja kynttilöillä). Klassinen esimerkki julkisista muistomerkeistä ovat hautausmaiden hautakivet. Muita yhteisöllisiä muistomerkkejä ovat mm. sodassa kaatuneiden muistomerkit, joilla vierailaan, vaikka ko. sodassa kaatuneita ei läheisesti välttämättä tunnettaisi. Kaatuneet henkilöt liittyvät tällöin laajempaan historialliseen kontekstiin, yksityisestä tulee jaettava, mikä tekee heidän kuolemastaan kulttuurisen ja historiallisen tapahtuman ja siten osan yhteisöllistä muistia (Ukkonen 2000).

Suhtautuminen kuolemaan on muuttunut 1900-luvun aikana. Ranskalainen

sosiaalihistorioitsija Philippe Ariés on tutkinut länsimaista kuolemaperinetä useissa teoksissaan, joihin paneudun lähemmin luvussa 3.3. *Kuolemarituaalien muutos*. Kuolema on viimeisen sadan vuoden aikana kliinistynyt ja siirretty kodin ja perheen piiristä ammattilaisten työksi. Kuolevan kanssa ei enää olla läsnä eikä kuolevaa kohdata samalla tavalla kuin esimerkiksi agraarisessa 1800-luvun yhteiskunnassa.

Kuolemarituaalien (vainajan kunnioitus ja muistaminen) virtuaalistumiseen liittyy läheisesti virtuaalitekniikan arkipäiväistyminen. Esimerkiksi Jokelan koululla vuonna 2007 tapahtuneen traagisen ammuskelun jälkeen internetiin syntyi useita nettiyhteisöjä tapahtuneessa menehtyneiden muistoksi, muun muassa Irc-Galleria- ja Facebook-verkkoyhteisöihin. Yhteisöt syntyivät etenkin alle 20-vuotiaiden suosimassa Irc-Galleriassa hyvin nopeasti, sillä jo ammuskelupäivän iltana suurin yhteisö oli kerännyt 1700 jäsentä. Sivulla on voinut keskustella, tuoda julki mielipiteitään, esittää surunvalittelujaan sekä käydä läpi omia tunteita. (Vähäsarja 2007 [online].)

Marraskuu 2007: [Viitattu: 22.1.2009, nimet muutettu].

Mun mielest sen pekan ois pitäny jäädä vastuusee sen teosta..
mut toisaalt en haluis et se eläis. *Petra*

Nimenomaan, suru muuttuu vihaksi usealla, ja niin sen kuuluukin. sen jälkeen helpottaa. *Jussi*

Nyt ei jaksa jutella enää. :D oon puhunu tääl joka päivä (no joo 3 päivää.) johonki 12 asti ni nytt riitti hetkeks. oloki on jo sen verra hyvä ku on nii paljo asiast keskustellu :) *Heli*

Toukokuu 2008: [Viitattu: 22.1.2009, nimet muutettu.]

Ei aina edes ole selitystä. onhan se toki totta, että koulukiusaaminen oli taatusti osasyynä, mutta kuin myös ylenpalttinen katkeruus, ja veikkaan että teossa heijastui myös tekijän sosiaalinen heikkous. ei se toki mitään selitä, mutta tekijän selitystä emme itse koskaan kuule. *Kai*

Niin se on jokaisella meistä on omat heikkoudet. *Tinja*

Ei koskaan saada tietää oikeeta syytä. meille rakkaat ihmiset on poissa. mutta meidän pitää vaan jatkaa elämää. ja koskaan ei saa unohtaa. ei sydän unohda sellaista ihmistä joka on ollut hyvin rakas. *Suvi*

Lokakuu 2008: [Viitattu: 22.1.2009, nimet muutettu.]

Mites tääl on porukat muuten pärjälly? *Heikki*

En oikeen tiä :(*Mirja*

Etenkin nuoret ovat ottaneet omakseen internetin yhteisöt, joissa on mahdollista muun muassa keskustella aiheista, jotka kasvokkain eivät ehkä olisi mahdollisia. Aiheet saattavat olla hyvin yksityisiä ja tabuja, tai nuorelta saattaa puuttua sellainen vuorovaikutusverkosto, jonka kautta hän voisi purkaa tuntojaan kipeistä aiheista.

Olen kiinnostunut kuolemaan liittyvien muistomerkkien yksityinen–julkinen -aspektista, ja paneudun siihen tila-problematiikan kautta. Kuinka yksityinen ja julkinen *tila* määrittyvät tämän muistomerkin kautta? Muistomerkin – tässä tapauksessa muistosivun – luominen on osaltaan yksityistä suremista ja eheytymistä varten, mutta toisaalta se on olemassa myös kollektiivista ja julkista jakamista sekä virtuaalista kommunikointia varten. Yksilöltä voi mahdollisesti puuttua se perinteinen vuorovaikutusyhteisö, joka kollektiivisesti suree menetystä. Monet surevat saattavat myös kokea olevansa taakaksi läheisilleen surunsa kanssa tai he kokevat, ettei heitä ymmärretä. Toisaalta virtuaalinen vuorovaikutus saattaa olla jo niin luonnollinen tapa, että virtuaalimuistomerkki ja surusivustot ovat luonnollinen keino toipua surusta. Internet voi olla tuolloin kanavana suuremmalle kollektiivisuudelle, globaalimmalle vuorovaikutukselle, joka mahdollistaa tuen ja ymmärryksen saamisen muilta samoin kokevilta ja tuntevilta täysin reaaliajassa. Samoin omasta tärkeästä ihmisestä haluaa myös jakaa muille jättämällä ”perinnön” (*legacy*), jotta tuo henkilö ns. eläisi ikuisesti myös virtuaalimaailmassa.

Toinen itseäni inspiroiva lähtökohta on hermeneuttis-fenomenologinen näkemys tilasta (ks. luku 2. *Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset*). Kysyn aineistoiltani, kuinka näiden muistosivujen luojat käsittävät virtuaalisen tilan ja miten nämä virtuaaliset muistomerkit näyttäytyvät tilana. Monet virtuaalimaailmaa koskevat sanat ja sanonnat ovat hyvin konkreettisia, reaaliaailman fyysisiin objekteihin viittaavia (esim. *chat-huone* ja "olen *internetissä*"). Miten siis virtuaalinen, kaksiulotteinen muistomerkki käsitetään tilana ja miten tilallisuuden kokemus rakentuu, kun kyseessä on muistomerkki vainajalle?

2. Teorettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset

2.1. Hermeneuttis-fenomenologinen tulkinta

Tutkimusnäkökulmani on hermeneuttis-fenomenologinen, jolloin tutkimukseni tarkoituksena on tavoittaa ymmärtämisen ja tulkinnan kautta informanttien kokemusmaailmaa ja heidän asettamiaan merkityksiä muistomerkkisivuja kohtaan (Laine 2007: 28). Hermeneutiikan etymologia juontaa juurensa kreikan kieleen (kreik. *hermēneutikē* 'selitystaito') ja jumalten sanoman tulkitsemiseen (Aikio 1989: 260). Hermeneuttisessa tutkimuksessa pääpainona on ymmärtäminen, joka antropologisessa tutkimusperinteessä juontaa muun muassa Clifford Geertzin näkökulmaan kulttuurin tutkimuksesta sen syvällisen ymmärtämisen kautta. Antropologinen tutkimus pyrkii selvittämään, miten käsitämme maailman ja miksi elämme siten kuin elämme. Yleistysten luominen ei ole päätavoite, sillä yhteisöt rakentuvat yksilöistä, jotka vain toimivat yhdessä ennalta sovitulla ja opituilla tavoilla. Yksilöiden tavat ymmärtää maailmaa voivat erota toisistaan hyvin paljon. (Eriksen 2001: 21-22.)

Protestanttisen teologin Friedrich Schleiermacherin (1768–1834) ajatukset toisesta ajasta ja toisesta kulttuurista peräisin olevien tekstien tulkitsemisesta ovat antropologian ydinkysymyksiä. Kuinka voidaan tulkita puhtaasti toisesta ajasta ja/tai kulttuurista olevaa tekstiä (ilmiötä)? Hermeneutikon tehtävänä on Schleiermacher mukaan eläytyä tekstin kirjoittajan asemaan ja rekonstruoida alkuperäisen kirjoituksen konteksti. Tutkijan tulee minimoida oman taustansa vaikutus, jotta voisi lähestyä tutkimuskohdettaan ilman ennakko-oletuksia. Schleiermacher soveltaa myös hermeneuttisen kehän ajatusta työssään, jossa osa saa merkityksensä suhteessa kokonaisuuteen. (Stanford Encyclopedia of Philosophy 2002 [online]; Oesch 1994 [online].) Kontekstin huomioiminen on osa myös antropologian holistista näkökulmaa, jolloin ihminen huomioidaan kulttuuriolentona.

Fenomenologian etymologia juontaa myös kreikkaan (kreik. *phainomenon*, 'ilmenevä', 'ilmiö'; kreik. *logos*, 'puhe', 'oppi') ja tarkoittaa 'oppia ilmiöistä' (Aikio 1989: 208). Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään lähestymään tutkimuskohdetta sen

sisältäpäin, ymmärtämään sen muoto kokonaisuudessaan havainnoista käsin. Tarkoituksena on selvittää siis jonkin ilmiön *olemukselliset merkitysrakenteet*. (Laine 2007: 43.)

Fenomenologinen näkökulmani seuraa etenkin Immanuel Kantin (1724–1804) transsendentalistista idealismia. Kant määrittelee transsendentiaalisen näkökulman dualistisesti, tajunnansisäiseen ja tajunnanulkoiseen. Transsendentiaalinen realismi käsittää oliot omasta havainnostamme riippumattomina olioina, tajunnanulkoisina ilmiöinä, kun taas transsendentiaalisen idealismin mukaan käsityksemme olioista määrittyvät niiden olemuksen mukaisesti, tajunnansisäisesti. Näiden kahden erona on vuorovaikutus - tai sen puute - ympäröivän maailman kanssa, eli kuinka paljon kohteeseen vaikuttaa sen ulkopuoliset ilmiöt. (Kant 1997: 77, 94-95.)

Jos havainnointimme sattuisi olemaan sellaista, että se mieltäisi olennot *sellaisina kuin ne sinänsä ovat*, niin silloin ei tapahtuisi minkäänlaista havainnointia *a priori*, vaan se olisi aina empiiristä. -
 - miten läsnäolevan olion sallisi minun tiedostaa, millainen se on sinänsä, koska sen ominaisuudet eivät voi siirtyä mieltämiskykyyni.
 - - *havainnointiin ei sisälly mitään muuta kuin aistimellisuuden muoto, joka edeltää minun subjektissani kaikkia niitä todellisia vaikutelmia, joiden välityksellä oliot minuun vaikuttavat.* (Kant 1997: 77.)

Filosofi Toni Kannisto esittelee Kantin ajattelua havainnollistavan esimerkin internet-artikkelissaan *Kant: transsendentaalinen idealismi*:

Toisin sanoen, siinä missä empiirinen idealismi pitää kokemuksen objekteja tajunnan sisäisinä, so. pelkkinä ideoina, transsendentaalinen idealismi myöntää niiden olevan tajunnan ulkopuolisia, reaalisia olioita, mutta *ei*, että ne olisivat niitä havainnoivasta subjektista riippumattomia. Tätä mahdollisesti hankalalta tuntuva erottelu voisi havainnollistaa vaikkapa ajattelemalla valkoista palloa, jota valaistaan punaisella taskulampun valolla. Nyt *punainen* (so. punaisena ilmenevä) pallo on kyllä yhtäältä ilman muuta taskulampun

ulkopuolinen olio, mutta ei toisaalta siitä *riippumaton*. (Kannisto 2008. [online].)

Teoreettinen viitekehyseni seuraa myös Edmund Husserlin (1859-1938) trassendentiaalista fenomenologiaa, joka pyrkii selvittämään tietoisuuden intuitiivisia ilmiökokemuksia, jotka voidaan selvittää seuraamalla niitä mentaalisia toimintoja, joilla tietoisuus etenee. Husserl kutsuu näitä mentaalisia toimintoja intentionaaliseiksi akteiksi, mutta hänen fenomenologiassaan olennaista ei ole näiden aktien kohde vaan itse prosessi. (Juti 2002: 223-224.) Kantin mukaan ilmiön aikaansaama kokemus saa sisältönsä ulkoapäin, mutta sen merkityksellisyys ja muoto määräytyvät omissa mielissämme (Kannisto 1998: 316).

I see a thing e.g. this box, but I do not see my sensations. I always see *one and the same box*, however *it* may be turned and tilted. I have always the *same* ‘content of consciousness’ - if I care to call the perceived object a content of consciousness. But each turn yields a *new* ‘content of consciousness’, if I call experienced contents ‘contents of consciousness, in a much more appropriate use of words. Very different contents are therefore experienced, though the same object is perceived. (Husserl 2002 (1900) [online].)

Hyödynnän myös Husserlin fenomenologisen reduktion menetelmää, jolla pyritään sulkemaan ulos kaikki mahdolliset ennakko-oletukset tutkimuskohteesta, jolloin voidaan saavuttaa *fenomenologisesti puhdas kokemus* (Juti 2002:228). Husserl painottaa yksilölähtöistä tutkimusta. Antropologia on myös kiinnostunut yksilökohtaisista kulttuurisista merkitysrakenteista. Kulttuuri määrittää arvo- ja asennemaailmojamme, tapojamme, eleitämme ja ilmeitämme. Yksilötasolla ei kuitenkaan voida puhtaasti olla varmoja jokaisen yksilön samankaltaisesta tavasta toimia ja hahmottaa maailmaa.

Virtuaalianthropologiseen tutkimukseen hermeneuttis-fenomenologinen näkökulma on mielestäni hedelmällinen juuri tutkimuskohteen dualistisen luonteen vuoksi: virtuaalitodellisuuden ei-fyysinen luonne sekä sen konkreettinen käyttäminen ja mieltäminen esimerkiksi kielellisissä konnotaatioissa. Virtuaalitodellisuushan rakentuu ainoastaan mentaalisesti, eräänlaisten mentaalisten karttojen avulla, joiden mukaan

voimme navigoida linkkien kautta sivuilta toisille ja silti käsittää olevamme joko edelleen saman sivuston piirissä tai jatkaa muille sivustoille. Navigoimista internetissä voisi verrata television kanavapujotteluun, jolloin on mahdollista pujotella useiden samanaikaisten ikkunoiden kautta paikasta toiseen. Voin pitää auki keskusteluikkunaa ystäväni kanssa, maksaa laskuja, tarkastella illan elokuvatarjontaa televisiosta, katsella videoita ja tehdä tehtäviä virtuaalisessa oppimisympäristössä.

Internetin virtuaalitodellisuuden visuaalinen rakenne auttaa sen mieltämistä fyysisen todellisuuden kautta, sillä todellisuudessa se muodostuu vain ykkösten ja nollien muodostamasta informaatiovirrasta, joka edelleen rakentuu HTML-kielen avulla tietyiksi väreiksi, kuviksi, 3D-animaatioiksi ja tekstifonteiksi. Se on kuitenkin toiminnallinen tila ja sosiaalinen verkosto, jonka funktio määrittyy sen kulloisenkin tarkoituksensa ja käyttäjän kautta. Maantieteilijä Yi-Fu Tuan näkee rakennetut tilat sosiaalisten roolien ja suhteiden kautta (Tuan 2001:102). Virtuaalinen tila rakentuu mielestäni samaan tapaan, kuin Tuan esittää.

People know better who they are and how they ought to behave when the arena is humanly designed rather than nature's raw stage (Tuan 2001: 102).

Internetin virtuaalitodellisuus rajautuu fyysisesti siihen näyttötilaan, jossa sitä kulloinkin käytetään, mutta esimerkiksi näytön sivussa olevan vierityspalkin avulla käsitämme, että sivu jatkuu myös ns. alaspäin, vaikka se fyysisesti näyttäytyykin meille aina vain näytön rajaamissa puitteissa. Erilaiset varjostusrakenteet, animaatiot, äänitehosteet sekä värit luovat illusion kolmiulotteisesta tilasta, vaikka näyttö itsessään on kaksiulotteinen. Tämä pätee mihin tahansa tietokoneen ohjelmistoihin, kuten tähän käyttämäni tekstinkäsittelyohjelmaan, joka luo mielikuvan oikeasta todellisesta paperista, jolle kirjoitan konekirjoituksen tapaan tekstiä. Tämä "paperi" luo pienen varjon oikealle sivulleen ja alareunaan, kuin se olisi pöydältä nostettava arkki, luoden mielikuvan tyhjästä tilasta sen takana.

Tutkimuskohteenani olevat virtuaaliset muistomerkit ovat yhtäläillä kaksiulotteisia, mutta erilaisilla visuaalisilla rakenteilla kolmiulotteisiksi luotuja. Keskeistä on niiden merkitys: vainajan kunnioittaminen ja suruprosessin läpikäyminen. Muistomerkkiin

sisältyvät merkitysrakenteet eivät näytä muuttuvan, vaikka muistomerkillä ei olisikaan fyysistä olomuotoa.

Tavoitteenani on ennen kaikkea ymmärtää informanttieni näkemystä virtuaalisten muistomerkkien luonteesta ja merkityksistä hermeneuttisen tutkimusperinteen mukaisesti. Tarkoitukseni ei ole luoda laajoja yleistyksiä, vaikka aineistoni antaa osaltaan mahdollisuuksia myös sen suuntaiselle tutkimukselle. Fenomenologinen tutkimus pitää sisällään myös yhteisöllisen näkökulman, sillä ihminen on yhteisöllinen olento ja kollektiivisesti jaetut merkitykset rakentavat ja pitävät yllä kulttuureja. Merkitykset ovat tällöin *intersubjektiivisia* eli subjektien välisiä. (Laine 2007: 30).

2.2. Tutkimuskysymykset

Sovellan virtuaalietnografiaa internetin muistosivustoihin, jolloin tutkimuskohteenani ja -kenttänäni ovat informaatioteknologian puitteissa luodut merkitysrakenteet ja virtuaaliset tilat. Olen jakanut tutkimuskysymykseni kolmeen tasoon, joista ensimmäinen perustuu pääasiassa etnografiseen kuvailuun ja kyselyaineistosta nousseisiin merkityksiin, toinen taso keskittyy yksityisyyden ja julkisuuden merkitysrakenteisiin ja kolmas taso taas tilan ja tilallisuuden analyysiin virtuaalisella muistomerkkisivustolla:

- Mikä merkitykset yhdistävät virtuaalisen ja todellisen muistomerkin virtuaalisella muistosivustolla?
- Millaisia yksityisyyden ja julkisuuden merkityksiä virtuaaliseen muistomerkkiin sisällytetään?
- Miten tila, paikka ja tilallisuus näyttäytyvät virtuaalisella muistomerkkisivustolla?

Ensimmäisessä kysymyksessäni pyrin selvittämään ja kuvailemaan, mitä sisältöjä informanttini liittävät virtuaalimuistomerkkiin sekä virtuaalisella että reaalisella tasolla. Muuttuuko muistomerkki, kun se fyysisuus katoaa? Mitä eroa on fyysisellä ja virtuaalisella muistomerkillä? Miksi informanttini ovat kukin maksaneet ikuisesta

muistomerkestä virtuaaliavaruudessa?

Toisessa kysymyksessäni lähestyn julkisuuden ja yksityisyyden merkityksiä. Miten informanttini perustelevat yksityisen informaation julkiseksi asettamista? Mikä on heidän käsityksensä yksityisestä informaatiosta? Miten yksityisen tiedon julkiseksi asettamista perustellaan? Mikä merkitys julkisella muistomerkkisivulla on kasvottomassa vuorovaikutuksessa tuntemattomien ihmisen kanssa? Kuinka yksityinen informaatio muuttuu julkisella muistomerkkisivulla, joka sisältää henkilökohtaista ja hyvin tunnepitoista informaatiota?

Kolmannessa kysymyksessäni analysoin muistomerkkisivustoa tilana ja sen virtuaalista tilallisuutta. Miten tilallisuuden kokemus rakentuu virtuaalisella muistomerkkisivustolla? Miten paikan ja paikallisuuden tunne muodostuu virtuaalisessa tilassa? Millaista tilallisuuden ja paikallisuuden diskurssia virtuaalisesta muistomerkestä tilana käytetään?

Tutkimuskohteideni kieli on englanti, joten käytän terminologiassani sekä suomen- että englanninkielisiä sanoja. Suoraa suomennosta on ajoittain vaikea löytää, sillä sanojen etymologiset merkitykset ovat joskus erilaisia. Tämän vuoksi olen koontanut tutkielmani loppuun lyhyen terminologian, jotka perustuvat Sanastokeskus TSK:n Tietotekniikan termitalkoot -projektin internet-sivustoon.

2.3 Tutkimusmenetelmät virtuaalisella kentällä

Tutkimukseni luonne on tapaustutkimuksen mukainen, jolloin painotan itsereflektion merkitystä, tutkimusprosessin näkyväksi tekemistä sekä holistista näkökulmaa (Saarela-Kinnunen & Eskola 2001: 162). Tutkimukseni perustuu kvalitatiivisiin menetelmiin, jolloin osallistuvuus ja aineistolähtöisyys ovat olennaisia kvalitatiivisille menetelmille. Pyrin yhdistämään tutkimuksessani osallistuvan havainnoinnin kautta sekä *emic-* että *etic-*näkökulmia, siis toisin sanoen tutkimuskohteen sisäisen sekä ulkoisen näkökulman. Aineistoni on myös määrällisesti suppea, kuusi informanttia ja kolme muistomerkkisivustoa, joiden perusteellinen tutkimus ratifioi laadullisen näkökulman.

(Eskola & Suoranta 1999: 13-22.) Linkitän tutkimuskohteeni ilmiönä myös laajempaan historialliseen kontekstiin, kuolemarituaalien muutokseen sekä teknologiseen kehitykseen.

Käytän osallistuvassa havainnoinnissani sekä etnografisessa tarkastelussani Husserlin esittelemää fenomenologisen reduktion menetelmää, jolloin pyrin näkemään kohteen sellaisenaan, uutena ja outona. Olen itse oppinut käyttämään virtuaalitekniologiaa hyvin nopeasti, kyseenalaistamatta ja ihmettelemättä, kun taas oma äitini opetellessaan käyttämään tietokonetta jäi miettimään "hiiren" varsinaista merkitystä ja kuinka sen ulkonäkö ei varsinaisesti muistuta hiirtä, mutta "kuinka asiaa ajatellessa se myös alkaa vähän näyttää siltä". Pyrin tarkastelemaan muistomerkkisivuja siten kuin en olisi koskaan sellaisia nähnyt. Husserl kutsuu fenomenologista reduktiota myös filosofiseksi asenteeksi, jolloin pureudutaan todellistumisen lähtökohtaisimpiin rakenteisiin (Backman & Himanka 2008).

Osallistuvan havainnointini perustalla on kenttätyöpäiväkirjani sekä muistiinpanoni. Olen pyrkinyt edellä esittämäni esimerkin mukaisesti kyseenalaistamaan kaikki toimintoni, muistomerkkisivulla esiintyvät ominaisuudet sekä näkemään virtuaalisen muistomerkin luonnin täysin uutena ja outona ilmiönä. Tottuneena internetin käyttäjänä olen esimerkiksi ymmärtänyt, kuinka kuvien ja videoiden lataaminen toimii, mikä merkitys on sivulla esiintyvän informaation määrällä sen latautumiseen heikommalla internet-yhteydellä ja niin edelleen. Objektiivisuus on ollut yllättävän vaikea säilyttää, sillä tottuneisuuteni hämää näkökulmiani usein tiedostamatta. En ole aina kyennyt luomaan yhtä neutraalia havainnoinnin tilannetta, sillä esimerkiksi käytän usein taustalla erilaisia verkkojutteluohjelmia työskennellessäni. Olen kuitenkin huomioinut tämän seikan itsereflektiossani ja omaa subjektiivisuutta paikantaessani.

Henkilökohtaisen latautuneisuuden osallistuvaan havainnointiin toi henkilö, jolle loin oman muistomerkkisivun: edesmennyt isäni. Isäni fyysinen hautapaikka sijaitsee Ruotsissa, joten kykenen vierailemaan siellä hyvin harvoin. Itse haudalla on minulle tietty merkitys eräänlaisena kanavana hänen luokseen, se on hänen lepopaikkansa, ruumiinsa sijainti. Silti huomasin muistosivua luodessani, että vuoropuhelu hänen muistonsa ja hänen olemuksensa kanssa alkoi tapahtua myös muistosivun välityksellä. Siitä tuli hänen persoonallisuutensa jatke. Tämän vuoksi minulle oli erityistä merkitystä

sillä, että muistomerkkisivulla olisi tietty tunnelma ja että se kunnioittaisi isäni muistoa parhaimmalla mahdollisella tavalla.

Päivikki Suojanen käsittelee artikkelissaan *Työkaluna tutkijan persoona* (1997) samaa tuttuuden problematiikkaa.

Oman kulttuurin tutkija kohtaa ilmiökentän itsestäänselvyyden: olettaa annettuina ajattelutapoja, sääntöjä, normeja, pystymättä kysymään niiden syy-yhteyksien perään. - - paljonko hänen elämäkokemuksensa, sen runsaus tai niukkuus vaikuttavat tutkimuksen ennakkoletuksiin, motivaatioon, tulkintaan, merkitysten antamiseen. Oman, läheisen kulttuuri-ilmiön tutkiminen edellyttäisi ulkopuolisen perspektiivin hankintaa ja hallintaa ainakin hetkeksi: tutun kulttuurin etäännyttämistä, kokonaan toisenlaisten, uusien kysymysten tekemistä, kyseenalaistamista. (Suojanen 1997: 155.)

2.4. Virtuaalisuuden, tilan, paikan ja tilallisuuden käsitteellistyminen

Käyttämäni käsitteet (materiaalinen/immateriaalinen, reaalin/virtuaalinen, tila, paikka, fyysinen) liittyvät fyysisen virtuaaliseen representaatioon ja sen sisältämiin merkityksiin. Käsitteeni ovat myös dualistisia, olematta kuitenkaan aina toistensa vastakohtia, sillä esimerkiksi kolmiulotteisuus on virtuaalitodellisuudessa lähinnä abstraktion tasolla esiintyvä käsite, joka näyttäytyy ainoastaan visuaalisilla keinoilla (varjostukset, värit, liikkuminen jne.). Tällöin reaalityodellisuudessa kohde on kaksiulotteinen tietokoneen näyttö. Tutkimuskohteeni materiaalisuus liittyy siitä maksettavaan summaan (se on ostettavissa oleva hyödyke) sekä sen käyttöön teknologisen välineen avulla, mutta se on myös immateriaalinen siinä mielessä, ettei sitä voi koskettaa, haistaa tai maistaa. Tila ja paikka (engl. *space/site*) liittyvät käsitteissäni kiinteästi virtuaaliseen ja reaaliseen. Muistomerkkisivu on virtuaalinen paikka virtuaalisessa tilassa, jota käytetään ja jonne voidaan ns. mennä reaaliossa tilassa teknologisen välineen kautta. Rinnastan siten reaalisen myös fyysiseen ja todelliseen, vaikka virtuaalinen ei olekaan rinnasteinen epätodelliseen. Yritän kuitenkin pitää

mielessäni nämä käsitykseni, sillä informanttini eivät todennäköisesti problematisoi virtuaaliavaruutta samalla tavalla, jos ollenkaan.

Internetistä ja siellä navigoinnista käytetään kuitenkin tiettyä puhuntaa, diskurssia, joilla tilan ja tilallisuuden kokemukset rakentuvat. Ollaan ”siellä” tai mennään ”sinne”. ”Surffataan netissä” ja ”mennään nettiin”. Diskursiivisessa analyysissä lähdetään tekstin merkitysrakenteiden sijasta tarkastelemaan, millaisia merkityksiä tekstillä itsessään rakennetaan (Eskola & Suoranta 1999: 195).

Outi Fingerroos kirjoittaa tila-käsitteen tarjoamista mahdollisuuksista teoksessaan *Haudatut muistot* (2004). Tila-käsitteen auki purkaminen tarjoaa hänen mukaansa uusia näkökulmia mikrotason kysymyksiin, sillä tilalla ja tilallisuudella on moniulotteisia sosiaalisia, kulttuurisia ja poliittisia merkityksiä. Tilan ja paikan käsitteiden problematisointi on saanut suosiota erityisesti 1990-luvun kulttuuri- ja yhteiskuntatieteissä. Taustalla vaikuttaa 1960-luvulta alkanut kriittinen suhtautuminen tilastointiin ja mittauksiin, joita etenkin sosiologit suosivat. Havainnointi, sosiaalisen elämän pienet elkeet ja eleet, mikrotason kysymykset ja tilallisuus nousivat kysymysten keskipisteisiin. (Fingerroos 2004: 111.)

Petri Raivo on käsitellyt tilaa, paikkaa ja maisemaa kulttuurimaantieteen näkökulmasta ja hänen mukaansa tilallisuuden kokemus on tekstuaalisesti ja diskursiivisesti rakennettu. Tekstuaalisuus viittaa kielellisiin rakenteisiin ja semioottisiin käytäntöihin, ts. tilan ja paikan rakentumiseen puhunnassa, mutta myös musiikkiin ja kuviin ja niiden sisältämiin merkityksiin. (Raivo 1997: 200.)

Ranskalainen sosiologi Michel de Certeau (1984) klassisen määritelmän mukaan kaupunkitilassa liikkuminen on spatiaalinen käytäntö, joka rakentuu merkityksistä. Tila ja tilallisuus rakentuvat sosiaalisesti, subjektiivisesti sekä kollektiivisesti, osana arkipäiväisyyden käytäntöjä ja inhimillistä toimijuutta.

Places are fragmentary and inward-turning histories, pasts that others are not allowed to read, accumulated times that can be unfolded but like stories held in reserve, remaining in an enigmatic state, symbolizations encysted in the pain or pleasure of the body. ‘I feel

good here’: the well-being under-expressed in the language it appears in like a fleeting glimmer is a spatial practise. (de Certeau 1984: 130.)

Tila on tällöin pysyviä konstruktioita ja paikka koettu tila, tietty kohde, jossa olemalla rakennamme merkityksiä *a priori* sekä *a posteriori*. Subjekttiivisen olemuksensa vuoksi tila on aina myös henkilökohtainen kokemus, yksilöllinen ja siksi hankalasti yleistettävissä – jos se on edes mielekästä yleistää. Arkeologi Christopher Tilley kirjoittaa aiheesta:

The alternative view starts from regarding space as a medium rather than a container of action, something that is involved in action and cannot be divorced from it. - - These spaces, as social productions, are always centred in relation to human agency and are amenable to reproduction or change because their constitution takes place as a part of day-to-day *praxis* or practical activity of individuals and groups of the world. (Tilley 1994: 10.)

Rakennettu tila ilmentää aina sosiaalisia rooleja ja suhteita (Fingerroos 2004: 115), ja siten se myös luo identiteettejä. Virtuaalisen tilan – tässä muistomerkin – muokkaaminen persoonalliseksi ja yksilölliseksi paikaksi ilmentää ennen kaikkea sosiaalisia rooleja ja suhteita. Patrioottiset taustakuvat ja musiikit ilmentävät vainajan persoonallisuutta suhteessa valtioon ja yhteiskuntaan, hänen arvomaailmojaan ja asenteitaan, ja siten hänen identiteettiään. Toisaalta tämä tila on jonkun toisen rakentama, välillinen ilmaisu, joka ei ole välttämättä vainajan oman tahdon mukainen. Siten se myös ilmentää vainajan sosiaalista roolia suhteessa läheisiinsä eli *millä tavalla muut ovat hänet nähneet*.

Fingerroos kirjoittaa (2004: 115) tilaan kätkeytyvistä diskursseista ja intersubjektiiivisista merkityksistä, jotka luovat tilan muistin paikaksi. Virtuaalinen muistomerkki on myös muistin ja muistamisen tila, joka rakentuu sinne kirjoitetuista teksteistä, ladatuista kuvista, videoista ja animaatioista, sekä muistomerkillä esiintyvistä diskurssista, jolla surua ja menetystä työstetään.

3. Tutkimusaineisto ja informantit

Aineiston rajauksen suoritin sen perusteella ovatko ne ei-suomalaisia (paikallisuus), sivustojen käyttöominaisuuksien (mm. muistomerkin personointimahdollisuudet), oletetun käyttäjäaktiivisuuden (kuinka paljon muistosivuja, keskustelupalstojen keskusteluaktiivisuus) sekä HTML-kielen (käyttö- sekä visuaaliset ominaisuudet) perusteella. Sivustot löysin käyttämällä <http://www.google.fi> hakupalvelinta seuraavilla hakusanoilla:

- memorial site
- memorial website
- online memorial
- virtual memorial

Yksi internetin tiedon rajauksen ongelmista on informaation runsaus ja sekalaisuus. Tieto on usein pirstaloitunutta ja jopa virheellistä. Linkit eivät välttämättä toimi, jos sivuston osoitetta muutetaan tai palvelin lakkautetaan syystä tai toisesta. Erilaisia ja etenkin eri kielisiä hakusanoja käyttämällä hakuosumia voi saada aikaan jopa satojatuhansia. Alun perin oma aineistoni oli kaiken kaikkiaan yhdeksän muistomerkkisivustoa, joihin tarkemmin tutustuttuani rajasin aineistoni kolmeen.

Arja Kuula kirjoittaa internetin organisoidusta ja organisoimattomasta tiedosta teoksessaan *Tutkimusetiikka* (2006). Organisoituna tietona voidaan pitää yritysten ja yhdistysten systemaattisesti toteutetut ja julkisesti luettavissa olevat sivustot. Tätä ovat myös suojatut intranet-tyyppiset sivut, joille tarvitaan palvelimen ylläpitäjältä lupa ja sisään kirjautuminen. Organisoimattomana tietona voidaan pitää yksityishenkilöiden itse julkaisemia sivuja, kuten esimerkiksi artikkeleita ja kotisivuja. (Kuula, 2006: 170.) Tutkimusaineistoni yksi rajausperiaate oli juuri organisoitu tieto ja vapaasti luettavuus. Valitsin tutkimuskohteekseni vapaasti luettavissa ja selailtavissa olevat sivustot ja muistomerkit juuri yksityisyys–julkisuus -tematiikan mukaisesti. Yksikään informanteistani ei halunnut suojata muistomerkkiään salasanan taakse, sillä tuolloin vainajan muiston kunnioittaminen olisi pysynyt vain pienen piirin sisällä. Jokainen heistä halusi tuoda julki edesmenneen persoonallisuuden, kertoa maailmalle kuka hän

oli, jotta hänen muistonsa säilyisi ikuisesti.

Muistomerkkisivustot valittuani tutustuin kunkin ominaisuuksiin sekä selasin muistomerkkejä. Osallistuvaa havainnointia harjoitin kirjautumalla kaikkiin kolmeen sivustoon ilmaiskäyttäjäksi ja kokeilin itse muistosivun luomista omalle isälleni. Jokaisella sivustolla tarjotaan tämä ilmaiskokeilu kahdeksi viikoksi, minkä jälkeen muistomerkki jättäytyy passiiviseksi, eli se ei enää näy julkisena sivuna. Maksamalla joko kuukausi- tai vuosimaksun voi saada muistomerkkinsä näkyviin jälleen.

Esittelen sivustot tässä lyhyesti, tarkempi etnografinen kuvaus löytyy luvusta 4.4. *Muistomerkkisivustojen etnografia*

I. Memory Of – your On-line Center for Healing (<http://www.memory-of.com/Public/>)

Memory Of -sivusto on perustettu 2004, ja sitä ylläpitää *The Library of Life Foundation*, ja sen fyysinen sijaintipaikka on Iso-Britannia. Muistosivun voi luoda kahden viikon kokeiluajaksi ilmaiseksi, jonka jälkeen se on maksullista. Sivulle on mahdollista ladata kuvia, musiikkia, tekstiä ja videoita, sekä sen voi personoida haluamallaan tavalla sivuston valmiiksi tarjoamista malleista. Muistomerkkisivun www-osoitteen voi personoida haluamallaan tavalla, jotta se on helposti ihmisten ja etenkin läheisten löydettävissä. Tämä vaikuttaa myös Google-hakupalvelimen osumiin, sillä henkilön nimellä haettaessa muistosivu tulee yhdeksi hakuosumaksi. Sivusto on joiltain ominaisuuksiltaan keskeneräinen, esimerkiksi verkkojutteluominaisuus ei vielä ole valmis. Etusivulta löytyy esimerkkejä uusimmista muistosivuista, 3D-mainospalkki juuri sytytetyistä virtuaalikynttilöistä, mainoksia sekä selkeät teksti- ja kuvalinkit eteenpäin sivustolla.

II. Last Memories (<http://www.last-memories.com/>)

Last Memories -sivustoa ylläpitää *Convile*, ja sen fyysinen sijaintipaikka on Tsekin tasavalta. Sivusto on perustettu huhtikuussa 2006, ja sen sisärsivustona toimii *Pets Memories* (www.pets-memories.com), joka on tarkoitettu lemmikkien muistomerkkeille. Sivustolla on mahdollista luoda pelkkiä kuolinilmoituksia, kokonaisia muistomerkkejä sekä sytyttää myös virtuaalikynttilöitä.

Muistomerkkisivu on mahdollista suojata salasanalla halutessaan. Tälläkin sivustolla on mahdollista ladata tekstiä, kuvaa, musiikkia sekä videota. Muistomerkin voi myös personoida haluamallaan tavalla valmiista malleista. Etusivulta löytyy uusimmat muistosivut vaihtuvina valokuvina sekä niminä sivun yläreunassa liikkuvasta mainospalkista.

III. Virtual Memorials™ (<http://www.virtual-memorials.com/>)

Virtual Memorials™ -sivustoa ylläpitää *Virtual Memorials Inc.*, ja sen fyysinen sijaintipaikka on Yhdysvalloissa. Sivusto on vanhin tutkimistani sivustoista, sillä se on perustettu jo vuonna 1996 yksityishenkilöiden toimesta. Muistosivulle voi ladata myös tekstiä ja kuvia, mutta ei videota. Muistosivun voi myös salata halutessaan. Videon sijaan sivulle voi luoda diaesityksen valokuvista. Sivun voi myös personoida valmiista malleista, kuten edellä mainitutkin sivustot. Etusivulta ei löydy liikkuvaa kuvaa, mutta muutoin etusivun tarjonta on samankaltainen kuin edellä mainituissa sivustoissa. Oikeasta reunasta löytyy nimilista uusimmista muistomerkeistä ja hiukan alemmaa keskeltä vastaavat kovalinkit.

3.1. Informantit ja kysely

Sivustot valittuani ryhdyin hankkimaan informantteja. Heidän valinnassaan pyrin käyttämään suhteellisen satunnaista otosta. Valintoja rajasi ainoastaan kaksi tekijää: tasainen sukupuolijakauma ja julkisen muistomerkkisivun luominen (sivua ei ole suojattu salasanalla). Lähetin tutkimuskyselyjä joko muistomerkkisivuston itsensä kautta tai sähköpostitse, riippuen oliko yhteystietoja julkisesti saatavilla. Minuun otti yhteyttä määrällisesti enemmän informantteja kuin sain varsinaisia vastauksia kyselyyni takaisin.

Informantteja valitessani kiinnitin huomiota muistosivun luomisajankohtaan sekä käyttäjäaktiivisuuteen (luojan oma aktiivisuus sekä sivulla vierailijoiden aktiivisuus). Joihinkin sivuihin käytetään runsaasti aikaa ja vaivaa (kuvagalleriat, videot, täydelliset bibliografiat, kuvaukset muistotilaisuudesta, kirjeitä edesmenneelle), toisiin taas vähemmän. Sivuuun käytetty aika ja vaiva eivät kuitenkaan näytä olevan suoraan

verrannollisia merkitykselle itse muistosivun luojalle. Esimerkiksi eräällä *Memory Of* -sivustolla esiintyvällä muistosivulla oli vain yksi valokuva edesmenneestä sekä lyhykäinen biografia ja kaipauksenosoitus leskeltä. Kaksi vuotta myöhemmin sama leski oli käynyt sytyttämässä muistokynttilän sivulle edesmenneen kuolinpäivänä ja kirjoittanut yhä jatkuvasta kaipauksestaan puolisoaan kohtaan. Materiaalin runsaus sivustolla ei siis välttämättä ole osoitus muistosivun merkityksestä tekijälleen, vaan se vaikuttaa lähinnä ulkopuolisten vierailijoiden osoittamaan huomioon. Pyrin valitsemaan tasaisesti sekä runsas- että vähämateriaalisia sivuja.

Sähköpostiini vastasi kuusi henkilöä, joista kolme on miehiä ja kolme naisia. Käytän informanteistani vain etunimiä anonyymiteetin suojaamiseksi, enkä myöskään esittele tutkimuksessani heidän muistomerkkisivujensa URL-osoitteita luottamuksellisista syistä. Jeremy on 33-vuotias koneistaja, joka loi muistomerkkisivun isoisälleen. Calla on 34-vuotias kaupan alan ostotyössä työskentelevä ja loi sivun sedälleen. Nathan on 31-vuotias, työskentelee kiinteistöalalla, ja hän loi sivun ystävälleen. Sandy on 44-vuotias kotiäiti, työskentelee osa-aikaisesti, ja hän loi sivun sisarensa muistoksi. Akwasi on noin 45-vuotias biotieteiden professori ja loi sivun ystävänsä muistoksi. Yolanda on noin 30-vuotias kotiäiti, joka loi muistomerkkisivun aviomiehelleen.

Tutkimuskysymyksissäni pyrin saamaan selville informanttien iän, asuinpaikan, ammatin sekä henkilökohtaiset syyt muistomerkin luomiseen. Myös heidän internetin käyttöaktiivisuutensa oli merkittävä osa kysymyksiäni, sillä sen perusteella kykenin päättämään myös heidän tottuneisuutensa internetin käyttöön. Tottuneisuutta määrittämällä kykenin analysoimaan muun muassa vastausten syvällisyyttä sekä henkilön virtuaalisuuden käsitteellistämistä, joka oli ongelmallisimman käsitellään kysymyksessä.

Aineistoa läpikäydessäni eteeni tuli lisäkysymyksiä, jotka lähetin joulukuussa 2008. Niiden perusteella halusin selvittää, missä he yleensä käyttävät internetiä ja missä he ensisijaisesti muistomerkkisivun loivat. Tilan ja tilallisuuden käsitteiden näkökulmasta tämä on merkityksellistä, sillä esimerkiksi jos muistomerkkisivun käyttö painottuu enemmän kotiin, voi siinä olla kyse muistosivun henkilökohtaisesta latautuneisuudesta tilana, jolloin sen käyttö kotona on luonnollisinta. Kun taas esimerkiksi sivun käyttäminen mobiiliyhteyksillä voi kertoa sen arkipäiväistymisestä sekä osallisuudesta

jokapäiväiseen elämään. Myöskin heidän vierailumääränsä muuttuminen puolessa vuodessa antaa näkökulmaa muistomerkin merkitykselle suruprosessin eri vaiheissa.

Materiaalin runsaus muistomerkkisivulla on usein selkeä viesti halukkuuteen kommunikoida myös tuntemattomien ihmisten kanssa. Ensisijaisesti sivu on ystävien ja perheen tiedossa, mutta esimerkiksi tietoisesti mainostamalla muistomerkkisivun URL-osoitetta voi sivulle saada enemmän ihmisiä vierailemaan. Sivua on voitu mainostaa sähköpostitse, omalla kotisivulla tai esimerkiksi sanomalehden kuolinilmoituksessa tai muistokirjoituksessa.

3.2. Kyselytutkimus sähköpostitse

Sähköpostitse kyselypyynnön ja varsinaisen kyselyn lähettämisessä on omat ongelmansa, mutta menetelmällä on myös etunsa. Yritin pohtia etukäteen mahdollisimman perusteellisesti vastaan tulevia ongelmia ja yritin kysymysten muotoilussa jättää mahdollisimman vähän arvailujen varaan, tekemättä niistä kuitenkaan kyllä/ei -vastauksiin johtavia. Tämän vuoksi valitsin puolistrukturoidun kyselyn, sillä halusin johdatella informantteja omaan ajatteluun kysymysten teemojen kautta. Puolistrukturoitujen kysymysten perusteella kykenin selvittämään heidän omaa ajatteluaan ja käsityksiä virtuaalisuudesta ilman kasvokkaista haastattelua. Kasvokkain tapahtuvalla haastattelulla tosin voitaisiin saada syvällisempää informaatiota, etenkin yksilötasolla. (Marander-Eklund & Hagström 2005.)

Antropologiselta näkökulmalta tarkasteltuna oli kaikkein hedelmällisintä jättää kyselyn vastaukset avoimiksi, jotta vastaajien oma luovuus ja intuitiivisuus pääsisi esille. En halunnut luoda tilastollista taulukkoa, joka olisi muodostunut täysin strukturoiduista vastauksista, mutta yritin rakentaa kysymykseni siten, että ne antaisivat mahdollisuuden ajatella vastausten suuntaa tietyllä tavalla. Kasvokkaisessa haastattelussa lisäselvitykset ovat aina mahdollisia ja keskustelu saattaa myös polveilla – joskus myös mielenkiintoisille poluille – mutta tämän tyyppisessä tutkimuksessa se ei ollut mahdollista.

Teknisenä ongelmana saattavat olla sähköpostiohjelmat, jotka voivat pelkän otsikon tai liitetiedoston perusteella määritellä viestin roskapostiksi, eikä vastaanottaja koskaan lue sitä. Toisena vaihtoehtona vastaanottaja *itse* luokittelee sen epäilyttäväksi roskapostiksi, sillä nykyään vakuuttavilta näyttävät mutta viruksia sisältävät roskapostit ovat hyvin yleisiä. Tämän vuoksi en koskaan laittanut kyselyä liitetiedostona, vaan se löytyi heti seuraavana pyyntöni jälkeen itse sähköpostiviestistä. Pysin myös aina identifioimaan itseni koko nimellä sekä yliopistoni tiedoilla, sillä hyvin mahdollisesti joku tarkistaisi autenttisuuteni esimerkiksi Google-hakupalvelimen kautta. Kuriositeettina mainittakoon, että yksi informanteista löysi minut Facebook-hakuohjelman kautta ja tarkisti siten persoonani autenttisuuden.

Kyselyn yhtenä ehkä suurimpana ongelmana on vastausprosentin alhaisuus, joka tuli vastaan myös omassa tutkimuksessani (Aaltola & Valli 2001: 101.) Lähetin kyselypyyntöjä noin 40 kappaletta ja sain takaisin yhteydenottoja alle puolet tuosta määrästä. Vastauksia sain kaiken kaikkiaan takaisin kuusi, jotka ovat informanttejani tässä tutkimuksessa. Aiheen arkaluontoisuus, mutta myös persoonani tutkijana vaikutti tässä tapauksessa. Vaikutti varmasti oudolta ja epäilyttävältä, että opiskelija Suomesta ottaa yhteyttä Yhdysvalloissa asuvaan henkilöön, joka on menettänyt läheisensä ja tehnyt hänelle muistomerkin internetiin.

Sähköpostikyselyn yhtenä etuna on nimenomaan tutkijan persoonan katoaminen ja vaikuttamattomuus tutkimustuloksiin, mutta aiheesta riippuen se saattaa myös vääristää tuloksia ja vähentää vastausmäärää. Etuina voidaan mainita sähköpostikyselyn nopeus ja edullisuus, sekä kysymysten esittäminen jokaiselle informantille täsmälleen samassa muodossa ilman haastattelun tuomaa polveilevaa vaikutusta. (Aaltola & Valli 2001: 101.) Kyselyssä vastaaja voi myös silmäillä kysymyksiä etukäteen ja vastata ehkä väärässä järjestyksessä (Aaltola & Valli 2001: 102), mutta en näkisi sitä omassa tutkimuksessani ongelmana. Kysymysten näkeminen voi vaikuttaa vastausten laatuun ja luonteeseen sekä positiivisesti että negatiivisesti. Positiiviselta kannalta katsottuna kysymysten näkeminen voi antaa mahdollisuuden pohdiskella aihetta syvällisemmin, mutta negatiivinen puoli on juuri vastausten intuitiivisuuden puuttuminen. Omassa tutkimuksessani kysely metodina puolusti siinä mielessä paikkaansa, että esimerkiksi virtuaalimaailman kolmiulotteisuutta kysyttäessä asian pohdiskelu etukäteen antoi mahdollisuuden käsitellä kysymystä syvällisemmin.

Sähköpostikyselyssä on myös vaarana väärinymmärtäminen (Aaltola & Valli 2001: 102), joka tuli esiin myös omassa tutkimuksessa: informantit eivät kaikki välttämättä osanneet aina selittää käsityksiään tai eivät ymmärtäneet kysymystä. Toisaalta kysymyksen ymmärtämiseen vaikutti hyvin selvästi tottuneisuus internetin käyttöön. Siinä mielessä vastaus oli taas hyvin intuitiivinen ja vastasi informantin käsityksiä ilman ohjailevaa keskustelua ja selittelyä, joka olisi haastattelussa saattanut tulla esille.

3.3. Tutkimuseettiset näkökulmat

Yksityisyyden ja julkisuuden problematiikka on yksi tutkimuskysymyksistäni, minkä vuoksi eettinen pohdinta informanttien anonymiteetin sekä tutkimusaineistoni säilyttämisestä ovat olleet alusta alkaen olennainen osa tutkimusnäkökulmaani. Lakisääteiset sekä eettiset ongelmat, kuten kuvien tekijäoikeudet ja sukulaisteni (sekä oman) anonymiteetin suojaaminen, tulivat vastaan luodessani omaa muistomerkkisivuani.

Tutkimusta säätelee aina tietty lainsäädäntö, mutta tutkija joutuu silti aina päättämään joitain seikkoja tapauskohtaisesti, kuten Arja Kuula (2006: 12) kirjoittaa teoksessaan *Tutkimusetiikka - Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Vuonna 1999 voimaan astunut henkilötietolaki määrittää hyvin tarkasti, mitä tietoja tutkija saa säilyttää ja etenkin miten, sillä se kattaa tutkimusprosessin aina aineiston keräämisestä sen analysointiin ja arkistointiin saakka. Laki on säädetty vuoden 1995 Euroopan unionin direktiivin pohjalta, mutta tieteelliseen tutkimuskäytäntöön sitä ei ole vielä kirjaimellisena sovellettu. Suurimpana vaarana ja ongelmana pidetään tietämättömyyden vuoksi tapahtuvaa henkilötietovuotoa tai -rikkomusta, minkä vuoksi anonymiteettia on korostettu lakipykälien kirjaimellisen opiskelun sijasta. (Kuula 2006: 13.)

Kommunikaatio- ja virtuaalitekniikan yleistyessä ja siirtyessä tutkimusten painopisteisiin on otettava myös huomioon mitä riskejä tai ongelmia se voisi tuoda mukanaan. Esimerkiksi internetin tutkimusta velvoittavat kuitenkin samat säännöt ihmisoikeuksista ja tutkimusetiikasta kuin mitä tahansa muutakin tutkimusta. On

otettava huomioon henkilötietolain ja tekijänoikeuslakien asettamat puitteet sekä tiedostettava oman tutkimusalansa asettamat eettisen tutkimuksen ohjenuorat. Henkilötietolain 3 §:n momentin mukaan:

Henkilötiedolla kaikenlaisia luonnollista henkilöä taikka hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa häntä tai hänen perhettään tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa eläviä koskeviksi (Finlex - Valtion säädöstietopankki [online]).

Vaikka sivustojen palvelimet eivät sijaitse Suomessa, sitoo tutkimustani EU-maissa voimassa oleva lainsäädäntö, jonka mukaan yksittäisten henkilöiden tunnistetietojen tallettaminen internetistä edellyttää tutkimuslupaa heiltä itseltään (Kuula, 2006: 193.)

Omassa tutkimuksessani on huomioitava sivustojen sisältämät henkilötiedot: nimet, syntymäajat ja -paikat, sukulaisuussuhteet sekä mahdolliset työpaikat. Yksittäinen henkilö ei välttämättä edes kykene nykyään täysipainoisesti hallitsemaan itsestään löytyvää informaatiota, sillä aina ei muisteta välttämättä kysyä asianosaisilta lupaa kuvien laittamisesta internetiin tai nimen esiintymisestä kokouspöytäkirjassa, joka laitetaan esille virtuaalisesti. Google-hakupalvelimen avulla saattaa löytää itsestään yllättäviäkin tietoja, saati sitten samannimisen henkilön, joka sotkee asiayhteyksiä samaan tapaan kuin ”ennen vanhaan” puhelinnumerojen kanssa.

Informanttieni anonymiteetin säilyttämiseksi käytän heistä ainoastaan etunimiä enkä julkaise heidän muistomerkkisivujensa URL-osoitteita tutkimuksessani, sillä enhän tutki niitä yksilöllisesti *per se* vaan ilmiötä kokonaisuutena ja informanttieni omaa kokemusta virtuaalisista muistomerkeistä. Siksi en koe tarpeelliseksi yksilöidä heitä tunnistettavalla tavalla, vaikka he ovat luoneet julkisen muistomerkkisivun. Muistomerkkisivu ei kuitenkaan kerro *heistä itsestään*, vaan edesmenneestä sukulaisesta, puolisoista tai ystävästä. Tutkijana olen sitoutunut pitämään lupaukseni heidän anonymiteettinsä säilyttämisestä, sillä annoin sen lupauksen kyselypyyntöä lähettäessäni.

Kyselypyyntöä lähettäessäni kerroin aina yliopisto-organisaationi tiedot, tutkimukseni tarkoituksen, mahdolliset jatkotoimenpiteet, sekä kuinka informanttini tulisivat näkymään tutkimuksessani. Tällä tavalla tutkittavat voivat itse harkita millaisia tietoja itsestään antavat (Kuula 2006: 177.) Ongelmallista tässä on tietysti se, että väärinkäsitysten mahdollisuus lisääntyy. En välttämättä tiedä, mitä kaikkea tutkittavat ovat jättäneet vastauksistaan pois, kun taas kasvokkaisessa haastattelussa minulla olisi edes mahdollisuus huomata, jos he empivät vastauksiaan.

Internetissä on mahdollista toimia hyvin pitkälti anonyymisti, erilaisten nimimerkkien ja virtuaali-identiteettien suojassa. Muistosivut ovat kuitenkin vastakohta tälle anonyymiydelle, sillä sivustot on omistettu edesmenneen omalle nimelle ja usein löytyvät myös tätä kautta. Google-hakupalvelimesta voi löytää yksittäisistä henkilöistä erilaisia tietoja ja tässä tapauksessa myös hänelle omistettuja muistomerkkejä. Anonyymiyys mahdollistaa myös tutkijan näkymättömyyden, joka on toisaalta ristiriidassa *American Anthropologist Associationin* antaman eettisen tutkimusohjeistuksen kanssa:

To consult actively with the affected individuals or group(s), with the goal of establishing a working relationship that can be beneficial to all parties involved (American Anthropologist Association. [online]).

Muistosivustot ovat hyvin henkilökohtaisia ja tunnepitoisia, jopa ehkä omalla tavallaan tabuja. Katja Laitinen viittaa tähän internet-tutkimuksen anonyymiyysproblematiikkaan artikkelissaan *Maailman Tori - internet kenttänä* (Laitinen 2006: 362) kysyessään "jos kuka tahansa voi lukea näitä tekstejä, onko niitä myös oikeus käyttää tutkimuksessa?" Arja Kuula vastaa tähän, että kotisivujen, *blogien* ja verkkopäiväkirjojen tutkiminen ei edellytä lupaa sivustojen haltijoilta. Tekijänoikeudellisesti sivustoihin pitää kuitenkin viitata normaalein viitetiedostoin. (Kuula, 2006: 188.) Muistosivut tutkimuskohteena sisältävät hyvin henkilökohtaista tietoa, joka voisi olla hyvin helposti jäljitettävissä. Toisaalta jo pelkästään sivun suojaamatta jättäminen on sen luojalta aktiivinen päätös tuoda julki henkilökohtaisia tietoja. Internet kuitenkin hämärtää käsityksiä siitä, mikä on yksityistä ja mikä on julkista.

Paikan, todellisuuden, julkisen ja yksityisen tulkinnat vaikuttavat internetin käyttäjien ja tutkijoiden ymmärrykseen virtuaalisesta ympäristöstä ja sen luonteesta. (Kuula, 2006: 193.)

Anonyymien verkkojuttelupalstojen ja verkkopelien tutkimukseen suhtaudutaan vaihtelevasti, kuten mihin tahansa internet-tutkimukseen. Esimerkkinä tutkimuseettisestä valinnasta voidaan mainita Elizabeth Reidin tutkimus *Cultural Formations in Text-Based Virtual Realities* (1994) virtuaaliyhteisöistä MUDeista (MUD= Multi User Dungeon), joihin kuka tahansa kykeni rekisteröitymään nimimerkillä. Käyttäessään suoria lainauksia teksteistä tai osallistujien puheista Reid pyysi aina käyttäjiltä luvat. Hän myöskin päätti jättää kertomatta seksuaalisen hyväksikäytön uhreille tarkoitettua sivuston osoitetta, jotta tutkimuksessa mahdollisesti esiintyvien tietojen mukaan ei niitä voitaisi yhdistää kehenkään todelliseen henkilöön. Reidin perustelut tälle päätökselle pohjasivat henkiseen vallankäytön mahdollisuuteen virtuaalisessa maailmassa. Käytin itse samantyyppistä sivustoseulantaa eettisestä näkökulmasta, sillä muistomerkkisivustoja löytyi Google-hakupalvelimen avulla runsain määrin. Osassa oli käsitelty väkivaltasurmia ja itsemurhia, minkä vuoksi jätin ne eettisistä syistä tutkimuskohteina ulkopuolelle.

Luvussa 1.2. *Kuolemanrituaalit muutoksessa* oleva viittaukseni Irc-Gallerian keskustelupalstan keskusteluista on muutettu nimien taakse, vaikka keskustelut itsessään ovat jo nimimerkeillä. Kyseinen palvelu kuitenkin sisältää kuvia sekä ikä- ja asuinpaikkatietoja, minkä vuoksi vaihdoin nimimerkit. Palveluun täytyy myöskin kirjautua omilla tiedoillaan, sekä esimerkiksi puhelimen kautta rekisteröidä oma nimimerkki. Tämän vuoksi keskustelupalsta ei ole täysin julkinen eikä avoin, jolloin henkilöiden anonymiteettiä suojellakseni muutin heidän nimensä. Lapsia tai arkaluonteista tietoa käsitellessä kannattaa toistuvasti miettiä eettisiä ratkaisujaan (Kuula 2006: 184).

Tieteellisessä tutkimuksessa tulisi myös aina ottaa huomioon aineiston myöhempi käyttö ja sen mahdollisesti sisältämät ongelmat. Aineisto saattaa olla niin arkaluonteista, että informanttien ja joskus jopa itse tutkimuskohteen maantieteellinen nimi on muutettava. Aina ei kuitenkaan voida tietää, mihin kaikkeen tutkimusta tulevaisuudessa käytetään. Muutamat sotateknologiset saavutukset ovat vain esimerkkejä tieteellisen

tutkimustyön katastrofaalisista seurauksista. En nyt kuitenkaan viittaa oman pro gradu - tutkielmani tuhoisiin mahdollisuuksiin, mutta mielestäni tämä on hyvä tiedostaa. Aineiston saatavuus juuri internetin vuoksi/avulla on entistä helpompaa maailmanlaajuisella tasolla, sillä tutkimus on entistä helpompaa saattaa luettavaksi internetiin. Tällöin ei voida siis aina olla varmoja, mihin kaikkeen tutkimus päättyy.

4. Virtuaalinen kenttä

4.1. Internetin historiasta ja tutkimuksista

Ranskalainen Armand Mattelart kiinnittää teoksessaan *Informaatioyhteiskunnan historia* (2003) internetin historian aina 1600-luvulla alkaneisiin ideologisiin ja maailmankatsomuksellisiin rakenteisiin, jotka ovat kulminoituneet 1900-luvun lopun verkostoituneeseen tietoyhteiskuntaan. Mattelartin mukaan maailma on jakautunut hitaisiin ja nopeisiin, jolloin nopeudesta on tullut ihannoitava itseisarvo, kehityksen ja edistyksellisyyden mittari sekä tulevaisuuden kohtaamisen merkki. Hitaus taas tarkoittaa väistämättä takapajuisuutta ja vanhanaikaisuutta. Mattelartin mukaan tämä on suora vastine aikaisemmille imperialistisille rakenteille, jotka kehityksen ja vallankumouksen nimissä ottivat primitiivisten (hitaiden) kulttuurit haltuunsa. (Mattelart 2003: 155-157.) Mattelartin esittelemä ajattelutapa näkyy hyvin monella tapaa nyky-yhteiskunnassamme, joka suosii nuoria, nopeita ja sopeutumiskykyisiä.

Teknologisesti internet sai kuitenkin alkunsa vasta 1960-luvulla, jolloin Leonard Kleinrock (*Massachusetts Institute of Technology*) loi pohjan teoriallaan tiedon pakettivälityksestä vuonna 1961. Tästä neljä vuotta myöhemmin Ted Nelson kehitteli eteenpäin termin *hyperteksti*, jolla hän kuvasi tekstistä toisiin teksteihin johtavia linkkejä. (Arpo 2005: 23.)

Tieteiskirjailija William Gibson käytti vuonna 1984 teoksessaan *Neuromancer* (1986: 10) ensimmäistä kertaa termiä *cyberspace* eli kyberavaruus. Varsinainen World Wide Web eli WWW otti ensiaskeleensa kuitenkin vasta vuonna 1990, jolloin CERNissä tutkijana toiminut Tim Berners-Lee loi internet-pohjaisen hypertekstijärjestelmän, joka yhdisti hajallaan olevat informaatioresurssit yhden käyttöliittymän puitteisiin. Pohjana toimi Ted Nilsonin hyperteksti, jonka visuaalista esittämistä varten Berners-Lee kehitti HTML-kuvauskielen (*Hypertext Markup Language*). HTML:n avulla voidaan määritellä esimerkiksi sivun kirjasinlaji, linkit sekä tekstin ja kuvien sijoittuminen sivulle. Muodostaakseen World Wide Webin HTML tarvitsee kuitenkin URL:n eli *Universal Resource Locatorin*, joka tarkoittaa internetissä olevan sivuston tai

hakemiston yksilöllistä tunnusta. Esimerkiksi Jyväskylän yliopiston URL-osoite on <http://www.jyu.fi>, jossa http viittaa yhteyksikäytäntöön ja www.jyu.fi palvelimeen, jossa tiedostot sijaitsevat.

Joensuun yliopiston kulttuurintutkija Robert Arpo ottaa teoksessaan *Internetin keskustelukulttuurit: tutkimus internet-keskusteluryhmien viesteissä rakentuvista puhetavoista, tulkinnoista ja tulkinnan kehyksistä kommunikaatioyhteiskunnassa* (2005) kantaa internetin tutkimukseen ja historiaan. 1970-luvulla tutkimuksessa syntynyt ns. vallankumous- ja uutuusdiskurssi on Arpon mukaan nähtävissä vielä tänäkin päivänä, jolloin unohdetaan, että internetillä on laajemmat historialliset ja ideologiset taustansa. (Arpo 2005: 22-23). Internet on siis teknologisesti uusi keksintö, joka on hyvin nopeasti vallannut elämämme arkipäiväiselle tasolle. Ideologinen tausta kuitenkin juontaa pidemmälle, aina valistuksen aikoihin saakka.

Internetin kehittäjien 1960-luvulla perustama ARPA-projekti (*Advanced Research Projects Agency*) tuotti myös runsaasti tutkimustietoa verkkojärjestelmistä. Tietokoneiden linkitys ja tiedon jakaminen oli kuitenkin vielä 1980-luvulla teknologisesti alkutekijöissään, minkä vuoksi se uutuutensa ja mahdollisuuksiensa vuoksi kiinnosti tutkijoita organisaatioiden kannalta. Yrityksissä mm. kokeiltiin erilaisia kokous- ja tiedonjakelumenetelmiä. Verkkojärjestelmien kautta tapahtuva kommunikaatio sai kuitenkin runsaasti kritiikkiä vastaansa sosiaalisen vuorovaikutuksen puutteen vuoksi. (Arpo 2005: 21-23.)

1990–2000 -luvulla tutkimusnäkökulma on saanut humanistisemmän painon 1980-luvun organisaatiolähtöisyyden sijaan ja etenkin verkkovuorovaikutuksen tutkimus on noussut etualalle. Internet kulttuurisen vuorovaikutuksen välineenä kiinnosti tutkijoita 1990-luvulla, ja useat artikkelikokoelmat kuten Michael Benedictin *Cyberspace. First steps* (1991), Steve Jonesin toimittama *Cybersociety. Computer-Mediated Communication and Community* (1995) sekä Rob Shieldsin toimittama *Cultures of Internet. Virtual Spaces, Real Histories, Living Bodies* (1996) ovat olleet urauurtavia uusien näkökulmien kehittämisessä. 2000-luvun vaihteessa etnografisia menetelmiä ryhdyttiin kokeilemaan virtuaaliseen kommunikaatioon muun muassa antropologiassa kuten David Hakkenin ja Daniel Millerin, sekä sosiologiassa Don Slaterin toimesta. (Arpo 2005: 22, 25.)

Suomalaisessa tutkimuksessa tietoteknologian historiallista näkökulmaa ovat tutkineet muun muassa Turun yliopiston Porin yksikön digitaalisen kulttuurin professori Jaakko Suominen väitöskirjassaan *Koneen kokemus. Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle* (2003) sekä samassa Porin yksikössä toimiva lehtori Petri Saarikoski väitöskirjassaan *Koneen lumo. Mikrotietokoneharrastus Suomessa 1970-luvulta 1990-luvun puoliväliin* (2004).

Kulttuurintutkimuksessa on ryhdytty 2000-luvulla tarkastelemaan informaatio- ja virtuaalitekнологian yhteyttä tavalliseen arkielämään sekä millaisia merkityksiä ihmiset rakentavat informaatioteknologioihin. Joensuun yliopiston perinteentutkijat Johanna Uotinen monitieteisessä väitöksessään *Merkillinen kone: Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus* (2005) sekä Sari Tuuva-Hongisto väitöksessään *Tilattuja tarinoita: Etnografinen tutkimus pohjoiskarjalaisesta tietoyhteiskunnasta* (2007) ovat tutkineet juuri arjen ja informaatioteknologian suhdetta toisiinsa.

Ihmislähtöistä tutkimusotetta soveltaa myös Tampereen yliopiston vuonna 2004 perustama Hypermedialaboratorio, joka on informaatiotieteiden tiedekunnassa toimiva opetus-, tutkimus- ja palveluyksikkö. Jyväskylän yliopiston taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitoksessa oli myös vuoteen 2006 saakka digitaalisen kulttuurin tutkimuksen oppiaine. Tällä saralla toimii edelleen Turun yliopiston Porin yksikössä toimiva kulttuurituotannon ja maisematutkimuksen laitoksen digitaalisen kulttuurin oppiaine.

Sari Östman on tutkinut virtuaalitekнологian arkipäiväistymistä pro gradu -työssään *Avaudutaan arjesta. Suomalaisnaisten Internet-elämäjulkaiseminen ja maskuliinisuuden esittämisen keinot* (2007). Internet mahdollista lähes reaaliaikaisen arkielämän dokumentoinnin, julkaisun, reflektoinnin ja säilyttämisen esimerkiksi verkkoyhteisöjen profiileissa sekä verkkopäiväkirjoissa eli *blogeissa*. Östman käyttää tästä termiä *elämäjulkaiseminen* eli yksityishenkilöiden omasta elämästään vapaaehtoisesti julkaisemia yksityistietoja. (Östman 2007; 2008 [online].) Jyväskylän yliopistossa historian ja etnologian laitoksella Heli Niskanen myös tekee väitöskirjatyötään verkkopäiväkirjoista ja niissä esiintyvistä raskaus- ja lapsettomuusdiskursseista sekä naisten toimijuudesta.

Susanna Paasonen taas on yhdistänyt mediakulttuurin ja naistutkimuksen väitöskirjassaan *Figures of Fantasy: Women, Cyberdiscourse and the Popular Internet* (2002), jossa hän käsittelee internetissä ja siihen liittyvissä keskusteluissa esiintyviä tapoja rakentaa sukupuolen ja erityisesti naiseuden identiteettiä.

4.2. Virtuaalietnografia

Etnografisella tutkimuksella tarkoitetaan kulttuurisen ilmiön havainnointia ja sen objektiivista kuvailua. Se on laadullinen tutkimusmenetelmä, joka perustuu kenttätööhön ja erilaisten kulttuuristen järjestelmien havainnointiin. Etnografia toimii antropologisessa tutkimuksessa eräänlaisena muurattuna kivijalkana, joka toimii perustana analyysille. Ilmiön kuvailu ja siitä kirjoittaminen ei kuitenkaan ole puhtaasti ongelmaton vaan saattaa usein jäädä subjektiivisia näkemyksiä sisältäväksi pintaraapaisuksi.

Doing ethnography is like trying to read - - a manuscript - foreign, faded, full of ellipses, incoherencies, suspicious emendations, and tendentious commentaries, but written not in conventionalized graphs of sound but in transient examples of shaped behavior. (Geertz 2000:10.)

Suomessa virtuaalietnografiaa on harjoitettu 2000-luvun vaihteesta alkaen media-, teknologia- ja sosiaalitieteissä, mutta vähemmän itse etnologiassa ja antropologiassa, joiden metodina etnografiaa perinteisesti pidetään. Internetiä on tutkittu lähinnä teknologisesti näkökulmasta, ja vasta viimeisen vuosikymmenen aikana se on otettu huomioon enemmän sosiaalisen vuorovaikutuksen muodostamana kommunikaatioverkostona. Nyttemmin yleinen kiinnostus virtuaalisiin kulttuureihin ja niiden sisältämiin mahdollisuuksiin on kasvamassa.

Virtuaalimaailman tutkimus on tuonut antropologiseen tutkimukseen myös perinteisen *kentän* idean kyseenalaistamisen. Mikä tai mitä on *kenttä*? Mitä *kentällä oleminen*

tarkoittaa? Perinteisen malinowskilaisen käsityksen mukaan etnografinen tulkinta muodostuu pitkäkestoisesta intensiivisestä osallistuvasta havainnoinnista kentällä. Tällöin luonnollisesti tutkijan fyysinen sijainti muodostuu ensisijaisesti suhteessa tutkittavan eli natiivin sijaintiin. Tämä näkemys teki läpimurtonsa 1900-luvun alussa, jolloin tutkijat luottivat nojatuoleissaan koulutuksensa voimaan. He olettivat koulutuksensa riittävän tiedon saamiseen muiden kertomuksista kaukomaiden kulttuureista kysymättä itse tutkittavilta heidän näkemyksiään ja mielipiteitään.

Media-antropologi Andreas Wittel (2000) viittaa Geertzin ajatuksiin tiheän kuvauksen, *'thick description'*, muodostumisesta kentällä eikä kotona päätteen äärellä. Wittelin mukaan Geertzin lähestymistapa on kuitenkin semioottinen eikä sen vuoksi ole mielekkäästi sovellettavissa kaikkeen tutkimukseen. Internet-verkoston tutkimus saattaa jäädä *ohueksi kuvaukseksi*, mutta tällöin tutkimusta määrittää ensisijaisesti tutkimuskohteen luonne.

What is necessary is a thick description of the network, its dynamic and the interplay of relations between people, things, activities and meanings (Wittel 2000: [11]. [online]).

Kritiikki virtuaalietnografiaan perustuu kasvokkaisen vuorovaikutuksen puuttumiseen. Virtuaalietnografiaa on kritisoitu taantumiseksi nojatuoliantropologiaan, kentän häivyttämiseksi sekä laiskuudeksi. Tämän näkemyksen mukaan hermeneuttista otetta ei voida soveltaa tietokoneen näytön rajaamaan ns. maailmaan, missä inhimillinen kontakti on häivytetty digitaaliseksi informaatioksi, ykkösten ja nollien muodostamaksi puuroksi. Mielestäni tämä kritiikki sisältää melkeinpä luterilaisen näkemyksen tavoitteiden saavuttamisesta raa'alla työllä, verellä ja hiellä (siis kenttätyön tekeminen henkisesti ja fyysisesti vaativassa ympäristössä omien voimiensa ääri rajoilla). Miksi tutkijan pitäisi päästä helpolla? Eikö virtuaalietnografinen tutkimus tällöin ole lähempänä historiantutkimusta ja arkistotyöskentelyä?

Christine Hine kirjoittaa aiheesta teoksessaan *Virtual ethnography* (2000). Hänen mukaansa tulkinta ei muodostu pelkästään tutkijan jälkityöstä kentältä paluun jälkeen, vaan olennainen osa etnografian kirjoittamista on itse tutkimusprosessin ja siten kenttätyöskentelyn auki kirjoittaminen. Tätä kautta muodostuu tutkijan auktoriteetti ja

tuotkimuksen validiteetti. (Hine 2000: 45.) Hine kertoo etnografiastaan virtuaalisessa maailmassa seuraavasti:

Chapter 4 [*The Making of Virtual Ethnography*]. is there not just to tell you what I did, but to convince you that I did something that authorizes me to speak. Devices such as the technical glossary at the end of this books display the ethnographer's competence with the local language, just as do the glossaries included with ethnographies conducted in distant places and in other languages. (Hine 2000: 46.)

Hine kiinnittää huomiota tutkijan auktoriteetin luomiseen ja saavuttamiseen, joka muodostuu dialogista tutkijan ja etnografian lukijan välillä. Painopiste on kokemuksessa (*experience*). (Hine 2000: 46.) Wittel kirjoittaa etnografisen tutkimustilan rakentumisesta, joka internet-tutkimuksessa ei ole lainkaan erilainen kuin reaali maailmassa suoritettavassa etnografiassa:

The necessity of spatially limiting the research area is nothing new. -
 - Networks in contrast are somehow infinite, they are open structures and highly dynamic. By drawing boundaries - - the ethnographer actively and consciously participates in the construction of spaces and in the spatialisation of difference. In this respect the framing of the network for the research not only pre-structures the findings and conclusions of any ethnographic inquiry, the framing also becomes a political practise. (Wittel 2000: [9] [online].)

Paradigmojen kritiikki on aiheellista, ja keskustelulla on yleensä aina hedelmällisiä seurauksia. Virtuaali etnografian kritiikissä on mielestäni kuitenkin unohdettu usein se seikka, että internet ja virtuaalinen kommunikaatioteknologia ovat enemmänkin sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation evoluutioita kuin vain pelkkiä teknologisia välineitä. Pro gradu -tutkielmani perustuu juuri internetin tutkimukseen tilana, jossa ihmiset toimivat vuorovaikutuksessa toistensa kanssa; yhteisenä nimittäjänä ovat virtuaalimuistomerkit edesmenneille läheisille. Tutkimukseni tällöin rajaa jo lähtökohtaisesti pois kasvokkaisen vuorovaikutuksen sekä tutkimushenkilöiden että tutkijan ja tutkittavien välillä. Tämä ei mielestäni ole kuitenkaan oleellista, sillä

hermeneuttinen tutkimusote on keskeinen tutkimuksessani. Olen myös samaa mieltä Hinen kanssa siitä, että tutkimuskohteen virtuaalisuus määrittää luonnollisesti myös tutkimustapaani.

Suomalaisessa internet-tutkimuksessa on tutkittu paljon virtuaalista yhteisöllisyyttä ja sosiaalisuutta, esimerkiksi Katja Laitinen (2003) esittelee virtuaalisen fanikulttuurin tutkimustaan artikkelissaan *Maailman Tori - internet kenttänä*. Laitinen pohtii tutkimuksessaan kysymyksiä mm. internetistä kenttänä ja kentän haltuunotosta sekä virtuaalisen käsitteellistämistä. Samat kysymykset nousevat vastaan omassa tutkimuksessanikin.

Virtuaalietnografian tulkinnallinen ongelma liittyy läheisesti epistemologian peruskysymykseen, mistä voidaan saada tietoa ja miten? Tutkijan läsnäolo ja kasvokkainen vuorovaikutus informanttien kanssa voivat antaa erilaisia vivahteita kulttuurisesta kanssakäymisestä ihmisten kesken. Äänenpainot, eleet, ilmeet, sanonnat ja ruumiinkieli antavat monipuolisemman kuvan vuorovaikutuksesta kuin esimerkiksi ”pelkkä” tekstin lukeminen. Toisaalta eleiden, ilmeiden ja äänenpainojen lukeminen toisesta kulttuurista ei ole ihan niin yksinkertaista. Persoonallisuuserot sekä tutkijan että informantin suhteen vaikuttavat voimakkaasti vuorovaikutustilanteessa. Tulkinta saattaa jäädä tällöin puutteelliseksi tai muodostua jopa täysin vääräksi.

Informaatioteknologian yleistymisen myötä virtuaaliseen kommunikaatioon on otettu mukaan myös tekstin visuaalisia ominaisuuksia hyödyntäviä sovelluksia, kuten esimerkiksi erilaisia hymiöitä (*emoticons, smileys*), jotka ovat muutamasta kirjoitusmerkistä muodostettuja merkkijonoja, joiden avulla tekstissä voidaan ilmentää vastaavia reaali maailmassa esiintyviä eleitä, ilmeitä tai mielialoja (Sanastokeskus TSK. Tietotekniikan termitalkoot. [online]).

Osa internetin tutkijoista on myös tavannut informanttejaan holistista näkemystä tavoitellessaan, mutta Hine puuttuu tähän kärkkäästi. Hänen mukaansa informanttien tapaaminen kasvotusten asettaa tutkijan epäsymmetriseen asemaan informanttien kanssa, sillä hän ei voi ottaa erivapauksia kommunikoidakseen heidän kanssaan. Yksilötasolla tutkittaessa tämä olisi hedelmällinen toimintatapa, mutta tällöin tutkimuskysymykset koskisivatkin yksilön omaa kokemusta virtuaalisesta

yhteisöllisyydestä teknologisen mediumin välityksellä.

Many inhabitants of cyberspace, however, have never met face-to-face, and have no intention of doing so. To investigate face-to-face meetings in this situation would place the ethnographer in an asymmetric position. (Hine 2000: 48.)

Teknologiaa on tutkittu myös tekstin metaforan kautta, jolloin perinteinen hermeneuttinen tekstin tutkimus siirtyy käsitteelliselle tasolle. Tällöin tutkimuksen keskiössä on teknologian tuottaminen välineenä sekä sen kuluttamisen(/käytön) kontekstit. Näiden kahden tekijän suhde toisiinsa muodostaa tulkinnallisen perustan sosiaalisille ja kulttuurisille konstruktiolle, jotka muodostuvat kyseessä olevan teknologian ympärille. Ihmiset tulkitsevat teknologiaa tekstinä suhteessa teknologian tuottajiin että teknologiaan itseensä. Kontekstien tulkinta muodostuu tällöin välineellisesti. Internetin tuottajien ja kuluttajien välistä suhdetta on kuitenkin monimutkaisempaa tutkia, sillä se muuttuu ja elää jokaisen internetiin sisään kirjoittautumisen myötä. Kokemukset saattavat jäädä pirstaleisiksi ja irrallisiksi. (Hine 2000: 34-35.)

Johanna Uotinen on käyttänyt edellä mainittua näkökulmaa väitöskirjassaan *Merkkillinen kone - Informaatioteknologia, kokemus ja kertomus* (2005). Uotinen on käsitellyt teknologisia artefakteja tekstuaalisuuksina *tekstimetaforan* avulla.

Teknologiat - kuten tietokoneet, ohjelmat, oheislaitteet ja käyttöohjeet - ovat kulttuurisia tekstejä, jotka ihmiset tuottavat, tulkitsevat ja merkityksellistävät omissa paikallisissa jokapäiväisissä tilanteissaan erilaisten sosiaalisten ja kulttuuristen käytäntöjen sekä kontekstien ohjaamina. Kun teknologiat ymmärretään tekstuaalisuuksina, teknologioiden rakentumisen ja käytön prosesseja voi ajatella kirjoittamisena ja lukemisena. (Uotinen 2005: 39.)

Kuinka internetistä voidaan sitten saada validia tutkimustietoa ihmisten sosiaalisesta vuorovaikutuksesta? Platonin määritelmän mukaan tieto on hyvin perusteltu uskomus. Jonkin tietyn väitteen tueksi siis esitetään tarpeeksi perusteluja, jotta se olisi tosi.

Hermeneuttisesta näkökulmasta katsoen kaikki lähtee pyrkimyksestä ymmärtämiseen, yksilötason merkitysten yhdistämisestä kokonaisuuteen.

Filosofi ja kulttuurihistorioitsija Wilhelm Dilthey (1833-1911) erotti luonnontieteellisen ja ihmistä, yhteiskuntaa ja kulttuuria tutkivan humanistisen tieteenalan jyrkästi. Hänen mukaansa humanistisissa tieteissä päämäärä ja menetelmä on ymmärtäminen, kun taas luonnontieteissä tarkoituksena on (kausaalinen) selittäminen. Diltheyn pyrkimyksenä oli yksilön kokemukseen keskittyminen eli kuinka yksilö kokee ja tuntee historiallisen tapahtuman tai ilmiön. Dilthey puhui 'elämyksestä' (*Erlebnis*) eli tavasta, jolla ihminen kokee elämänsä. Tämä kokemus voidaan Diltheyn mukaan ulkoistaa kaikkiin ihmistekoisii esineisiin, joita hän pitää 'elämän ilmauksina' (*Ausdruck*). Tulkinta on tällöin hänen mukaansa kuin hyvään romaaniin uppoutuminen, joka perustuu opittujen symbolien (kirjaimien) kautta tapahtuvaan tulkintaan merkitysten ulottuvuuksista. (Dilthey 1976: 219; Oesch 1994 [online].)

Virtuaalietnografian puitteissa Diltheyn näkemykset tekstin tulkinnasta ovat olennaisia, koska tutkittavat kohteet ovat useimmiten tekstuaalisessa muodossa. Diltheyn mainitsema elämys ja elämän ilmaukset liittyisivät virtuaalimaailmaan ideoiden tasolla, sillä virtuaalimaailma ja "elämä" siellä ovat usein identiteetin jatkeita. Kotisivut, päiväkirjat (*blogit*), kuvagalleriat sekä *avatarit* eli verkkohahmot (ks. 9. *Terminologia*) ovat vain esimerkkejä siitä, kuinka teknologisista sovelluksista voidaan muokata persoonan ilmentymiä, oman minän jatkeita. Matkapuhelinteknologia on jo varhaisessa vaiheessa hyödyntänyt tätä markkinoinnissaan. Puhelimen malli, väri, koristelu ja etenkin sen soittoäännet kertovat yleensä omistajansa mieltymyksistä, persoonasta sekä joskus myös sosiaalisesta statuksesta. Vastaavalla tavalla tutkimiani muistomerkkisivuja voi personoida edesmenneen mieltymyksiin sopivalla tavalla, jotta se olisi hänen persoonansa jatke, virtuaalinen henkilöitymä.

4.3. Virtuaalinen tutkimusaineisto

Virtuaalisen tutkimuskohteen määrittely ei suinkaan ole yhtä yksinkertaista kuin perinteisen fyysisen kohteen. Ne edustajat, jotka kritisoivat virtuaaliantropologiaa

nojatuoliantropologiaksi, edustavat mielestäni perinteistä malinowskilaista näkökulmaa, joka kiinnittää huomiota enemmänkin työprosesseihin kuin itse kentän problematisointiin. Postmodernistisessä antropologiassa (virtuaali)todellisuuden ja epätodellisuuden kysymykset nousevat usein juuri filosofisten kysymysten kautta. Onko virtuaalitodellisuus siis todellisuutta, jos sillä ei ole fyysistä olomuotoa?

Virtuaalisen kenttätyön ja sen tuottaman tutkimusaineiston saattaminen tutkimustuloksiksi on myös prosessina erilainen kuin esimerkiksi kirjallisen (paperisen) tai suullisen aineiston analysointi. Ensinnäkin ongelmana on virtuaalisen aineiston muuttuvuus. Se ei ole pysyvää, staattista aineistoa, vaan se voi hävitä ja muuttua minä hetkenä tahansa. Voin tulostaa aineistoa paperille, mutta tällöin se ei vastaa sitä kokemusta, joka informanteillani on muistomerkkisivustoista, sillä he tuskin tulostavat niitä paperiseen muotoon. Tällöin olen riippuvainen tietokoneen tarjoamasta internet-yhteydestä (ja myös sen toimivuudesta).

Michael Benedikt on ensimmäisiä virtuaalitodellisuutta problematisoineita tutkijoita. Hän kirjoittaa artikkelissaan *Cyberspace: Some proposals* (1991) virtuaalitodellisuuden tutkimuksen ensiaskelista. Hänen mukaansa kyberavaruus mahdollistaa materiaallisen todellisuuden (esineet, ihmiset, paikat) virtuaalistamisen, ja päinvastoin myös virtuaalisen (ideat ja abstraktiot, informaatio ja muisti) materialisoinnin. Kyberavaruus on hänen mukaansa uusi tila, *niche* eli lokero sosiaalisille toimintoille ja abstraktioiden materialisoinnille. (Benedikt 1991: 124.)

Virtuaalisen materialisointia tein kirjaimellisesti, kun koodasin kyselyaineistoni Excel-tilaukseen ja tulostin kyseisen taulukon itselleni paperiversioksi. Tietokoneeni näyttö ei riittänyt näyttämään kerrallaan koko aineistoa, minkä vuoksi hahmotin sen paperiversiona – materiaalisena virtuaalisen sijaan – helpommin, kuin myös sen koodaamisen värien perusteella. Jaoin vastaukset väreittäin kolmeen ryhmään, jolloin ensimmäinen vastasi muistomerkkien virtuaalistumiseen, toinen yksityisyyden ja julkisuuden merkityksiin, ja kolmas tilan ja tilallisuuden kokemuksiin.

Uotinen kirjoittaa (2005: 96-97) tutkimusprosessistaan ja aineiston liiallisesta systematisoinnista, joka tuntuu usein olevan peruste sen vakuuttavuudelle. Hän käytti aineistonsa analyysiin Atlas.ti -ohjelmaa, mutta koki sen lopulta riittämättömäksi

tarkoituksiinsa.

Mielestäni Atlas.ti -ohjelman idea on aineiston analyysin (näennäinen) tehostaminen ja ehkä jopa etnografiseen tutkimukseen liittyvän tietynlaisen epämääräisyyden tunteen häivyttäminen. Sen avulla aineiston käsittely ja analyysi saadaan vaikuttamaan systemaattiselta ja sitä myötä vakuuttavalta. (Uotinen 2005: 96-97.)

Uotinen käytti tutkimuksessaan *lähiluvun* periaatetta, joka perustuu Clifford Geertzin kehittämälle *tiheälle kuvaukselle (thick description)*. Etnografisen tutkimuksen suorittamisessa tiheän kuvauksen periaatteella pyritään selvittämään tutkittavan kohteen sisältämiä *merkityksiä*, eikä suinkaan sen ulkoisia ilmiöitä. (Uotinen 2005: 62-63; Geertz 2000: 6-7.) Tulkinnallisuus ja holistinen ote korostuvat tiheän kuvauksen luomisessa. Tällöin painotan osallistuvan havainnoinnin merkitystä, sekä kyselyaineiston perusteellista analyysia lähiluvun avulla. Lähiluvulla tarkoitan primaariaineistoni (etnografia ja sähköpostikysely) toistuvaa läpikäymistä, jotta sen pohjalta on mahdollista rakentaa tihää kuvausta (Uotinen 2005: 98). Sekundaarinaisteistoni on muistomerkkeihin ilmiönä liittyvä tutkimuskirjallisuus, kuolemarituaalien historiallisessa kontekstissa tapahtunut muutos sekä virtuaalitekniikan sallimat mahdollisuudet tilan ja tilallisuuden merkityksellistämässä (esimerkiksi mobiilitekniikan avulla tapahtuva 'surffailu' internetissä). Tutkimukseni laajuutta kuitenkin rajoittaa sen varsinainen tarkoitus opinnäytteenä, jolloin se on pysyvä tietyissä pro gradu -tutkielmalle asetetuissa rajoissa.

Digitaalisten kulttuurien ymmärtäminen, niissä toimiminen ja niiden historiallisen sekä kulttuurisen kontekstin tunteminen on osa holistista ja kontekstisidonnaista näkökulmaani. Tällöin myös *triangulaation* käyttö on perusteltua tutkimuksessani. Triangulaatiolla tarkoitetaan monimenetelmäistä ja -tieteistä otetta, jolloin useita erilaisia aineistoja, menetelmiä ja/tai teorioita käytetään samassa tutkimuksessa. *Menetelmätriangulaatiota* olen toteuttanut kyselyillä, *emic-* ja *etic-*havainnoinnilla sekä kattavalla ilmiöön tutustumisella niin historiallisessa kuin nykykontekstissakin. (Eskola & Suoranta 1998: 69-75.)

Tutkimusinformanttini ovat kaikki yhdysvaltalaisia, ja siten heidän kuolemakulttuurinsa on osa yhdysvaltalaista kuolemakulttuuria. Tietoni kuitenkin heidän kuolemakulttuuriinsa liittyvistä käytännöistä yksilötasolla perustuu vain lukemaani tutkimuskirjallisuuteen aiheesta sekä yhteiseen kristilliseen hautausperinteeseen. Laajempaa tutkimusta tehtäessä lisähaastattelut olisivat paikallaan selvittäessä yksityiskohtaisempaa subjektiivista kokemusta.

Yksityisyyden, julkisuuden ja spatiaalisuuden merkityksellistämistä ja käsitteellistämistä varten minun on tunnettava kenttäni samalla tavalla kuin informanttini siellä toimivat. Pelitutkija Aki Järvinen kirjoittaa teoksessaan *Hyperteoria: Lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle* (1999) digitaalisten verkkojen ympärille ja sisälle rakentuneista kulttuureista. Hän pohtii virtuaalisen ja reaalisen suhteita spatiaalisuuteen ja todellisuuskokemukseemme tietoverkoista.

- - temporaalisuuden suhde spatiaalisuuteen on muuttunut ja on muuttumassa tietoverkon kaltaisen virtuaalitilojen ja hypertekstin kaltaisten multilineaaristen merkityskäytäntöjen myötä. - - merkitystenantoamme ohjaavien spatiaalis-temporaalisten mielikuvien hyväksikäyttäminen muuttuu vaikeammaksi, kun kyseinen merkityskokonaisuuksien hahmottaminen niveltyy hypertekstissä navigoimiseen. (Järvinen 1999: 55.)

Käsitteellistämme Järvisen mukaan tietoverkkojen luomaa ja sisältämää spatiaalisuutta kielellisesti ja visuaalisin keinoin navigoidessamme linkkien kautta aina uusille ja uusille sivuille. Tietokoneen käyttöliittymä on ikkuna newtonilaisen tila-avaruuden, eli oman elämistodellisuutemme, ja digitaalisen virtuaalimaailman sisältämän merkitysten välillä. (Järvinen 1999: 50.) Spatiaalinen hahmottaminen tapahtuu mentaalisten mallien avulla, eräänlaisena mielen maisemana, jonka avulla voimme navigoida sivuilla yhä uusiin ja uusiin tiloihin, jotka saattavat olla osa täysin toista hypertekstikorpesta, mutta silti loogisesti yhteydessä aiempaan aiheyhteyteen (Järvinen 1999: 50, 59).

Järvinen esittelee de Certeau'n teoretisointiin kytkeytyviä ajatuksia tilan käsittämisestä ja käsitteellistämisestä. de Certeau'n esittelemä analogia kaupungin ja virtuaalisen tilan välillä näyttäytyy hänen ajattelussaan kävelemisen kautta. Käveleminen kaupunkitilassa

asettaa tiettyjä merkityskokonaisuuksia kulloisellekin paikalle ja tilalle, jota kohden ja jonka kautta kuljetaan. (Järvinen 1999: 59.) Virtuaalisessa tilassa tämä ei ole ihan yhtä yksinkertaista jo pelkästään virtuaalisen tilan nopeuden vuoksi. Linkkien kautta kuljettujen sivustojen määrä on lukematon, mikä tuli esiin pelkästään oman osallistuvan havainnointini kautta. Myös hakupalvelimien käyttö on hyvä esimerkki virtuaalisessa tilassa tapahtuvasta navigoinnista. Hakukenttään syötetään kohteen nimi, jonka jälkeen avataan hakuosumien sivu. Tältä sivulta valitaan palvelimen ehdottamien linkkien kautta edelleen lisää sivuja, joiden soveltuvuus ratkaistaan suhteellisen nopeasti silmäilemällä sivulta avautuvaa tietoa. Paluu-näppäimellä voi palata taaksepäin linkeissä, avata uusia hakuikkunoita sekä selailta useita sivuja samanaikaisesti.

Järvinen (1999: 63) esittääkin, että navigoimisen taustalle sisältyviä merkityksenannon prosesseja ei kyetä tallentamaan edes digitaaliseen karttaan. Yksinkertaisen kokeilun navigoinnin monimutkaisuudesta voi tehdä esimerkiksi siten, että laittaa selaimensa asetuksiin ominaisuuden, joka avaa jokaisen linkin uuteen selailuikkunaan. Hyvin lyhyen ”surffailun” jälkeen voi huomata kuinka nopeasti ja kuinka monimuotoisesti virtuaalisessa tilassa navigoiminen tapahtuu: tietokoneen näyttö täyttyy avatuista ikkunoista.

Tutkijan positio suhteessa virtuaaliseen tutkimuskohteeseen on haasteellinen tieteenalalla, jossa on totuttu juuri kasvokkaiseen vuorovaikutukseen. Tutkimuskohteeni luonteen vuoksi kokeilin myös erilaisia fyysisiä sijainteja sekä tutkimuksen teolle että osallistuvalla havainnoinnilla. Tein osallistuvaa havainnointia mm. Helsingin yliopiston Opiskelijakirjastossa kirjaston tietokoneella sekä luonnollisesti kotonani, eri kahviloissa kannettavaa tietokonettani käyttäen, vanhempieni luona sekä heidän pöytä tietokoneellaan että omalla tietokoneellani.

Samanaikaisesti tutkija joutuu miettimään omaa positiotaan suhteessa kenttään, sillä tutkimuskohdetta ei voi suoranaisesti koskettaa tai haistaa. Se on ainoastaan näön ja kuulon avulla aistittavissa. Itselflektointi saa tällöin erilaisen merkityksen, sillä tutkija on - tai ainakin hänen täytyisi olla - tietoinen omasta subjektisidonnaisuudestaan suhteessa virtuaalitodellisuuteen. Outi Fingerroos kirjoittaa aiheesta Elorein artikkelissaan *Refleksiivinen paikantuminen kulttuurien tutkimuksessa*:

Tässä artikkelissa pidän paikantamista lähes synonyymina refleksiivisyydelle - kuitenkin niin, että viittaa paikantamisella ensisijaisesti tutkimuksen tekemisen prosessin ja sen subjektisidonnaisuuden hahmottamiseen ja reflektoinnilla tämän asetelman julkituontiin. Kirjoitan usein myös refleksiivisestä paikantamisesta, jolloin korostan tutkijan tekemän paikantamisen merkitystä ja näkyväksi tekemistä itse tutkimustekstissä. Tavallani asetan nämä kaksi termiä keskustelemaan valikoitujen näkökulmien kanssa: ensin etnografian sitten (post)modernin antropologian, eläytyvän tutkimuksen ja joidenkin tieteenfilosofisten tarkastelukulmien kanssa. (Fingerroos 2003).

Virtuaalisen kohteen tutkimuksessa ongelmana on juuri tutkijan subjektisidonnaisuus. En ole koskaan tavannut – enkä usko tapaavani – informanttejani henkilökohtaisesti. Olen nähnyt osasta kuvia muistomerkkisivuilla, mutta en läheskään kaikista. Minusta, tutkijasta, he tietävät vielä vähemmän. Osallistuva havainnointini tapahtuu yksin, oman tietokoneeni äärellä, omaa muistomerkkisivua luoden. Samalla tavalla oletan heidän luoneen muistomerkkisivunsa. Pysin fenomenologisen reduktion avulla häivyttämään ennakkokäsityksiäni ja oletuksiani tutkimuskohteestani sekä refleктоimaan kokemuksiani ja päätelmiäni niiden kautta.

Internet on elävää, ainutkertaista ja muuttuvaa aineistoa, se voi kadota tai muuttua minä hetkenä tahansa. Esimerkiksi muistosivun hintatiedot saattavat muuttua sivustoa ylläpitävän yhtiön toimesta, yksittäisen muistosivun visuaalinen ilme voi muuttua milloin vain tai se voi myös kadota, sekä linkit ja kokonaiset URL-osoitteet saattavat lakata toimimasta. Tämän vuoksi etnografiani on päivämääräkohtaista ja keskittyy ainoastaan itse sivustoon, ei yksittäisiin muistomerkkisivuihin, joiden katoaminen saattaa olla potentiaalisempaa kuin kokonaisen sivuston. Tässä mielessä voitaisiin myös väittää, että internet on alati katoavaa ja muuttuvaa kulttuuriperinnettä.

4.4. Virtuaaliteknologinen terminologia ja tutkimuksen teemat

Internetiä on tutkittu sekä teknologisenä välineenä että kulttuurisena artefaktina. Christine Hine (2000: 29) kirjoittaa internetistä kulttuurisena artefaktina, jonka hän tuo esille aamupalapöydässä olevan muropaketin kyljessä näkyvän internet-osoitteen kautta: internet esitetään globaalina hyödykkeenä, jota kaikki osaavat käyttää. Yleinen oletus on, että www-osoitteen nähdessään ihminen käsittää sen olevan väylä lisäinformaatioon aiheesta.

Once we think of cyberspace as a place where people do things, we can start to study just what exactly what it is what they do and why, in the terms, they do it (Hine 2000: 21).

Tutkimukseni keskeisimmät termit ovat *sivu* ja *sivusto*, jotka määrittelen sekä etymologisen että käyttökonskstinnsa mukaisesti. *Sivulla* tarkoitan yhtä yksittäistä muistomerkkisivua, kun taas *sivustolla* tarkoitan kokonaisuutta eli tietyn organisaation tuottamaa WWW-sivujen joukkoa. Englanniksi sana *site* tarkoittaa molempia. *Sivu* on myös yhden henkilön luoma yksilöllinen tila ja merkityskokonaisuus, joka koostuu vain tämän yhden henkilön luomista puitteista. *Sivusto* taas on kollektiivinen tila ja kokonaisuus, joka muodostuu yksittäisistä muistomerkkisivuista mutta myöskin sivuston ylläpitäjän tarjoamista resursseista ja informaatiosta. Ensimmäisenä käyttäjätahona pidän yksittäistä henkilöä, joka luo muistomerkkisivun, toisena käyttäjätahona pidän henkilöä, joka vierailee yksittäisillä *sivuilla* sekä tutkii muistomerkkisivustoa kokonaisuutena. Kolmantena tahona pidän sivuston teknisiä ylläpitäjiä.

Myös virtuaalisen ja reaalisen määritelmät ovat tutkimuksessani keskeisiä. Noudatan määritelmissäni hyvinkin kirjaimellisesti tietosanakirjan esittämiä määrittelyjä. *Gummeruksen suuren sivistyssanakirjan* (2004) määritelmä virtuaalisesta kuuluu näin:

Periaatteessa mahdollinen, oletettu; *mm. atk* näennäinen, näennäis-, *Virtuaalinen todellisuus* 'tietotekniikan avulla synnytetty harhauttavan aito todellisuuden vaikutelma, tekotodellisuus, keinotekoinen

todellisuus'; *fys. oletettu*; optiikassa: vale- *Virtuaalinen kuva*
'valekuva' (Nurmi *et al.* 2004: 490).

Virtuaalinen määrittäminen omassa tutkimuksessani vain visuaalisen kautta. Muistomerkkisivut eivät ole virtuaalitodellisuutta peliteollisuuden määritelmien mukaan. Ne eivät ole kolmiulotteisia, kosketeltavissa olevia objekteja, vaan tietokoneen näytöllä esiintyviä kaksiulotteisia sivuja, joihin asetetaan tiettyjä merkitystodellisuuksia niiden funktioiden mukaisesti.

Reaalisen määritelmä saman sivistyssanakirjan mukaan on seuraava: ”tosi, oikea, todellinen, tosiasiallinen; kouraantuntuva, esineellinen, aineellinen” (Nurmi *et al.* 2004: 373). Reaalisenä pidän siis fyysistä todellisuutta, sitä jota elämme ja joka on kolmiulotteisesti kosketeltavissa.

Tutkimusteemoissani pyrin nostamaan esille niitä merkityksiä, joita virtuaalisessa tilassa navigoiminen vaatii ja osaltaan myös luo uudelleen erillisenä reaalista maailmasta. Kuoleman ja menetyksen vaatima suruprosessi, tilan, paikan ja paikallisuuden käsittäminen ja käsitteellistäminen, sekä muistomerkkeihin liittyvät yksityisyyden ja julkisuuden merkitykset ovat keskeisimmät tutkimusteemani. Virtuaalisen tietoverkon tutkimus vaatii holistista ja monitieteistä tutkimusotetta, jotta voidaan hahmottaa hypertekstuaalisessa tilassa tapahtuva orientoituminen ja merkityksellistäminen.

5. Kuolema ja muistomerkit

5.1. Kuolemarituaalien muutos

Ranskalainen sosiaalihistorioitsija Philippe Ariés on käsitellyt länsimaista kuolemaperinnettä useassakin teoksessaan, kuten *Western attitudes toward death* (1974) sekä *Hour of our death* (1982). Ariés tuo esille sen muutoksen, joka kuolemarituaaleissa ja kuolemaan suhtautumisessa on tapahtunut länsimaisissa yhteiskunnissa viimeisen sadan vuoden aikana. Teollistuminen ja yksilökeskeisyys ovat muuttaneet kuoleman kollektiivisesta surusta yksilön prosessiksi, kasvottomaksi ja anonyymiksi. Juha Pentikäinen on kirjoittanut samasta aiheesta sekä suomalaisesta kuolemaperinteestä teoksessaan *Suomalaisen lähtö: kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista* (1990). Pentikäinen viittaa Max Schelerin fenomenologisen antropologian mukaiseen näkemykseen ihmisen "kuolemaintuutiosta" (Pentikäinen 1990: 198). Kuolema olisi siis tämän näkemyksen mukaan alituisesti läsnä ihmisen tajunnassa. Pentikäinen kirjoittaa, että nykyihmisen hallintaan pyrkivälle toiminnalle tällainen kuolema-ajatus olisi vieras ja siksi torjuttavissa. (Pentikäinen 1990: 198-199.)

Kun kuolema oli aikaisemmin oman persoonallisen olemuksen osa, se on kaiken 'hallintaan' pyrkivälle ja siihen luottavalle vain ulkoinen tosiasia. - - Mitä enemmän sairauden tekniseen hallintaan kiinnitetään huomiota, sitä symbolisemman merkityksen se saa ihmisten mielissä. (Pentikäinen 1990: 198-199.)

Viimeisten vuosikymmenien aikana korostunut nuoruuden ihannointi voi olla myös osa tätä "ikuisen elämän" tavoittelemista ja siten kuoleman kieltämistä. Nuoruus ja terveys, voima ja saavuttaminen ovat muuttuneet itseisarvoiksi, joihin kuolema ei kuulu osana. Aikaisemmin kunniallinen kuolema, tuonpuoleisuuden ajattelu ja hyvän tuonpuoleisen elämän varmistaminen kuuluivat osaksi ihmisten joka päiväistä elämää (Ariés 1982 [1974]).

Ariés jakaa kuoleman historian kolmeen vaiheeseen: ensimmäisessä kehitysvaiheessa

on tietoisuus jokaisen omasta kuolevaisuudesta ja väliaikaisuudesta (*et moriemur*), toisena on 1100-luvulla kehittynyt subjektiivinen näkemys kuolemaan (*la mort de soi*) sekä kolmantena 1700-luvulta tähän päivään kestänyt kehitys toisen ihmisen kuolemasta (*la mort de toi*), jolloin muistoa ja menetystä surraan ja käsitellään vaihtelevin rituaalisin menoin haudoilla ja hautausmailla. Ariés kutsuu tätä viimeistä vaihetta kuoleman romanttiseksi ja retoriseksi käsittelemiseksi. (Ariés 1974: 55-56.)

Hautojen sosiaalinen funktio on ollut keskeinen jo kivikaudelta saakka. Hautakalmistot, joita on käytetty useita satoja vuosia, viittaavat myös kollektiiviseen muistiin ja yhteisölliseen toimintaan, jossa sama hautauspaikka tuo jatkuvuuden tunnetta yhteisölle. Varsinaisten hautausmaiden sosiaalinen funktio taas nousee esiin keskiajalla, jolloin hautausmaa oli eräänlainen karnevalistinen paikka. Alueella tanssittiin, vietettiin aikaa, kokoonnuttiin ja myytiin erilaisia tuotteita. Vasta vuoden 1405 kirkolliskokouksen jälkeen kirkko kielsi kaikenlaisen uhkapelaamisen, kaupankäynnin sekä huvitukset hautausmailla. (Ariés 1974: 24.)

Varhaiskristillisellä ajalla hauta yksilöitiin aina hautakirjoituksella, oli se sitten orjan tai herrain hauta. Usein haudan yhteydessä oli myös kuva vainajasta. 400-luvulla molemmat tavat alkoivat hiipua. Hautaamiseen tuli kollektiivisempi muoto ja vainajat kasattiin usein yhteishautoihin. (Ariés 1974: 22.) 1200-luvulla hautakirjoitukset palaavat lähinnä pyhien henkilöiden hautoihin ja hautojen yhteyteen saatettiin tehdä myös eräänlainen nukke, minirepresentaatio vainajasta. 1300-luvulla realismin mukana tuli kuolinnaamiot, mutta varsinaiset kuvat vainajista palasivat vasta myöhemmin, ja 1600-luvulla saattoi haudan yhteydessä olla kuva vainajasta sekä elävänä että kuolleena. Nämä kuvat olivat yleensä laatoissa, joissa oli sekä vainajan nimi että kuolinpäivä. Laatta ei kuitenkaan välttämättä ollut samassa paikassa kuin itse ruumis. Tärkeintä oli vainajan muiston säilyttäminen kuoleman jälkeen ja laattoja lahjoitettiin kirkkojen seinille, jotta vainajan muisto ja identiteetti säilyisivät myös fyysisen kuoleman jälkeen. (Ariés 1974: 46-50.)

Keskiajalta 1700-luvulle sureminen oli osana sosiaalisia konventioita. Se sisälsi tiettyjä sosiaalisia normeja, kuten tarkkoja ajallisia ja paikallisia käyttäytymissääntöjä, puheen fraaseja, vierailuja lesken luo jne. 1800-luvulla tähän tuli kuitenkin selkeä muutos.

Mourning was unfurled with an uncustomary degree of ostentation. It even claimed to have no obligations to social conventions and to be the most spontaneous and insurmountable expression of a very grave wound: people cried, fainted, languished and fasted. (Ariés 1974: 66-67.)

Ariés'n mukaan tämän päivän psykologien mielestä 1800-luvun dramaattinen sureminen sai jo hysterian piirteitä. Tunteiden osoittaminen oli ylitsevuotavaa, dramaattista ja suurellista. Siihen saattoi kuulua psykosomaattisia piirteitä, kuten pyörtyilyä, kipuja sekä hourailua. Suomalainen sanonta ”sekaisin surusta” on osuva kuvaamaan tätä. Muun muassa kulttuurihistorioitsija Anna Kortelainen kirjoittaa teoksessaan *Levoton nainen* (2003) samasta hysteria-ilmioistä, joka sai jo epidemian piirteitä seurapiirinaisten keskuudessa.

Suru, viha, pelko ja ilo ylittävät sopivaisuuden rajan ja paljastavat ihmisen sisäisen myllerryksen, joka pidetään yleensä piilossa - omalta itseltä ja muilta ihmisiltä. Olemme tottuneet arkisissa kokemuksissamme kutsumaan tällaista hillittömyyttä hysteriaksi. Se on yöllisten riitojen, selän takana pahanpuhumisen ja joskus hilpeän itseironiankin nimitys. Jostain syystä liitämme hysterian yleensä naisiin. (Kortelainen 2003: 5).

1750-luvun jälkeen syntyi tarve *vierailla* vainajan ruumiin luona, fyysisen sijaintipaikan äärellä. Enää ei riittänyt, että kirkko huolehti sielun hyvinvoinnista, vaan haluttiin kirkon huolehtivan myös ruumiista. (Ariés 1974: 69-70.)

Ruumiin suhteen palattiin renessanssimaiseen antiikkiin (hautojen) ihannointiin. Haudan tarkoitukseksi tuli vainajan läsnäolon ilmentyminen, olematta kuitenkaan ristiriidassa kristinuskon ylösnousemuksen ja ikuisen elämän kanssa. Haudan merkityksellistäminen juonsi lähinnä vainajan läheisten vaikeudesta hyväksyä menetyksensä. Vainajan luona haluttiin vieraillla, minkä vuoksi vainaja saatettiin yhä useammin haudata oman kodin lähetyville. Hautausmaalla taas haudan täytyi kuulua vainajalle ja perheelle itselleen. Hautapaikasta tuli muistamisen ja muistojen paikka, muistamisen tila ja vainajan identiteetin jatke. Haudalla vierailminen ei liittynyt uskonnon harjoittamiseen ja

kirkossa käymiseen. Ariés'n mukaan ei-uskovaiset olivatkin aktiivisimpia haudoilla vierailijoita kuin uskovaiset. (Ariés 1974: 70-72.) Haudalla vieraileminen oli siis meditatiivinen tapahtuma, hiljentymisen hetki.

They meditate there, that is to say they evoke the dead person and cultivate his memory. Thus it is a private cult, but also from its very origins, a very public one. (Ariés 1974: 73.)

Ariés kutsuu tätä "muistamisen kultiksi", joka alkoi näkyä myös hautausmaiden systemaattisessa puistomaisessa suunnittelussa. Merkkihenkilöille pystytettiin monumentaalisia muistomerkkejä, joiden luona vieraileminen sai museaalisia piirteitä. Monumentaaliset haudat edustivat ideologioita, maailmankatsomuksia ja historiallisia tapahtumia. (Ariés 1974: 72-73.) Nykyaikaisempaa versiota samasta ilmiöstä edustaa esimerkiksi The Doors-yhtyeen keulahahmon Jim Morrisonin hauta, jonka ympärille kehittyneitä kulttia kulttuuriantropologi Stig Söderholm Joensuun yliopistosta tutki 1980-luvulla. Söderholm esittelee väitöskirjassaan *Liskokuninkaan mytologia - rituaali ja roksankarin kuolema: Jim Morrison -kultin etnografinen tulkinta* (1990), kuinka Morrisonin haudalle kerääntyminen ja hänen elämänsä ja tekojensa muisteleminen kulminoituvat etenkin hänen kuolinpäivänään 3. heinäkuuta.

Ariés'n mukaan kuolemaan liittyvä kulttimainen ominaisuus on hyvin läheisessä suhteessa patriotismiin. Ranskassa ensimmäisen maailmansodan päättymisen jälkeen pystytettiin joka kaupunkiin ja kylään monumentti kaatuneille sotilaille, "the Monument to the Dead", jonka ideologinen merkitys on ollut keskeinen. Myöhemmin kehittyneissä ja uudemmissa kaupungeissa tätä monumenttia ei luonnollisesti ollut, joten se saatettiin lisätä sinne myöhemmin esimerkiksi hylätystä kylästä (Ariés 1974: 76).

Without a monument to the dead the victory could not be celebrated
(Ariés 1974: 75).

Tuntemattomaan sotilaan -ilmiö on myös samankaltainen. Tapa sai alkunsa jo 1800-luvulla, mutta muuttui kansainväliseksi myös ensimmäisen maailmasodan jälkeen. Tuntemattoman sotilaan hautaan haudataan yleensä osa tunnistamattoman sotilaan ruumiista, joka representoi kaikkien tuntemattomien sodassa kaatuneiden ruumiita. Se

on enemmänkin siis ideologinen ja mentaalinen hauta kuin fyysinen ruumiin lepopaikka. Usein hautausmailla on myös paikkansa muualle haudatuille, jonne läheiset voivat viedä esimerkiksi kukkia tai kynttilä, jos he eivät kykene matkustamaan itse haudan varsinaiselle sijaintipaikalle. (Wikipedia. Vapaa tietosanakirja. *The Tomb of the Unknown Soldier* [online].)

Pentikäinen on samaa mieltä Ariés'n kanssa teollistumisen vaikutuksista kuolemaperinteen muuttumiseen. Maaseutujen autioituessa myös perheen ja yhteisön merkitys muuttui ja jopa katosi. Sotakorvausten myötä Suomen teollisuus kasvoi ja siten koko maan talous vahvistui. Tätä myöten myös hyvinvointiyhteiskunnan mallin mukaisesti kyliin ja kuntiin rakennettiin tehokkaammat sosiaali- ja terveystaloudet, mikä johti osaltaan kuoleman laitostumiseen ja byrokraatisointiin. Perinteet, käytännöt ja arvomaailmat muuttuivat. Kuoleman käsittelemiseen kuulunut suru-aika muuttui kollektiivisesta ja julkisesta yksityiseksi ja näkymättömämmäksi. Symbolien kuten surupukujen ja -huntuksen katoaminen on ehkä yksi näkyvimmistä esimerkeistä. (Pentikäinen 1990: 199-201.)

Kuolemarituaalien muutos näkyy kaikkialla länsimaisessa maailmassa hyvin samankaltaisena. Verkkoyhteisöllisyys on siten tarjonnut uuden vuorovaikutuskanavan paikata yhteisöllisyyden kokemuksen puutetta etenkin kuolemarituaalien läpikäymisessä ja surun prosessoinnissa.

5.2. Muistomerkkien tutkimus

Muistomerkkejä on Suomessa tutkittu muun muassa taiteen näkökulmasta. Taidehistorian professori Liisa Lindgren käsittelee muistomerkkejä muistamisen paikkoina ja tiloina teoksessaan *Monumentum - muistomerkkien aatteita ja aikaa* (2000). Tällöin muistomerkit toimivat hänen mukaansa:

- - myös näyttämönä katsojalle, josta piti tulla kokija: kiertämisen sijaan tuli kulkea putkiston alla, mennä teoksen 'sisään' ja kuunnella tuulen huminaa putkissa, kokea fyysisestikin teoksen tilallisuus. Muistettavan poissaolon korvasi muistelijan läsnäolo ja samalla ajatus

siitä, että suurmiehen läsnäolo on läsnä katsojan kokemuksena ja tulkintana. Muistomerkki pyrki olemaan ennen kaikkea muistamisen tila. (Lindgren, 2000: 220.)

Lindgrenin teoksessa korostuu muistomerkkien merkitys yhteisöllisyyden ja historian rakentajina. Muistomerkki ei ole pystytettynä vain edesmenneen kunniaksi vaan ennen kaikkea hänen muistamisensa apuväline ja paikka. Aina kuitenkin taiteilijoiden näkemys muistomerkistä ei vastaa yhteisön omia näkemyksiä siitä, mikä on "sopivaa", kuten Lindgren kirjoittaa:

Käsitys kirkollisten piirien vanhoillisuudesta vahvistui, kun Kauko Räsänen tekemä *Enkeli* häädettiin kirkkohallintokunnan toimesta Lappeenrannan Ristikankaan hautausmaalta vuonna 1961. Vaikka 'Reikäenkeliksi' nimetty teos oli yksityinen hautamuistomerkki, se koetteli yhteisöllisiä hartauden ja muistamisen muotoja hämmentävällä tavalla. Viisi vuotta myöhemmin Enkeli hyväksyttiin sijoitettavaksi Lauritsalan-Lappeenrannan kirkkopuistoon. (Lindgren, 2000: 222.)

Yksityiseen muistomerkkiin saattaa siis vaikuttaa myös yhteisön sopivaisuusnormit ja siten julkinen paine. Yhteisö määrittelee kollektiivisesti, mikä on suotavaa ja sopivaa käyttäytymistä. Internetissä tällaiset normit ovat häilyvämpiä eivätkä rajaa sosiaalista vuorovaikutusta yhtä tiukasti kuin reaali maailmassa. Rajat kulkevat julkisilla palvelimilla lähinnä käyttöehtojen ja valvojien toimesta, jolloin yleisimpinä rajaavina tekijöinä pidetään pornografista, rasistista ja laitonta materiaalia.

Brita Nickels on myös tutkinut taiteen näkökulmasta hautamuistomerkkejä teologian väitöskirjassaan *Hautamuistomerkki elämän ja kuoleman tulkitsijana: Heikki Häiväojan, Kain Tapperin ja Matti Peltokankaan tekemät hautamuistomerkit 1952-2002* (2006). Myös Nickels nojaa Ariés'n näkemykseen länsimaisen kuolemakulttuurin muutoksesta sekä ottaa tuekseen myös saksalaisen taidehistorioitsija Erwin Panofskyn (1892-1968) ikonografisen tutkimuksen. Nickels havaitsi tutkimuksessaan, että kristillisten elementtien lisäksi hautataiteeseen on tullut myös maailmankatsomuksellisia piirteitä. Hän kirjoittaa kuolemasta rajana, jonka taakse ei voi nähdä, ja hautamuistomerkeistä tuonpuoleisuuteen viittaavina. Elämä näkyy

muistomerkeissä retrospektiivisenä muistona, haikeana ja kaivattuna. Hautamuistomerkkeihin saatetaan liittää myös metafysisiä tai mystiikkaan viittaavia piirteitä. Nickelsin mukaan hautamonumenteissa näkyvä sosiaalinen ja yhteiskunnallinen eriarvoisuus ei viittaa yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen vaan lähinnä yhteiskunnan monimuotoisuuteen.

Nickels käsittelee Pentti Lempiäinen kanssa hautausmaita ja hautamuistomerkkejä teoksessa *Viimeiset leposijamme* (1990). Hautausmaa on heidän mukaansa yhteiskunnan peili, jossa näkyvät sekä yhteiskunnalliset että kulttuuriset arvot. Hautausmaa ei ole pelkästään vainajien viimeinen lepopaikka vaan myös surutyötä ja kunnioitusta varten. Hautamuistomerkkien aiheissa näkyvät niin kristillisen perinteen mytologiat ja symbolit, kuin myös kulttuuriset ja yhteiskunnalliset arvot. Se, miten vainajia kohdellaan, kertoo yhteiskunnasta paljon.

Hautaamistavat paljastavat mitä elämästä, kuolemasta ja tuonpuoleisuudesta ajatellaan. - - Eri kirkkokuntien käsitykset kuolemasta ja hautaamisseremonioiden merkityksestä poikkeavat toisistaan. Lisäksi vaikuttavat kansalliset perinteet, yhteiskunnalliset rakenteet, maantieteelliset erityispiirteet, kunkin aikakauden tavat jne. (Lempiäinen & Nickels 1990: 7.)

6. Muistomerkkisivustojen etnografia

6.1. Memory Of – your On-line Center for Healing (<http://www.memory-of.com/Public/>)

Memory Of - sivusto (ks. liite 2.) on perustettu vuonna 2004 ja sitä ylläpitää *Life Stage Media Inc.* Sivuston fyysinen sijaintipaikka on Iso-Britanniassa. Käyttöehdoissa (*Terms of Use*) kerrotaan, että *Life Stage Media Inc.* on osa *Library of Life Foundationia*, joka luo ja operoi internet-sivustoja elämän eri vaiheita varten. [Viitattu 30.9.2008]. *Memory Of* esittelee etusivullaan toimintaansa seuraavasti:

Memory-Of.com is your online center for healing. Create a beautiful memorial website, light "candles", join our active forums, read weekly articles, and browse our regularly updated library. [27.2.2008].

Muistosivun voi luoda ilmaiseksi kuka vain kahden viikon ajalle, mutta sen jälkeen se on maksullinen. Maksun voi suorittaa joko kuukausittain (\$4.95), vuosittain (\$49.95, kaksi ilmaista kuukautta) tai kertamaksuna pysyvään muistomerkkiin (\$94.95). [Viitattu 30.9.2008].

Sivusto tarjoaa monipuoliset mahdollisuudet virtuaalisen muistomerkin luomiseen, alkaen aina vapaavalintaisesti valittavasta www-osoitteesta, jonka avulla muistomerkin voi löytää esimerkiksi Google-hakupalvelimen kautta. Oletusarvona on yleensä edesmenneen koko nimi väliviivalla, loppupääte tulee *Memory Of* -sivuston oman osoitteen mukaan. Muistosivun avulla voi esimerkiksi kertoa muistotilaisuuden ajankohdan ja kutsua sinne siten ihmisiä. Sivulle voi lisätä videoita edesmenneestä, luoda kuvagallerian sekä kuvadiaesityksen kuvista. Muistosivu sisältää myös Vieraskirja-ominaisuuden, jolloin kuka tahansa voi osoittaa osanottonsa sivun luojalle ja jättää muita kommentteja sekä syyttää myös virtuaalikynttilän esimerkiksi edesmenneen kuolinpäivän kunniaksi. Sivun voi myös personoida visuaalisesti haluamallaan tavalla. Vaihtoehtona on muun muassa teemoja harrastusten/työn, isänmaallisuuden tai vuodenaikojen mukaan. Vaihtoehtoina on myös erilaisia

väriteemoja (esim. vaaleanpunainen, vaaleansininen). Lahjakaupassa on mahdollista ostaa surulahjoja: koruja, valokuvakehyksiä, avaimenperä, kortteja, kukkia, kalenteri sekä pehmoleluja. [Viitattu 3.11.2008.]

Visuaalinen ulkonäkö (ks. liite 2.) itse *Memory Of* -sivustolla on pehmeä, sävyt ovat vaaleita ja pastellisia. Oikealla ja vasemmalla on vaalean violetilla raitoja sekä sudenkorentojen ja perhosien siluetteja. Keskiosan tausta on valkoinen, ja ylhäällä oikeassa reunassa on sivuston nimi ja logo kolmesta kynttilästä. Nimen molemmilla puolilla on violetit ruiskaunokit. Etusivulla vasemmalla alhaalla on 3D-mainospalkki, jossa kulkevat uusimmat ilmoitukset sytytetyistä virtuaalikynttilöistä. Yläreunassa olevassa mainospalkissa näkyy niin ikään uusimmat vuosipäivät. Alareunassa näkyvät uusimmat muistosivut. Keskellä löytyvät kuvakelinkit (*Library, Gifts & Comfort, Forum, Live Person Chat, Article Archive*) antavat mahdollisuuden tutkia sivustoa eteenpäin, samoin niiden vierestä vasemmalla löytyvät tekstilinkit (*Create an Online Memorial, How To, Testimonials, FAQ, Gifts and Comfort, Features, Resources, Forum, Press, Contact us*). Kuvalinkkien alapuolella keskellä löytyy tiedote uusimmista toiminnoista.

Library-kuvakelinkistä löytyy materiaalia verkkokirjallisuudesta sekä painotuotteista, jotka käsittelevät surusta toipumista. Kirjallisuus on eBooks.com sekä Amazon.com tarjoamaa ja maksullista. *Gifts & Comfort* -kuvakelinkistä löytyvät edellä mainitsemani suru- ja osanottolahjat. *Article Archive* -kuvakelinkki tarjoaa artikkeleita eri teemojen mukaan surusta toipumiseen sekä myös uskonnollista materiaalia. Reaaliaikaista keskusteluhuonetta mainostava *Live Person Chat* -kuvake johtaa sivulle, jossa kerrotaan, että toiminto on vielä tekeillä. *Forum*-kuvake johtaa keskustelupalstoille, joille osallistumiseen vaaditaan rekisteröityminen. [Viitattu 29.9.2008.]

*Memory Of*in visuaalisuus ei ole yhtä monipuolista kuin *Last Memories*in, mutta ei yhtä pelkistettyä kuin *Virtual Memorials*in.

Memory Of -sivusto oli kolmesta tutkimastani sivustosta kaupallisin. Muistomerkkisivun hinta oli korkein ja sivustolla oli paljon oheistuotteita myytävänä. Sivuston ylläpitäjä *Library of Life Foundation* tekee myös muita vastaavia sivustoja elämän eri vaiheisiin, kuten häihin, ristiäisiin ja rippijuhliin, minkä vuoksi sivusto on

juuri tehty *tuottamaan* tietynlaista palvelua. Se on käyttöominaisuuksiltaan hyvin selkeä ja helppo käyttää sekä visuaalisesti ehkä enemmän naiskuluttajiin vetoava. Informanteistani Akwasi, Nathan sekä Yolanda ovat luoneet muistomerkkisivunsa tämän kautta.

6.2. Last Memories (<http://www.last-memories.com/>)

Last Memories -sivustoa (ks. liite 3.) ylläpitää *Convile*-yhtiö, ja sen fyysinen sijaintipaikka on Tsekin tasavalta. Se on perustettu huhtikuussa 2006, ja sen sisärsivustona toimii lemmikkieläimille omistettu *Pets Memories* (www.pets-memories.com). Sivustolla on mahdollista luoda sekä pelkkiä kuolinilmoituksia että muistomerkkejä ja syyttää virtuaalikynttilöitä. Sivusto esittelee toimintaansa etusivulla seuraavasti:

Creating an online memorial website dedicated to your dearest is a wonderful opportunity to pay them an honour, giving you the chance to share the memories of your dearest with our friends and relatives. The Memorial Website www.last-memories.com provides largest pool of online memorial services on the market. We offer most reliable online memorial services. [Viitattu 27.2.2008.]

Myös *Last Memories* -sivusto on ilmainen ensimmäisen kahden viikon ajan, jonka jälkeen se on maksullinen. Kuukausittainen maksu on 4,90 \$, vuosittainen 39,90 \$ tai kertamaksu 69,90\$, jolloin sivusto on ikuisesti voimassa. Pelkän kuolinilmoituksen jättäminen on täysin maksutonta. [Viitattu 3.11.2008.]

Sivuston ominaisuudet ovat hyvin samantyyppiset kuin *MemoryOf.com*illa. Muistomerkkisivulle on myös mahdollista luoda oma persoonallinen [www-osoite](http://www.osoite), tekstiä vapaavalintaisen määrä, kuvallinen sukupuu, valokuva-albumi sekä kuvadiaesitys (rajaton määrä kuvia). Muistosivu on personoitavissa visuaaliselta ilmeeltään joko valmiiksi valittavista malleista tai omien kuvien mukaan. Visuaalista ulkonäköä voi myös muokata omien HTML-kielen taitojen mukaan (ks. 9. *Terminologia*) Sivulle voi lisätä ääntä ja videota, linkkejä YouTube-videosivustolle

sekä myös reaaliaikaisen verkkojuttelumahdollisuuden ystävien ja perheen kesken. Sivulla voi sytyttää myös muistokynttilän. Omista valokuvista voi luoda videoita sekä Flash-animaatioita (ks. 9. *Terminologia*), mutta videot voi luoda myös valmiiksi annetuista malleista (sydämet, enkelit, tuikkivat tähdet, perhoset). Sivulle voi lisätä tekstilaatikoihin valmiita sitaatteja ja aforismeja sekä luoda omia. Elämänkaaren voi luoda kuvadiaesityksen muodossa, ja läheisillä on mahdollisuus ladata sivulle haluamiaan kuvia. Levytilaa muistomerkkisivun materiaalille sivusto tarjoaa kaiken kaikkiaan 500 MB, ja sitä voi halutessaan pyytää lisää sivuston ylläpitäjiltä. [Viitattu 3.11.2008.]

Erityistä sivuston ominaisuuksissa on sen saavutettavuus ja yksityisyyden suojausmahdollisuus. Muistosivun päivityksistä voi halutessaan saada sähköposti-ilmoituksen sekä sen voi asettaa myös internet-selaimensa kotisivuksi muistosivulta löytyvällä linkillä. Myös suojaukseen on kiinnitetty huomiota tavallisella salasanasuojauksella, mutta myös IP-osoitteen lukitsemisella, jolloin epätoivottujen vieraiden IP-osoite voidaan kieltää. Oman muistosivun esiintymistiheyttä Google-hakupalvelimen hakuosumissa voi myös edesauttaa. Muistosivulle voi myös luoda lahjoitusmahdollisuuden, *Donation for Good Cause*, joka toimii PayPal-maksutoiminnon kautta.

Muistosivuston visuaalinen ilme noudattaa vaalean siniharmaan sekä valkoisen sävyjä. Kuvituksessa etusivulla on käytetty valkeaa kyyhkystä lentämässä, käsiä koskettamassa toisiaan, kukkia sekä puiston penkkejä. Yläreunassa on 3D-mainospalkki viimeisimmistä muistomerkeistä, sen vasemmalla puolella hakutoiminto, jolla voi hakea muistosivuja nimen perusteella. Hakutoiminnon alla vasemmassa reunassa ovat navigointilinkit *Create Website, Create Death notices, Features, Grief Resources, Forum, FAQ, Terms of Use, Membership, Donation*. [Viitattu 3.11.2008.]

Kaksi ylimmäistä johdattavat siis muistomerkkisivun tai kuolinilmoituksen tekemiseen. *Features* esittelee muistomerkkisivuun liittyvät ominaisuudet ja palvelut, joita sivun luoja voi hyödyntää haluessaan. *Grief Resources* antaa linkkilistan surutyön helpottamiseen, hautauspalveluita sekä oheiskirjallisuutta. Linkistä avautuu myös toinen linkki *Funeral Poems*, joka kuitenkin oli kuitenkin etnografiaa tehtäessä ilmeisesti keskeneräinen [Viitattu 29.9.2008]. *FAQ* eli *Frequently Asked Questions* antaa

vastauksia kysymyksiin ja ongelmiin, joita sivuston käyttämisessä voi tulla vastaan. *Terms of Use* on lakisääteinen asetus käyttäjäehdoista. *Membership* esittelee muistosivuston maksuehdot ja maksun avulla saatavat ominaisuudet. *Donation* linkin avulla voi lahjoittaa sivuston ylläpitoon vapaavalintaisen summan, josta sivuston ylläpitäjät lahjoittavat 30% hyväntekeväisyyteen ja käyttävät 70% sivuston ylläpitokustannuksiin. [Viitattu 4.10.2008.]

Etusivun (ks. liite 3.) oikeassa reunassa ylimmäisenä löytyy luku muistomerkkisivujen kokonaismäärästä, sen alla on vastaava 3D-mainospalkki viimeisimmistä muistokynttilöistä. Tämän alla luku kuolinilmoitusten määrästä ja sen alla 3D-mainospalkki kuolinvuosipäivistä henkilökuvineen. Vastaava löytyy myös sivuston keskiosasta, jossa vaihtuu satunnaisesti kuvat uusimpien muistomerkkisivujen henkilöistä. Sivun keskiosasta löytyy myös ns. pikaominaisuus muistosivun luomiseen, sekä osio, jossa ihmiset kiittävät sivuston ylläpitäjiä ja kertovat sivuston hyödyllisyydestä heille itselleen. Etusivun alaosasta löytyvät myös *Features*-linkin takaa löytyvät perustiedot sekä mainos muistosivun ominaisuuksista (sukupuu, kuva-albumi). [Viitattu 4.10.2008.]

Last Memories taas hyödyntää sivustollaan monipuolisempaa kolmiulotteisuutta. Esimerkiksi musiikki-aiheisessa muistosivun teemassa vasemmassa reunassa esiintyvät kuvalinkit ovat pianon koskettimia, jotka ikään kuin painuvat alas kun kohdistimen siirtää linkkien päälle.

Last Memories -sivusto on tarjoaa virtuaalitekнологiaan tottuneelle käyttäjälle monipuolisimman palvelun ja korostaa erityisesti yksityisyyden suojausmahdollisuutta. Informanteistani Jeremy ja Sandy ovat luoneet muistomerkkisivunsa tämän sivuston kautta.

6.3. Virtual Memorials™ (<http://www.virtual-memorials.com/>)

Virtual Memorials™ -sivustoa ylläpitää *Virtual Memorials Inc.*, ja sen fyysinen sijaintipaikka on Yhdysvalloissa. *Virtual memorials*™ mainostaa itseään ensimmäisenä virtuaalisena muistosivustona, sillä se on perustettu vuonna 1996. Ensimmäiset muistosivut on tehty *Virtual Memorials Inc.* - yhtiön perustajan isovanhempien sekä

hänen parhaan ystävänsä kunniaksi. Muistosivu on ilmainen ensimmäiset kaksi viikkoa, jonka jälkeen sivun säilyttämiseksi täytyy maksaa joko kuukausittainen \$4,95 tai \$50 kertamaksu, jolla sivu jää pysyvästi näkyviin. [Viitattu 3.11.2008.]. Sivusto esittelee etusivullaan toimintaansa seuraavasti (ks. liite 4.):

A Virtual Memorial is an Online Memorial Website that celebrates the personal life story of a departed loved one. Memorials are created either as public to share with the world or made private. For private tributes, you must be invited by the memorial creator to visit and given a password. [Viitattu 3.11.2008.]

Sivuja on mahdollista myös suojata salasanalla, jolloin ainoastaan salasanan tuntevat voivat tarkastella muistosivua ja sen sisältämiä tietoja. *Virtual Memorials*^{TM} ei käytä liikkuvaa kuvaa etusivullaan, vaan linkit ovat perinteisinä kuvakkeina. Oikeasta reunasta löytyvät nimillä uusimmat muistosivut ja niiden vierestä valokuvalinkkeinä esimerkkejä sivustolta löytyvistä muistosivuista.

Etusivun yläreunasta löytyy toimintolinkit *VM Home, About, Create, Search, New-Forums, Links, FAQ*. Ensimmäinen linkki johtaa takaisin etusivulle, *About* kertoo sivustosta ja sen perustajista sekä heidän yhteystietonsa. *Create*-linkin kautta voi aloittaa oman muistosivun luomisen, *Search*-linkki johtaa hakukoneeseen, jolla voi hakea henkilöitä nimen, syntymä- tai vuosipäivän tai sosiaalisen statuksen avulla (*Precious Infants, Young Children, Teenagers, Parents ja Fallen Heros*),

Virtual Memorials^{TM} -sivuston visuaalinen ilme on pelkistetty ja sisältää paljon tekstiä ja tekstilinkkejä. Etusivun keskiosa on valkoinen, kehystetty kapealla harmaalla kehyksellä, jota ympäröi sinivalkoinen pilvitaivas. Yläreunassa on yksinkertainen kursivoidulla fontilla oleva *Virtual Memorials*^{TM} sekä "*Sharing memories forever..*" -tekstit. Oikealla ylhäällä on myös Google-hakupalvelimen sponsoroima hakutoiminto. Yläreunassa (ks. liite 4.) olevan toimintolinkkilistan alapuolella on valkoreunaisia kuvia lohduttavista eleistä, halauksista, käsiä pitelemässä toisiaan. Oikeassa reunassa on sinisellä pohjalla nimilinkkejä uusimmista muistosivuista sekä hakutoiminto, jonka avulla voi etsiä tiettyä muistosivua henkilön nimen perusteella. [Viitattu 29.9.2008.]

Etusivulta löytyvät linkit *About Virtual Memorials*, *Create A Memorial*, *News and Events*, *Memorials Include*, *Testimonials*, *Our Services* sekä *Support VM*. Etusivulla alhaalla on myös *Featured memorials* -kuvakelinkkejä, joissa on sivustolla olevien muistosivujen henkilökuvia linkkeinä samaan tapaan kuin oikeassa reunassa olevat nimien perusteella esiintyvät linkit. [Viitattu 29.9.2008.]

Muistosivujen personointiominaisuudet eivät ole yhtä monipuoliset kuin *Memory Of*- ja *Last Memories* -sivustoilla. Sama harmaa kehys toistuu kaikilla sivuilla, sen taustaksi voi valita kuvan joko valmiiksi annetusta kuvalistasta, jotka vaihtelevat erilaisista taustaväreistä valokuviin. Taustakuvien teemat ovat hyvin tyypillisiä suruun ja suremiseen käytettyjä symboleita: pilvitaivaat ja pilvet, sydämet (yksi 3D-animoitu), lehtimetsät ja puut (etenkin syksyiset ruskapuut), vesi (vuoristojärvet, merenrannat, vesiputous), harrastukset (musiikki, urheilu, tanssi), isänmaallisuus (Yhdysvaltojen lippu), ammatit (poliisi, palomies), eläimet (hevokset, linnut, kissat, ei koiria), jalanjäljet tai jalkaterät yleensä, lasten teemat (*Hello Kitty*, ilmapallot, joulupukki), kukat (ruusut, auringonkukat, päivänkakkarat) sekä erilaiset jouluteemat ("joulu" eri kielillä, misteli). [Viitattu 29.9.2008.]

Muistomerkkisivulle voi lisätä kuvia ja tekstiä sekä taustamusiikkia. Vasemmassa reunassa on personoitava linkkilista, jonka perusteella voi navigoida haluamilleen sivuille, jotka yleensä ovat muistomerkin aloitussivu (nimi vaihtelee, esimerkiksi '*our mom*', '*Russle*', '*Sweet Angel*') *Photo Album*, *Slide Show* sekä *Guestbook*. [Viitattu 29.9.2008.]

Virtual Memorials^{TM} on iältään vanhin muistosivustoista ja käyttää HTML-kielenään hyvin yksinkertaistettua ja kaksiulotteista visuaalista ilmettä. Taustakuvissa on jonkin verran 3D-animaatiota, mutta kaiken kaikkiaan sivusto on suunniteltu hyvin pelkistetty tilaksi. Informanteistani Calla on luonut muistomerkkisivunsa tämän sivuston kautta. Myös Yolanda on luonut muistomerkkisivun puolisolleen tämän palvelun avulla, mutta löysin hänet informantikseni kuitenkin *Memory Of* -sivuston kautta.

Virtual Memorials^{TM} on tutkimistani sivustoista ehdottomasti edullisin. Se on myös vanhin ja ominaisuuksiltaan ehkä juuri sen vuoksi käyttäjäystävällisin teknologiaan

tottumattomia ajatellen. Visuaaliset ominaisuudet ovat yksinkertaiset ja selkeät, mikä voi johtua myös siitä, että sivustoa ei ylläpidä suuri kaupallinen yhtiö.

7. Virtuaalisten muistomerkkien merkityksellistäminen

Muistomerkit monumentteina sisältävät kulttuurisia merkityksiä ja ylläpitävät kollektiivista kulttuurista identiteettiä (Lindgren 2000). Virtuaalisissa muistomerkeissä on nähtävissä samaa ideologiaa, vaikka ne eivät sijaitsekaan fyysisissä julkisissa tiloissa reaalisesti kosketeltavina. Internet on kuitenkin samaan aikaan sekä julkinen että yksityinen tila, jolloin virtuaalinen muistomerkki voidaan nähdä myös *muistamisen paikkana* (Lindgren 2000: 220; Fingerroos 2004: 112).

Muistomerkkisivu on ollut jokaiselle informanteistani hyvin merkittävä. Se on ollut apuna surutyöprosessissa, kohtaamisen paikka ystäville ja sukulaisille, oma yksityinen suremisen tila sekä keino hakea vertaistukea samaa kokeneilta ihmisiltä. Se on ollut helppo, nopea ja ennen kaikkea *ikuinen* tapa kunnioittaa vainajan muistoa kertomalla hänen tarinansa koko maailmalle.

7.1. Miten muistomerkki virtuaalistetaan?

Kirkkoisä Augustinus 400-luvun alussa opetti, ettei niitä [hautamuistomerkkejä] tehdä kuolleiden auttamiseksi vaan elävien lohduttamiseksi (Häiväoja & Nickels, 1990:7).

Brita Nickels ja Heikki Häiväoja kirjoittavat teoksessaan *Viimeiset leposijamme* (1990) hautamuistomerkeistä ja niiden merkityksistä suomalaisilla hautausmailla. Viittaus kirkkoisä Augustinuksen opetukseen on osuva esimerkki siitä, mikä hautamuistomerkkien lopullinen funktio on: vainajan muiston kunnioittaminen.

Syitä muistomerkkisivun luomiseen informanteillani on ollut useita. Punaisena lankana jokaisen haastattelussa kuitenkin kulkee kolme seikkaa: kunnioitus edesmennyttä ja hänen läheisiään kohtaan, muiston jakaminen ja oman menetyksen prosessointi. Muistomerkkisivu nähdään vuorovaikutuskanavana perheen ja ystävien kesken, mutta myös tuntemattomien eli koko maailman kesken.

- - to announce to the world how great a man my husband was (to friends and strangers). Yolanda/12.6.2008

The remembrance and celebration of his life. Nathan/26.6.2008

The meaning of this site for me is very significant. It allows me to put my pain on 'paper' per say. To write things to her, which helps me to cope with my loss. Sandy/18.6.2008

Edesmenneen muiston jakaminen internetissä on ollut keino käsitellä omaa menetystä ja surua. Valokuvien ja vainajan elämän läpikäyminen on samalla myös keino rakentaa omaa identiteettiä suhteessa edesmenneeseen sekä luoda vainajalle uusi sosiaalinen status edesmenneenä henkilönä. Menetyks on aina myös osaltaan oman kuolevaisuuden kohtaamista. 1900-luvun hautausmaat ovatkin tällaisia kuolevaisuuden kohtaamisen tiloja, puistomaisia paikkoja, jossa surulle ja menetykselle annetaan tilaa hiljaisuuden ja yksityisyyden kautta. Ne syntyivät osana ”muistamisen kulttia”, joksi Ariés kutsuu 1700-luvun lopulta alkanutta ilmiötä (Ariés 1974: 72-73).

Last Memories-sivustolle kirjoittaneelle Sandylle suruprosessin läpikäyminen on kuitenkin ollut hyvin ongelmallista, koska hänen sisartaan ei haudattu perinteisin menoin vaan hänet krematoitiin.

I would love to create a physical memorial for my sister, since she was cremated, per her wishes, I feel kind of lost because there is no place I can go to grieve for her (for example there is not gravesite) I think that is why the website has been so healing for me. Sandy/18.6.2008

Sandylla ei siis ole hautapaikkaa, jolla vierailta sisarensa luona. Fyysisen hautapaikan näkeminen ja sen luona vieraileminen auttaa menetyksen konkretisoimisessa. Hauta on *siinä*, todellisena ja fyysisenä. Ilman hautaa menetystä on vaikea hyväksyä, samaan tapaan kuin sodassa kaatuneiden ja kadonneiden sotilaiden menetystä on läheisillä vaikea hyväksyä ilman fyysisen ruumiin hautaamista.

- - cremation is the most radical means of getting rid of the body and

of forgetting it, of nullifying it, of being 'too final' (Ariés 1974: 91).

Ariés'n mukaan krematoinnin suosio 1900-luvulla on vaikeuttanut suruprosessin läpikäymistä (Ariés 1974: 91). Ruumiin kremointi myös tavallaan muuttaa sen muodon jo ns. maan päällä reaalisesta virtuaaliseen, se hajoitetaan ja muutetaan vieraaseen, epäinhimillistettyyn muotoon. Kremointi ei tällöin ehkä vastaa sitä perinteistä mentaalista mallia ruumiin hautaamisesta ja ruumiin sijainnista hautapaikalla. Emme ajattele ruumista hautapaikassaan hajonneena ja mullaksi muuttuneena, vaan sellaisena kuin se on sinne laskettu. Hautapaikan puuttuessa jää suremisprosessiin aukko, se saattaa jäädä kesken.

Osallistuvassa havainnoinnissani nousi esille samanlaisia tunteita, kuin Sandyn vastauksissa. Isäni hauta sijaitsee Ruotsissa, joten en luonnollisesti kykene käymään siellä aina kuin haluaisin. Voin pyytää sukulaisiani viemään sinne kynttilän tai kukkia juhlapyhien aikaan, mutta se ei ole sama asia kuin vierailla itse fyysisellä hautapaikalla. Yhdistän hautapaikan hyvin kiinteästi isäni fyysiseen ruumiiseen ja siten hänen olemukseensa. Hän niin sanotusti ”lepää siellä”.

Sandyn vieraileminen muistomerkkisivulla ei myöskään vähentynyt merkittävästi kuuden kuukauden aikana. Puolessa vuodessa muiden käyttäjäaktiivisuus putosi noin kerran kuukaudessa tai tarvittaessa tapahtuvaan vierailuun, kun taas Sandy vieraili edelleen sivulla kerran tai kaksi viikossa. *Memory Of* -sivustolle kirjoittanut Yolanda taas käytti aluksi tietoisesti aikaa ainakin kerran viikossa viettääkseen henkilökohtaista aikaa miehensä kanssa.

Couple of times a week for admin/maintenance purposes. Once a week for a personal moment alone with my husband. Yolanda/12.6.2008

Kuusi kuukautta myöhemmin hän kertoo ”ajattelevansa sivua usein”, mutta ei enää käy sivulla edes viikoittain.

*I think of it often but actually look at it about every 45days.
Yolanda/12.12.2008*

Muistomerkin merkitys siis muuttuu ajan kuluessa. Samalla tavalla kuin suru, se ei ole enää läsnä jokapäiväisessä elämässä, vaan muistomerkki jää virtuaaliseen tilaan juuri sellaiseksi kuin se on tarkoitettu: muistomerkiksi.

Fingerroos (2004: 387) viittaa Pierre Noran ajatuksiin monumentin elämän kahdesta vaiheesta. Ensimmäisessä vaiheessa monumentti on uusi, tuore ja symboloi suoraan sitä kohdetta, jota varten se on luotu. Jonkin ajan kuluttua monumentti siirtyy toiseen vaiheeseen, jolloin se kadottaa alkuperäisen tarkoituksensa joko arkisuutensa tai unohtamisen myötä ja siitä tulee muistin ja muistamisen paikka. Fingerroosin mukaan tämä pätee myös hautausmaihin, museoihin ja arkistoihin. Itse liittäisin tämän myös virtuaalisiin tiloihin ja tässä siis virtuaalisiin muistomerkkeihin monumentteina, jotka samalla tavalla jäävät ensimmäisen ja aktiivisen vaiheensa jälkeen muistamisen ja muistin paikoiksi virtuaaliavaruuteen. Muistomerkkisivut ovat kenen tahansa katseltavissa ja saavutettavissa, hyvin samaan tapaan kuin fyysiset muistomerkitkin. Muistomerkki rakentuu kollektiivisena muistamisen tilana juuri tämän saavutettavuuden ja julkisuuden vuoksi.

Informanttini rinnastavat haudan ja hautapaikan fyysiseksi muistomerkiksi. Jeremy ja Sandy loisivat fyysisen muistomerkin virtuaalisen lisäksi, mutta Callan mielestä se ei olisi yhtä kestävä, ei yhtä ikuinen. Akwasi, Yolanda ja Nathan taas rinnastavat fyysisen hautapaikan reaali maailmassa sijaitsevaksi muistomerkiksi, jolloin toiselle muistomerkille ei olisi heidän mielestään tarvetta.

Yes I would, it would just depend on the person and circumstance. Jeremy/28.6.2008

I would love to create a physical memorial for my sister, since she was cremated, per her wishes, I feel kind of lost because there is no place i can go to grieve for her (for example there is not gravesite) I think that is why the website has been so healing for me. Sandy/18.6.2008

Probably not. It would be expensive and probably wouldn't last as long. Calla/26.6.2008

Yes, a tombstone. Akwasi/15.6.2008

No. The physical place designated as a memorial should be the grave or tomb. The ceremony was the funeral.
Yolanda/12.6.2008

It's that what is burial site is? Nathan/26.6.2008

Jo pelkästään suomalaisilla hautausmailla on nähtävissä hyvinkin erilaisia ratkaisuja hautakivien suhteen niin visuaalisessa ilmeessä kuin materiaalin käytössä. Hautamuistomerkin hankintaa pidetään yleensä tärkeänä tapana osoittaa kunnioitusta ja muistaa edesmennyttä. Nickelsin ja Häiväojan mukaan muistomerkin hankintaan tulisi käyttää rauhassa aikaa, eikä siinä saisi hätiköidä (1990: 40). Muistomerkki voi kuitenkin olla suhteellisen kallis ratkaisu, minkä vuoksi perhe saattaa joutua tyytymään kompromissiin. Hautamuistomerkestä täytyy myös pitää huolta, kasveja täytyy siistiä ja kivi pitää puhtaana kasvillisuudesta ja roskista. Hautapaikka on myös maksullinen ja voimassa tietyn aikaa. Jos perhe ei pidä huolta hautapaikasta, se luovutetaan seurakunnan toimesta eteenpäin.

Virtuaalisen muistomerkin personointimahdollisuudet ovat monipuolisemmat ja virtuaalisessa tilassa on mahdollista myös hallita, mitä haluaa vainajasta kertoa, kuinka hänen elämänsä esitetään ja etenkin ketkä ovat jääneet muistelemaan häntä. Informanteilleni kaikille oli erityisen tärkeää, että virtuaalinen muistomerkki on ikuinen, ettei se katoa. Virtuaalisen muistomerkin pysyvyys on nimenomaan ollut keskeinen ominaisuus, jolloin virtuaalisuudesta muodostuu ikuisuusominaisuutensa vuoksi itseisarvo. Yolanda huomauttaa myös, että muistomerkkien tulisi vastata nykyistä virtuaaliteknologista maailmaa:

Also, we live in a computer world so why not bring memorials to the computer age as well. Yolanda/12.6.2008

Nathanin näkemys on Callan kanssa samankaltainen, sillä häntä lohduttaa muistomerkin ikuisuus sekä mahdollisuus jakaa maailmalle isoisänsä tarinan:

What a great way for people to remember his life with just a simple click.. Nathan/26.6.2008

It was inexpensive and lasts forever. Lifetime of memories. Calla/26.6.2008

Akwasi pitää myös tärkeänä sivulla vierailijoiden määrää, sillä se ilmeisesti kertoo hänelle muistomerkin onnistumisesta ja tarinan välittymisestä muille:

[The site means] a lot, when I see the number of people who have visited this site. Akwasi/15.6.2008

Virtuaalisella muistomerkillä on myös mahdollista antaa kattavampi kuva edesmenneestä, esimerkiksi jälkipolville säilytettäväksi, kuten Yolanda haastattelussaan mainitsee. Se voidaan nähdä myös siis perhearkistona, jossa säilytetään valokuvia ja muistitietoa.

- - to give to his children so they can share in the knowledge of their heritage, to keep documentation of the family lineage, to keep a history of health issues, and to give people a way to pay respects that is convenient, free, and will always be available. Yolanda/12.6.2008

Hautajaisiin osallistuminen, surulahjojen antaminen perheelle sekä osanoton tarjoaminen ovat olleet myös vainajan muiston kunnioittamisen muotoja muistomerkin lisäksi. Sandy myös kertoo keräävänsä enkelifiguriineja, koska uskoo sisarensa olevan enkeli. Hän myös säilyttää pientä määrää sisarensa tuhkaa kaulaketjunsä medaljongissa, siis hänen fyysisen ruumiinsa osaa.

I honor her by having part of her ashes placed in a small vial and made into a necklace. I also have her picture and collect angels to honor her since she is now an angel. Sandy/18.6.2008

Attending and speaking at the funeral, sent food to both families,

contemplating sending flowers. Nathan/26.6.2008

Hautamuistomerkkeihin on useimmiten merkitty jollain tavalla vainajan elinkaari, tyypillisimmin syntymä- ja kuolinajalla. Myös ammatin ja oppiarvon merkitseminen on antanut vainajan identiteetille lisää syvyyttä. Kuolinpaikan ja -syyn sekä kaipaamaan jääneiden mainitseminen ovat osaltaan myös kontekstin luomista. Muistokirjoituksessa esimerkiksi sanomalehdessä kerrotaan useimmiten monisanaisemmin vainajasta, yleensä Raamatun jakeella tai runon pätkällä. Hautamuistomerkkiin lisääminen on kuitenkin pysyvämpi tapa säilyttää vainajan muisto ja identiteetti myös tuonpuoleisuuden ylitse. (Häiväoja & Nickels 1990: 62.)

Virtuaalisessa muistomerkissä vainajan identiteetti on siis helpompi yksilöidä, tehdä siitä hänen identiteettinsä jatke, eräänlainen virtuaalinen ilmentymä. Koko muistosivun visuaalisen ilmeen voi suunnitella vainajan ammatin tai harrastusten mukaan. Muistomerkissä oleville sivuille voi valita jokaiselle oman taustamusiikin, joka yleensä liittyy jollain tavalla menetykseen tai on ollut mahdollisesti edesmenneen lempikappale. Sivuilla vierailevat myös jättävät osanottoja mm. Raamatun jakeilla, jotka voivat viitata joko vainajaan itseensä (elämään, persoonallisuuteen, tekoihin) tai kuolemaan ja ikuisuuteen yleensä. Fyysisessä merkissä tällainen kommunikaatio ja osanottojen jättäminen ei olisi mahdollista, minkä vuoksi henkilön elämään tai tuonpuoleisuuteen on voitu viitata vain Raamatunviitteellä (Häiväoja & Nickels, 1990: 65). Raamattuun perehtymättömälle tällainen ei välttämättä avaudu.

Virtuaalisessa muistomerkissä kaikki on mahdollista sivun levytilan sisältämissä rajoissa. Muistomerkkiin laitetut tiedot kertovat niin runsaudessaan kuin vähyydessäänkin paljon. Patrioottiset ja kansallisidenttiset visuaaliset ratkaisut kertovat vainajan arvoista ja maailmakatsomuksesta, mutta myös usein hänen ammatistaan (esimerkiksi armeijan, poliisin tai palokunnan parissa työskennelleillä on usein hyvin kansallisidenttisiä visuaalisia ratkaisuja). Sosiaalisen aseman kuten vanhemmuuden korostaminen kertoo myös henkilön identiteetin rakentumisesta muiden silmissä. Hän on saattanut olla ensisijaisesti "äiti", "sisar", "tytär", "ystävä", riippuen siitä kuka muistomerkin on luonut.

Virtual Memorials -sivustolla muistomerkkisivuja pystyy hakemaan myös vainajan

sosiaalisen statuksen avulla. Hakutoiminto on jaettu linkkien taakse kategorioihin, kuten *Precious Infants, Young Children, Teenagers, Parents* ja *Fallen Heros*. Samassa osioissa voi hakea sivuja myös syntymä- tai kuolinpäivän mukaan. (*Virtual Memorials* [online] 19.1.2009.) Muistomerkkisivujen selailua on siis helpotettu tällä tavalla. Hautausmaalla kävellessä tämä ei luonnollisesti ole mahdollista, vaan kivissä esiintyy vain nimiä ja vuosilukuja, ilman kuvia tai muita henkilökohtaisia tietoja. Ammatin tai oppiarvon lisäys antaa jonkinlaisen kontekstin, mutta ei silti pidä sisällään vainajan koko identiteettiä. Muistomerkkisivulla taas vainajan identiteetti voidaan tarjota hyvin kattavalla tavalla esiteltynä. Identiteetti halutaan säilyttää tuonpuoleisuuden ylitse, tarjota maailmalle katseltavaksi ja luettavaksi, jotta vainajan muisto ei unohtuisi vaan jatkuisi eräänlaisena kertomuksena, joka pysyy elossa jokaisen lukukerran myötä.

Virtuaalimaailman kommunikoinnin sävyyn ja tunnelmaan on hyvin helppo vaikuttaa pienillä ratkaisuilla, kuten esimerkiksi pikaviestiohjelmien (engl. *instant messenger*) keskusteluikkunoissa käytettävät virtuaalihahmot eli *avatarit*, jotka voivat olla mitä tahansa kuvia joko itse henkilöstä, jostain paikasta tai mistä tahansa, mikä symboloi keskustelussa omaa itseä. Kuvia vaihdellaan mielialojen ja tunnelmien mukaan, ja niiden perusteella myös kommunikoidaan. Tällä tavalla voi luoda eräänlaisen *genius locin* eli paikan hengen ja tunnelman (Forss 2007: 78), jolla voi viestiä sanattomasti elekielen tapaan. Muistomerkkisivustolla tämä tapahtuu juuri personoidulla taustakuvalla, 3D-animaatioilla sekä etenkin taustamusiikilla. Taustamusiikilla on hyvin suuri vaikutus sivun tunnelman luomiseen. Se luo sävyn sivun teksteille ja kuville, tunnelman siitä, millainen vainaja on ollut, millaisena hänet halutaan muistaa ja miten häntä kaivataan. Se toimii eräänlaisena ääniraitana, kuin elokuvan taustamusiikkina.

7.2. Yksityisyyden julkisuus, julkisuuden yksityisyys - suremisen virtualisointi

Nothing is private anymore. Akwasi/15.6.2008

Akwasin vastaus kysymykseeni, miten hän ymmärtää yksityisen ja julkisen informaation, on hyvin osuva ja kirjaimellinen. Internet hämärtää yksityisyyden ja

julkisuuden käsityksen ilmeisesti juuri kasvottomuutensa vuoksi. Emme näe emmekä tiedä, ketkä kaikki katselevat luomiamme sivustoja. Voimme laskea kävijöitä erityisellä kävijälaskurilla, mutta ilman sitä sivu saattaa vaikuttaa piilotetulta ja internetin syvyyksiin asetetulta, se luo illuusion näkymättömyydestä.

Internet-kommunikointi on monella tapaa hyvin anonyymia. Esimerkiksi verkkopäiväkirjoissa voidaan käsitellä hyvin henkilökohtaisia ja yksityisiä teemoja, joista kasvokkain ei välttämättä kyetä puhumaan. Robert Arpo käyttää tästä nimitystä *sosiaalisuuden kuolema*, jolla hän viittaa Jean Baudrillardin samaiseen teoriaan median vaikutuksesta sosiaalisen vuorovaikutuksen katoamiseen. Media on massojen tuottamaa aineista massoille, jolloin yksilö ei massan paineen vaikutuksen alaisena halua edes kyseenalaistaa ”median välittämää hypertodellisuutta”. (Kasvokkainen) sosiaalisuus ei enää päde todellisuuden perusmittarina, sillä sosiaaliselle vuorovaikutukselle tarvitaan ”yhtenäinen sosiaalisen toiminnan tila, sosiaalisten suhteiden tuottaminen ja toimiminen konfliktien ja historiallisten vastakohtaisuuksien näyttämönä”. (Arpo 2005: 284.)

1900-luvun aikana tapahtunut tehokkuuden lisääntyminen, suorittamisen pakko, individualismi ja yksilökeskeisyys vaikeuttavat kuolemarituaaleihin kuuluvaa suremisprosessin läpikäymistä. Tarve kollektiiviseen suremiseen, vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa sekä vainajan muistelemiseen ovat kuitenkin edelleen selkeästi läsnä. Internet on tarjonnut kanavan rakentaa identiteettejä, hakea tietoa, apua, resursseja sekä vuorovaikuttaa ihmisten kanssa globaalissa mittakaavassa. Yhtä pienemmät yhteisöt ja kulttuuriosat-alueet voivat kokea yhteisöllisyyttä internetissä.

Cyberspace represents a global communication space, which is closely related to the small orally based interaction group (Qvortrup & Jensen 2002: xiv).

Maantieteellisillä, ekonomisilla tai kielellisillä eroilla ei ole enää samassa määrin merkitystä, sillä rajat hämärtyvät. Samalla tavalla myös raja yksityisen ja julkisen elämän välillä hämärtyy. Jo pelkästään sivun URL-osoitetta valitessani jouduin miettimään, kuinka julkisen ja helposti tunnistettavan haluan muistomerkkisivustani. Mietin sukulaisiani ja perhettäni ja sitä, onko minulla oikeutta kertoa julkisesti perheemme yksityisestä historiasta. Toisaalta se oli tutkimustyötä varten, sillä en

maksanut sivun säilymisestä. Toisaalta sivun luomisen taustalla oli myös halu jakaa isäni muisto ja persoonallisuus julkisesti. Huomasin samalla työstäväni menetystäni sekä tutustuvani myös omaan menneisyyteeni eri näkökulmasta kuin pelkästään muistelemalla.

Ongelmaksi kuitenkin muodostui myös tutkimusetiikka ja henkilötietolaki:

Yleensä henkilötietojen käsittely on oikeutettua, kun tutkittavat henkilöt yksiselitteisesti siihen antavat luvan (8§ 1 mom.). Suostumuksen täytyy olla vapaaehtoinen, yksilöity ja tietoinen tahdonilmaisu. Pääsääntönä voi pitää sitä, että henkilötiedot kerätään aina tutkittavien suostumuksella. Olennaista onkin jo tutkimuksen alkuvaiheessa suunnitella, mitä henkilötietoja tarvitaan itse tutkimuksen suorittamiseen ja tarvitaanko henkilötietoja enää lainkaan varsinaisen aineistonkeruuvaiheen jälkeen. Hyvin olennaista aineiston jatkokäytölle on tutkittavien informoinnin huolellinen suunnittelu. (FSD - Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2007. [online].)

Sivun personointi sukunimellä antaisi mahdollisuuden saada minusta tai perheestäni yhteystietoja hakupalvelujen kautta. Kuka vain voisi saada osoitteeni ja puhelinnumeroni käsiinsä, jos en ole erikseen salannut sitä. Toisaalta koko nimen mainitseminen jo URL-osoitteessa on eräänlainen legitimoinnin peruste, aitouden ja autenttisuuden todistus, että kyse on oikeasta henkilöstä. Olisiko sille tarvetta, jos sivu on pääasiassa perheeni ja sukulaisteni käyttöön?

Kaikki informanttini eivät ilmeisesti ole miettineet, kuinka helposti internetistä voi löytää tietoja toisista ihmisistä. Esimerkiksi Nathan oli ihmeissään, että olin edes päätenyt hänen muistomerkillen.

You're the only one....how did you find it anyway? Nathan/26.6.2008

The only reason I would desire a private memorial is if there was sensitive information I wanted to document about his death that I did not want the world to know or to protect my children from those who

prey on kids. Yolanda/12.6.2008

In this case, I think it's great that is available to the public.

Jeremy/28.6.2008

Kuvia valitessani jouduin miettimään, mitä kuvia haluan asettaa julkisesti näytteille. Itse olen kuvissa vain vaippaikäinen, isoveljeni taas hieman alle kouluikäinen. Emme ehkä ole niiden kuvien perusteella tunnistettavissa, mutta mitä ajattelevat äitini tai muut sukulaiseni? Toisaalta isäni kuolemasta on kulunut yli kaksikymmentä vuotta, olisiko sillä enää niin suurta merkitystä, jos joku sukulaistani voitaisiin tunnistaa kuvista? Huomasin myös, että ne kuvat, joilla on minulle itselleni suurinta tunnearvoa, eivät välttämättä olleet omasta mielestäni sopivia julkisesti näytille. Ne eivät myöskään välttämättä olleet erityisen hyviä kuvia visuaalisesti vaan kuvaan saattoi liittyä jokin tarina, joka teki siitä erityisen.

Sivuni oli voimassa ilmaisversiona vain kaksi viikkoa, joten en ehtinyt enkä oikeastaan halunnut mainostaa niitä sukulaisilleni tai perheelleni. Huomasin, että osa haluttomuudestani kertoa sivustani oli myös sen sisältämän henkilökohtaisen painolastin vuoksi. Se oli *minun* sivuni isälleni, oma paikkani muistella häntä ja käydä läpi yhteistä historiaamme. Toisaalta kohtelin sitä myös tutkimusmateriaalina. Jos olisin luonut sen yksityiskäyttöön, olisin todennäköisesti pyytänyt isästäni kuvia myös sukulaisiltani sekä maksanut sivusta sen ylläpitomaksun, jotta se ei häviäisi internetistä kahden viikon ilmaisajan jälkeen.

Muistomerkkisivun kautta kommunikointi on tärkeää jokaiselle informantilleni, ja nimenomaan sivun julkisuus ja saavutettavuus ovat olleet olennaisia. Yolanda etenkin halusi saada miehensä muistosta erityisen saavutettavan, sillä hän loi miehelleen kolme muistomerkkisivua eri sivustoille.

Also, so that he is on all major sites; easy to stumble upon and easy for my kids kids kids to find. Yolanda/12.6.2008

I created it so people could leave a condolence or story about my grandmother. Jeremy/28.6.2008

We have only received a couple of comments/condolences from random visitors. It means that other people who we do not even know care in this world. Sandy/18.6.2008

Arpo jakaa vuorovaikutuksen muodot kasvokkaiseen, välittyneeseen (esim. puhelin) vuorovaikutukseen sekä välittyneeseen kvasivuorovaikutukseen (esim. televisio, ominaista monologisuus). Muistomerkkisivustot ovat yhdistelmä välittyntä sekä kvasivuorovaikutusta. Vuorovaikutus voi olla reaaliaikaista kuten verkkojuttelussa eli *chatissa* ja siten teknologian välittämää vuorovaikutusta. Virtuaalikynttilän sytyttäminen ja osanoton jättäminen muistomerkkisivulle taas on välittyntä kvasivuorovaikutusta, jolle ominaista on juuri reaaliaikaisuuden ja kasvottomuuden puuttuminen. Toisaalta sivun luominen ei tarkoita välttämättä tarvetta kommunikointiin, vaan se voi olla ensisijaisesti menetystä prosessoiva kanava.

Kaikki informanttini mainostivat luomaansa muistomerkkisivua ystävilleen ja perheenjäsenilleen. Calla ja Yolanda kuitenkin mainostivat sitä myös anonyymeille kiinnostuneille. Calla laitto muistomerkkisivun osoitteen kuolinilmoitukseen, ja Yolanda teki muun muassa käyntikortteja ja mainoslappuja sekä laitto linkit MySpace-verkkoyhteisön sivulleen.

I have created postcards, business cards, and labels to help promote the site. I have mailed them out to those who attended the funeral, to any other friends and family I could think of, and hand out business cards and stick labels to advertise to others who I want to invite. I have also posted a link from other sites such as my MySpace profile. Yolanda/12.6.2008

Yolanda onkin informanteistani aktiivisin internet-palvelujen käyttäjä ja sai idean muistosivuun juuri MySpace-verkkoyhteisön avulla.

I use MySpace and thought it would be a good idea to have something similar for those who have passed away - so I goggled to find out if others have had the same thinking as me and found 3 sites already

established for this purpose. Yolanda/18.6.2008

Oma suremiseni on ollut aina hyvin yksityistä. Se on ollut osana elämäni lapsuudesta saakka, mutta suremisen prosessointi ja käsitteellistäminen on alkanut tapahtua vasta aikuisiällä. Myös Sandylle ja Yolandalle muistomerkkisivu on ollut tärkeä henkilökohtaisen surutyön väline. Sandyn kyselyvastauksista kävi myös selkeästi ilmi vuorovaikutuksen tarve, mutta lähinnä monologimuotoisessa keskustelussa sisarensa kanssa. Hän puhuttelee kirjoituksissaan sisartaan, kirjoittaa hänelle ajatuksistaan ja kaikesta siitä, mikä jäi sanomatta.

The meaning of this site for me is very significant. It allows me to put my pain on "paper" per say. To write things to her, which helps me to cope with my loss. Sandy/18.6.2008

Akwasille, Nathanille ja Jeremylle muistomerkkisivu on ollut välineellinen keino tarjota muille paikka suremista varten. Jeremy halusi tarjota paikan, missä hänen isoäitiään voitaisiin muistella. Akwasi ja Nathan halusivat kunnioittaa ystävän muistoa ja tarjota edesmenneen läheisille kanavan surutyötä varten. Mielenkiintoista on, että juuri miesinformanttini näkivät muistomerkkisivun tällä tavalla. Asiaan saattaa vaikuttaa myös, kuinka läheinen vainaja on ollut sivun luojalle.

I wanted to help my friend out in his time of grief. Akwasi/15.6.2008

I created it so people could leave a condolence or story about my grandmother. Jeremy/28.6.2008

Koska Yolanda on tehnyt kaiken kaikkiaan kolme muistomerkkisivustoa eri palvelimille, ovat hänen muistomerkkinsä leikekirjamaisia kollaaseja, joihin hän on kerännyt muistojaan ja muistikuviaan miehestään. Muistomerkit ovat ulkoasultaan erilaiset, mutta muutoin ne ovat lähes identtisiä kuva- ja tekstimateriaaliltaan. Jokaisella sivulla on kuitenkin hyvin erilainen tunnelma juuri visuaalisen ulkomuodon ja taustamusiikkien ansiosta. Ainoana informanteistani Yolanda kertoi myös hakeneensa muita virtuaalisia apukeinoja surusta selviytymiseen, kuten virtuaalipsykologin palveluja.

Yolanda on selkeästi miettinyt muistomerkkisivunsa tarkoitusta ja merkitystä laajemmalla perspektiivillä. Se on ollut hänelle kommunikaation keino miehensä kuoleman jälkeisinä kuukausina. Hän on halunnut kiittää muistomerkillä ystäviään ja sukulaisiaan avusta ja osanotosta sekä kommunikoida ihmisten kanssa, jotka ovat kokeneet saman. Hän jäi leskenä neljän lapsen yksinhuoltajaksi, joten hän perustelee muistomerkillä myös keinoa koskettaa lastensa ja lasten lastensa elämää tulevaisuudessa.

The site is a way to say thank you to those who helped me and the kids, to connect with others providing mutual understanding and support, to announce to the world how great a man my husband was (to friends and strangers), so people don't forget who he was, to be able to give his friends and family a gift to keep them strong and to remember that he will always be with them in spirit, to give to his children so they can share in the knowledge of their heritage, to keep documentation of the family lineage, to keep a history of health issues, and to give people a way to pay respects that is convenient, free, and will always be available. Yolanda/12.6.2008

Henkilökohtaisen materiaalin runsaus muistomerkkisivulla vaikuttaa selkeästi siihen, kuinka paljon tuntemattomat ihmiset ottavat kontaktia sivun luojaan. Kaikilla sivustoilla on mahdollista lähettää sähköpostiviesti ystävilleen, jos muistomerkki on jotenkin erityisesti koskettanut, jotta hekin voivat käydä tutustumassa siihen. *Last Memories* jatkaa tässä hieman pidemmälle, sillä muistomerkkisivun voi yhdellä kuvakkeen klikkauksella laittaa oman internet-selaimensa suosikkeihin, siitä voi tiedottaa ystävilleen, siitä voi saada sähköpostiin päivitystietoja (esimerkiksi joku käy sytyttämässä kynttilän tai sivulle lisätään kuvia) ja sen voi lisätä kirjanmerkiksi (engl. *bookmark*, ks. 9. *Terminologia*) haluamalleen sivulle, jotta sen näkyvyys lisääntyisi muillekin internetin käyttäjille. (*Last Memories* [online] 20.2.2009.)

Julkisen ja yksityisen tiedon merkitys hämärtyy, kun tieto laitetaan internetiin. Esimerkiksi Irc-Galleria-sivuston käyttöehdoissa varoitellaan, että lisäämäänsä kuvaa ei välttämättä koskaan saa pois internetistä. Kuka tahansa julkiselle sivulle pääsevä voi tallentaa sen omaan käyttöönsä, ottaa sivulta tietoja, seurata verkkopäiväkirjasta

henkilön elämää, tietää hänen perheestään ja harrastuksistaan, lemmikeistä, lapsuudesta, vanhemmista ja niin edelleen, koskaan välttämättä tapaamatta kasvokkain itse henkilöä.

Vuorovaikutuksen määrä ja tarve on yksilöllistä, mutta se on erilaisilla sovelluksilla tehty hyvin helpoksi toteuttaa. Kasvokkainen vuorovaikutus ei välttämättä ole yhtä helppoa ja nopeaa, mutta tarve siihen saattaa silti edelleen esiintyä myös nykyisessä individualismiin keskittyvässä yhteiskunnassamme, kuten Pentikäinen kirjoittaa:

Nykyajan kaupunkiyhteisöissä asuvilta ihmisiltä toisin sanoen puuttuu kokemuksia yhdistävä ja niille mieltä antava [kuoleman] symbolijärjestelmä, jonka valossa mikään maailmassa tuntuisi 'todelliselta' (Pentikäinen 1990: 198).

Osa tuetuista sivustoista ovat juuri vuorovaikutuksen lisäämiseen tarkoitettuja yhteisöjä. Lisäämällä muistomerkkisivu esimerkiksi *Delicious*-palveluun, jonka tarkoituksena on mainostaa linkkejä muille, voi edistää muistosivun näkyvyyttä muille internetin selaajille ja siten kasvattaa suoraan sen julkisuutta. Tätä mainostamisen ilmiötä on tutkittu 2000-luvulla laajasti, kuten esimerkiksi YouTube-videopalvelua ja sen sisältämiä videopäiväkirjoja, joiden avulla käyttäjät saattavat keskustella toistensa kanssa. Linkkejä mainostetaan toisille, jotka mainostavat niitä edelleen ja niin edelleen. Tällä tavalla jotkin videot saavat runsaasti julkisuutta ja voivat muuttua jopa eräänlaisiksi kultti-ilmiöiksi. Ilmiöstä käytetään nimitystä *networked individualism* eli verkostoitunut yksilöllisyys. (Wesch 2008).

Virtuaalinen muistomerkki muuntuu julkisessa tilassa esiintyvässä monumentissa hyvin samaan tapaan kuin hautausmaan hautakivi. Tuntemattomat ihmiset näkevät sen ehkä useammin kuin itse perheenjäsenet ja ystävät, joiden vierailu muistomerkillä vähenee ajan kuluessa ja lopulta jatkuu enää vain merkkipäivinä.

Neljä kuudesta informantistani ovat vainajan sukulaisia, jolloin heille virtuaalinen muistomerkki onkin lähinnä oman perheen ja läheisten keskeinen vuorovaikutustila. Se on yksityinen heille, vaikka se on julkisessa virtuaalisessa tilassa. Yolanda lukuunottamatta kukaan heistä ei koe tarpeekseen selailta tuntemattomien muistomerkkisivuja:

First to get ideas for building my site and... Secondly to learn about others stories/lives and to pay respects. Yolanda/12.6.2008

Muiden vastaajien mielestä vierailu muiden muistomerkkisivuilla olisi liian surullista:

I don't tend to browse other memorial sites. Before I made the site for my grandmother, I checked out other memorials to get an idea of what to do. Jeremy/28.6.2008

No, unless the site has been created for someone I knew. Akwasi/15.6.2008

No---too sad. Calla/26.6.2008

No...death is morbid...don't have time. Nathan/26.6.2008

I do not browse memorial sites myself, because I have no desire to. Sandy/18.6.2008

Kukaan informanteistani ei halunnut suojata sivuaan salasanalla edes perheen ja ystävien kesken, sillä se heidän mukaansa vain monimutkaistaisi sivun löytämistä ja siellä käymistä. He ovat halunneet jakaa tarinansa, muistonsa ja edesmenneen persoonallisuuden, asettaa sen näkyville julkisesti globaaliin tilaan. Se on ollut myös väline pitää yhteyttä ystävien ja sukulaisten kanssa, mutta myös tuntemattomien ”ohikulkijoiden” osaaottavat kommentit ovat merkityksellisiä. Vaikka vuorovaikutus tuntemattomien ihmisten kanssa ei näytä olevan aivan ensisijainen tarkoitus, se on kuitenkin toivottua ja merkitsee jokaiselle informanteistani hyvin paljon. Se antaa heille onnistumisen tunteen virtuaalisen muistomerkin suhteen. Muistomerkki palvelee tarkoitustaan eli edesmenneen muisto välittyy muille eikä unohdu.

I didn't think it was necessary to have a password, mainly so people wouldn't be confused. Jeremy/28.6.2008

We have only received a couple of comments/condolences from random visitors. It means that other people who we do not even know care in this world. Sandy/18.6.2008

Yes [I have received comments], from a cousin of Helen [nimi muutettu] who thanked me very much for what I did. I felt I had touched her in a way and I have no idea who she is. Akwasi/15.6.2008

I try to learn something from what they have shared. If not now, maybe it will help me in the future. But it's absolutely nice to see that the memorial moved someone to share - I think that's GREAT! It also creates a curiosity to know what it was that moved them to leave condolences. Yolanda/12.6.2008

I have had great feedback from family and friends alike...I am really proud of it myself too....what a great way for people to remember his life with just a simple click....and to provide comments feelings for everyone else to see. Nathan/26.6.2008

Muistomerkkisivu on siis hyvin yksityinen tila, henkilökohtainen kunnianosoitus edesmenneelle - ja hänen perheelleen - sekä osa surutyön prosessia. Yksityinen ei kuitenkaan aina tarkoita vain persoonakohtaista yksityisyyttä vaan myös oman perheen sisäistä yksityisyyttä.

I think the meaning of public and private is ones own perception. For example although the website is public, it is a very private place for me to go and write my feeling to my sister even though she has passed. Sandy/18.6.2008

We chose not to secure it with a password so that people could see how truly beautiful my sister truly was and so that anyone can share their thoughts or memories about her. Sandy/18.6.2008

Muistomerkin luominen ja eräänlainen kokoaminen voi Yolandan tapaan olla

leikekirjamaista kollaasin luomista. Calla nimenomaan halusi jakaa sivullaan "*lifetime of memories*", elinikäisiä muistoja. Valokuvat yksityisinä objekteina ovat täynnä subjektiivisia tunteita ja muistoja. Jotkin kuvat saattavat jopa olla liian henkilökohtaisia, jotta niitä haluaisi laittaa julkisesti esille, kuten havaitsin omassa osallistuvassa havainnoinnissani. Valokuvaamisen suosio digikamerateknologian avulla on kasvanut räjähdysmäisesti, jolloin valokuvaamalla tavallaan dokumentoidaan arkea ja elämää. Julkaisemalla elämäänsä ja arkeaan internetissä saavutetaan uudenlaista vuorovaikutusta läheisten ja myös tuntemattomien ihmisten kesken. (Östman 2007.)

Tarinat ja kuvat muistomerkkisivuilla ovat hyvin henkilökohtaisia ja herkkiä, ja niiden kertomiin tarinoihin on helppo eläytyä. Fyysisellä muistomerkillä, esimerkiksi hautausmailla, vierailu ei ole yhtä personifioitua. Kivissä on usein vain nimiä ja vuosilukuja, kasvottomia ja persoonattomia.

Jokaisen informanttini mielestä muistomerkkisivustot ovat kuitenkin ehdottoman hyödyllisiä.

Yes, very very useful. You can always put messages on the site on anniversaries. Akwasi/15.6.2008

It [the site]. means a lot, because I know it will last forever, and people can go there anytime to browse through the memorial. Jeremy/28.6.2008

This kind of service is useful. It has been very healing for me personally. Sandy/18.6.2008

7.3. Virtuaalinen tila, paikka ja tilallisuus

It's like a huge library, offering a vast amount of knowledge and reference. Also you can buy almost anything you want without going to the store. A great way to communicate with friends, and meet

friends. Jeremy/28.6.2008

Jeremy kuvailee hyvin tyypillisellä tavalla internetiä. Informaatio on keskeinen ominaisuus, minkä vuoksi internetiä usein verrataan kirjastoon, joka useimmiten nähdään juuri tiedonhankintaan ja virkistykseen liittyvän tilana.

Tilan ja paikan kokemukset ovat konstruktioita, subjektiivisesti rakentuneita kokemuksia. Niihin liitetään kulttuurisia, sosiaalisia ja poliittisia merkityksiä, joiden avulla ne näyttävät meille myös muiden aistien kuin vain näön avulla Tilan ja tilallisuuden kokemus on kantilaisittain ajateltuna *a priorista*, perustuu aiempaan ajatukseen tai ennako-oletukseen maailmasta. Maailma ei suinkaan esittäydy meille siten kuin se on vaan hahmotamme maailman aina ennakkoon opituista malleista käsin.

Virtuaalisessa tilassa esiintyvä *paikka* näyttäytyy sarjana numeroita eli IP-osoitteena (ks. 9. *Terminologia*), kuten esimerkiksi 193.223.567.178. Osoite on kuin karttakoordinaatti maapallon pinnalla, esimerkiksi Helsingin sijainti on 60° 10' 15" N, 24° 56' 15" E. IP-osoitteen perusteella voidaan paikantaa internet-verkkoon kytketyt tietokoneet ja tätä on käytetty hyödyksi hyvin monella tavalla, kuten verkkokeskustelupalstojen ylläpidossa. Keskustelupalstan sääntöjä rikkovien IP-osoitteet voidaan lukita, jolloin henkilö ei kykene enää kirjautumaan sivulle juuri kyseiseltä koneelta.

Rakentaako IP-osoite kuitenkin fyysisen sijaintinsa avulla virtuaalista paikan ja tilan kokemusta? Asia ei ole aivan niin yksinkertainen. Järvisen mukaan (1999: 64) tietoverkossa navigoimista ei voida sijoittaa esimerkiksi kaksiulotteisen kartan pinnalle. Kantilaisen ajattelun mukaisesti havaintomme kohteet ovat merkitys- ja suhdejärjestelmiä, jotka liittyvät toisiinsa aistiemme kautta kolmiulotteisiksi objekteiksi ja edelleen ajallis-paikallisiin suhteisiin toisiinsa nähden (Kannisto 1998: 319.) Tila-käsite liittyy siis yleisimmin rakennettuun, fyysiseen ympäristöön, vaikka se on luonteeltaan abstrakti ja subjektidonnainen käsite. Virtuaalinen muistomerkki tilana on subjektiivisesti tuotettu, mutta yhtäläillä konstruoitu, mikro- ja makrotason merkityksiä sisältävä yksityinen ja julkinen tila. Subjektiivisesti se voi näyttäytyä paikkana ja kollektiivisesti tilana.

Järvinen viittaa Michel de Certeauun ajatuksiin tilan rakentumisesta toimijuuden kautta. Tällöin kulloinenkin avattu sivu hypertekstissä on itsessään oma paikkansa, joka linkkien kautta tapahtuvan navigoinnin avulla rakentuu hypertekstin tilaksi ja on kytköksissä aina edellisiin ja sitä seuraaviin tiloihin. (Järvinen 1999: 64.) Tämä tila ei kuitenkaan rakennu jokaiselle samalla tavalla. Subjektiiviset valinnat antavat jokaiselle yksilöllisen tilallisen kokemuksen. Esimerkiksi muistomerkkisivulla yksi voi valita pääsivun jälkeen kuvagallerian, toinen sukupuun tarkastelun, kolmas taas haluaa suoraan jättää osanottonsa ja sytyttää virtuaalisen kynttilän vainajan muistoksi. Jokainen sivu sisältää oman merkityskokonaisuutensa, joka on sivun luojalle, mutta myöskin siellä vierailijalle aina yksilöllinen ja yksityinen.

Järvinen viittaa myös Mireille Rosellon tutkimuksiin hypertekstin spatiaalisuudesta. Rosello rinnastaa kirjan fyysisen rajallisuuden sekä hypertekstin rajattomuuden, jolloin merkityksenanto hypertekstille ei ole sidottu kirjan tavoin fyysiseen rajallisuuteen. Hyperteksti asettaa siis täysin uusia haasteita, joilla hahmotamme oman positiomme suhteessa tekstin tilaan. (Järvinen 1999: 56; Rosello 1994: 130.)

Kysyessäni informanteiltani virtuaalitodellisuuden ja internetin kolmiulotteisuudesta oli vastauksissa selkeästi havaittavissa yhtäläisyys internetin käyttöasteen ja vastauksen perusteellisuuden kanssa. Esimerkiksi Sandy käyttää internetiä keskimäärin 15 minuuttia päivässä (hänen siskontyttönsä hoiti muistosivun rakentamiseen liittyvät tekniset seikat) eikä hän osannut kuvailla virtuaalisen ja todellisen maailman suhdetta.

I am not really sure how I would describe virtual space nor I am not sure if I feel there are any affiliations between the physical and virtual world, I am also not sure what you mean by the virtual world being two or three dimensional. Sandy/18.6.2008

Kun taas Nathan käyttää työssään internetiä päivittäin useita tunteja, minkä vuoksi hän osasi suhteuttaa tietokoneen näytön kaksiulotteisen ominaisuuden ja virtuaalitodellisuuden kolmiulotteisuuden toisiinsa.

...my computer screen is 2D right?....I guess the internet has a 3D aspect to it though. Nathan/26.6.2008

Toimintojen reaaliaikaisuus sekä yhteydet maantieteellisiin kohteisiin antavat vaikutelman globaalista tilasta. Muistomerkkisivun linkittäminen omiin suosikkeihinsa, mainostaminen esimerkiksi *Delicious*-palvelussa ja mainostaminen hämärtävät fyysisen etäisyyden virtuaalisessa ja reaalisessa tilassa. Maantieteelliset etäisyydet siis katoavat ja keskeiseksi jää vain virtuaalinen vuorovaikutus, tietokoneen näytön rajaama tila ja kanava, jolla saa suhteellisen välittömän yhteyden tarvitsemiinsa resursseihin, olivat ne sitten ihmisiä tai informaatiota.

Virtual space is a great way to communicate and gain knowledge. I think they [virtual and real world] are affiliated, because it's an everyday thing to use the internet. Jeremy/28.6.2008

Kyselystä nousi selkeästi esille muistomerkkisivun merkityksen muuttuminen ajallisessa kontekstissa. Suru ei ole samalla tavalla läsnä jokapäiväisessä elämässä, ja siten myös muistomerkkisivulla vieraileminen ei enää ole päivittäistä, jos edes viikoittaista. Muistomerkkisivu muuttuu muistin paikaksi virtuaaliavaruudessa, omaksi monumentikseen, jolla käy ehkä enemmän anonyymeja vierailijoita kuin itse vainajan lähisukulaisia tai ystäviä. Informanttini taas vierailevat sivulla enää merkkipäivinä ja juhlapyhinä, ihan kuten fyysisillä hautausmaillakin.

You can always put messages on the site on anniversaries. Akwasi/15.6.2008

I think of it often but actually look at it about every 45days. Yolanda/12.12.2008

Osallistuvassa havainnoinnissani nousi selkeästi esille sivun merkitys suhteessa fyysiseen hautapaikkaan. Koska itselläni ei ole mahdollisuutta vierailla isäni haudalla niin usein kuin haluaisin, se on aina merkittävä hetki, kun sinne pääsen. Virtuaalinen muistomerkki on taas yksityinen sivu siinä mielessä, että vierailen siellä yksin enkä kohtaa toisia ihmisiä sivulla vieraillessani, kuten ehkä kohtaisin julkisella hautausmaalla. Olen kuitenkin tietoinen sivun julkisuudesta sekä sen näkyvyydestä esimerkiksi muistomerkkisivustojen etusivuilla *New Memorials* -osioissa.

Virtuaalinen tila ja tilallisuuden kokemus eivät suinkaan naturalistisesti toista reaalityodellisuutta muistomerkkisivustoilla. Ne eivät ole suoria representaatioita perinteisistä muistomerkeistä, jotka ovat usein monumenttimaisia ja abstrakteja, kuten esimerkiksi Nickelsin tutkimissa hautamuistomerkeissä (Nickels 2006). Jesper Tække kirjoittaa kommunikatiivisesta tilasta, joka rakentuu virtuaalisessa tilassa tapahtuvan yhteydenpidon avulla. Maantieteellisten etäisyyksien merkitys katoaa, ja tilallisuuden kokemus muodostuu nimenomaan informaation ja kommunikaation välityksellä. (Tække 2002: 25-46.)

Virtuaalinen tilallisuus rakentuu internetistä käytetystä diskurssissa, jossa usein käytetään sanoja kuten "sinne" (eng. *there*), "sieltä" (eng. *from there*), "siellä on" (eng. *there is*) ja "mennä nettiin" (eng. *go online*). Petri Raivo (1997:200) kirjoittaa diskursiivisesti rakennetusta tilasta ja maisemasta, jolloin kyseisen tilan ja paikan kokijan kokemusta määrittää hänen oma kulttuurinen kontekstinsa. Kokemus rakentuu tällöin intersubjektiivisesti tulkittuna kulttuuritekstuaalisuutena.

Maisema voi samanaikaisesti olla paitsi konkreettinen fyysinen kokonaisuus, kuten alue tai näkymä, myös maalaus, runo, kirjallinen kuvaus tai muu vastaava kulttuurisesti tuotettu teksti. - - [tutkimuskohteen] kuvaus tai esittäminen eivät koskaan ole absoluuttista todellisuuden tallentamista, vaan tiedostettujen ja tiedostamattomien ideologisten valintojen tuloksena syntyneitä esityksiä maailmasta, jossa tutkija elää ja jota hän tutkii. (Raivo 1997: 200.)

Tilallisuuden kokemus rakentuu siis useista osatekijöistä, jotka muodostuvat yksilöllisesti mutta myös kollektiivisesti kulttuuristen kontekstien osatekijöinä. Internetistä käytetyssä diskurssissa ja puheessa muodostuvat useat tilan ja paikan rakenteet, jotka viittaavat fyysiseen liikkumiseen todellisessa tilassa. Tämä on kuitenkin abstraktio, sillä kolmiulotteisen tilan rakennelma ei kaksiulotteisen tietokoneen näytöllä ole fyysisesti mahdollista. Se voidaan muodostaa erilaisilla perspektiivimalleilla ja visuaalisilla ratkaisuilla aina 3D-teknologiasta yksinkertaiseen varjostusten luomiseen.

Virtuaalitodellisuutta, virtuaalimaailmaa ja virtuaalista tilallisuutta ei Qvortrupin mukaan tule suoraan verrata valokuvamaiseksi representaatioksi todellisesta maailmasta, eikä se ole myöskään ontologisesti määriteltävissä rinnakkaiseksi maailmaksi, vaan virtuaaliavaruus (eng. *virtual space*) tulisi ymmärtää ihmisten luomana tilan ja tilallisuuden kokemuksen representaatioina (Qvortrup & Jensen 2002: xii).

- - cyberspace is a space with communication technology as its ontological basis. In this sense it is a parallel space in which intentional acts can be pursued under conditions that do not exist in geographical space. (Qvortrup & Jensen 2002: xiv.)

Space is a phenomenon resulting both from the qualities of reality and from our perceptual and experiential apparatus (Qvortrup & Jensen 2002: xxi).

Muistomerkin virtuaalisen tilallisuuden kanssa yhdistyy myös reaalin tilallisuuden kokemus, joka koostuu siitä todellisesta ympäristöstä, jossa muistomerkillä vieraileva henkilö sijaitsee käyttäessään internetiä. Akwasia lukuun ottamatta kaikki muut informanttini loivat muistomerkkisivunsa kotonaan ja ensisijaisesti myös vierailevat sillä kotonaan. Mobiilipalvelut mahdollistavat internetissä navigoimisen myös matkapuhelimella. Yolanda on ainoa, joka on hyödyntänyt tätä mahdollisuutta.

Yes [I have used the memorial site with a mobile connection], via smart blackberry* . Yolanda/12.12.2008

Hänen internetin käyttöaktiivisuutensa on selvästi suurin informanteistani, mikä myös näkyy hänen laajoissa vastauksissaan. Mobiilipalvelujen avulla muistosivun tilassa voi vieraila missä ja milloin vain. Se on virtuaalisesti ikään kuin läsnä ja saavutettavissa kaikkialta, missä vain on mahdollisuus luoda yhteys internetiin. Itse en voinut käyttää mobiilipalveluja puhelinliittymäni vuoksi, sillä en halunnut liittää siihen internet-yhteyttä ominaisuuden hinnan vuoksi. Informanteistani vain yksi käytti mobiiliyhteyttä muistosivunsa tarkastelua varten, minkä vuoksi en kokenut tarpeelliseksi havainnoida tätä puolta.

Internet on hyvin riippuvainen visuaalisista rakenteistaan. 3D-animaatioilla, yksinkertaisilla varjostuksilla ja perspektiivien muutoksilla saadaan vaikutelma kolmiulotteisesta tilasta tietokoneen näytön rajaamassa ikkunassa. Visuaalisuus rakentuu kuitenkin myös *a priori* kielellisistä konnotaatioista, jotka muodostuvat fyysisen todellisuuden ja toiminnan rinnastamista virtuaaliseen todellisuuteen. Käsitteellistämme virtuaalista tilaa reaalisen tilan kokemuksen kautta yleensä täysin tiedostamattamme, jolloin useat kokemukseen perustuvat ilmaisut ovat myös vertauskuvallisten ilmaisujen taustalla. Sirpa Tani kirjoittaa aiheesta:

Visuaalisuuden valta näkyy kielessämme sekä metaforien että rakenteiden tasolla. Monien visuaalista kokemista tarkoittavien sanojen merkitys on laajentunut kattamaan myös vertauskuvallisia ilmaisuja. Puhumme esimerkiksi kuvaamisesta, näkökulmista ja mielikuvista. Rakenteiden tasolla kielen visuaalisuus viittaa pyrkimykseen ajatella kokonaisuuksien - kokonaisten kuvien ja mielikuvien, valmiiden rakenteiden - ja tiettyjen näkökulmien kautta, jolloin asioita tarkastellaan kuin esinettä tietyssä ympäristössä. (Tani 1997: 214.)

Yhdyn Tanin mielipiteeseen siitä, että visuaalisuus näkyy myös teknologian suosiossa (Tani 1997: 214), joka etenkin 2000-luvulla virtuaalisen kommunikaatioteknologian räjähdysmäisen suosion ja yleistymisen myötä vaikuttaa väistämättä myös tapaamme rakentaa ja ymmärtää merkityksiä ympäröivästä maailmasta ja paikastamme siinä.

8. Lopuksi

Internetin räjähdysmäistä suosiota tuskin olisi kyetty aavistamaan 1960-luvulla. Se on etenkin länsimaisessa maailmassa muuttunut hyvin nopeasti osaksi arkipäiväisiä käytäntöjä juuri monipuolisuutensa vuoksi, sillä internetissä on mahdollista vuorovaikuttaa ajallis-maantieteellisistä eroavaisuuksista huolimatta sekä kokea yhteisöllisyyttä aiemmin marginaalisten aiheiden ympärillä. Kuolemarituaalien digitalisointi virtuaalisiksi muistomerkeiksi on tällöin vain yksi "luonnollinen" siirtymä, joka tulee varmasti näkymään tulevaisuudessa yhä enemmän. Lempiäinen ja Nickels kirjoittavat kuolemarituaalien merkityksestä kulttuurikuvaajina:

"Hautaamistavat paljastavat mitä elämästä, kuolemasta ja tuonpuoleisuudesta ajatellaan. - - Lisäksi vaikuttavat kansalliset perinteet, yhteiskunnalliset rakenteet, maantieteelliset erityispiirteet, kunkin aikakauden tavat jne." (Lempiäinen & Nickels 1990: 7.)

Virtuaalitekniikan haltuunotto kuolemarituaaleissa on siis omalla tavallaan oman aikakautemme peili.

Pro gradu -tutkielmassani tehtävänäni oli selvittää miten muistomerkki muuntuu virtuaaliselle tasolle, millaisia yksityisyyden ja julkisuuden merkityksiä virtuaaliseen muistomerkkiin asetetaan sekä millaisia tilan ja tilallisuuden kokemuksia virtuaalinen muistomerkki luo ja ylläpitää. Käytin etnografisessa kenttätöyssäni hyvin kirjaimellisia tapoja tarkastella muistomerkkisivustoja. Visuaaliset ratkaisut (kuten 3D-animaatiot, varjostukset, värit, tekstifontit ja taustamusiikit) sekä sivustojen tarjoamat palvelut olivat tarkastelun alla. Pyrin selvittämään millaisia mahdollisuuksia sivustojen etusivut tarjosivat eteenpäin linkkien kautta ja mitä näillä haluttiin viestittää: apua ja tukea suruun, edesmenneen muiston kunnioittaminen ja välittäminen koko maailmalle sekä vertaistuen saaminen muilta samaa kokeneilta. Palveluina muistomerkkisivustot halusivat korostaa nimenomaan vainajan muiston kunnioittamista. *Memory Of* -sivusto mainosti itseään myös ”reaaliaikaisena parantumisen keskuksena” (*Your Online Center*

for Healing), jolla haluttiin viestittää muistomerkkisivun merkitystä suruprosessin etenemisessä.

Etnografiassani sekä kyselyvastausten analysoinnissa käytin Edmund Husserlin kehittämää *fenomenologisen reduktion* menetelmää, jolla pyrin lähestymään tutkimuskohdettani ilman ennakko-oletuksia tai -kokemuksia, ns. puhtaana ilmiönä. Sinänsä tämä on ristiriidassa myös soveltamani Immanuel Kantin *transsedentialistisen idealismin* kanssa, sillä sen mukaan objektit ilmenevät meille aina *a priori*, aikaisemman kokemusmaailmamme avulla, eivätkä siis puhtaina ilmiöinä. Puhdasta ilmiötä tuskin voidaan havainnon kannalta saavuttaakaan, sillä havainnoimme maailmaa aina aikaisempien kokemustemme ja opittujen merkitysjärjestelmien avulla. Esimerkiksi pöydän *idea* on suhteellisen universaali muoto (neljä jalkaa ja taso), mutta tunnistamme silti pöydiksi hyvin erilaisia muotoja, jotka eivät välttämättä vastaa sitä tiettyä pöydän *ideaa*, joka on ennakko-oletuksemme pöydän muodosta. Fenomenologisella reduktiolla pyrinkin siis lähinnä tutustumaan ilmiöön hyvin perustavanlaatuisesti, kyseenalaistaen jokaisen toiminnon sivustoilla, kuin en olisi koskaan internetiä käyttänyt. Tällä tavalla kykenin myös analysoimaan hyvin yksityiskohtaisesti omaa osallistuvaa havainnointiani, jossa loin muistomerkkisivuston isälleni.

Virtuaalinen muistomerkkisivu rinnastuu fyysiseen ja reaaliseen muistomerkkiin vain käsitetasolla. Tutkimieni muistomerkkisivustojen visuaalinen ilme noudattaa suhteellisen perinteistä kotisivun ideaa, jolloin sivulla on esittelytekstejä, ääntä, videokuvaa, kuvagalleria sekä vieraskirja, tai kuten tässä tapauksessa virtuaalikynttiläsivu tai osanottosivu. Tällöin se vastaa fyysistä muistomerkkiä vain merkitykseltään, jossa halutaan kunnoittaa vainajaa.

Virtuaalisen muistomerkin merkitys surun prosessoinnissa ja edesmenneen muiston jakamisessa on erittäin keskeinen. Virtuaalinen muistomerkki on nähty ennen kaikkea ikuisena, virtuaaliavaruuteen jäävänä monumenttina, joka on niin kauan saatavilla kuin teknologia sen sallii. Merkitys ei kuitenkaan ole staattista, vaan se elää ja muuttuu samalla tavalla kuin suru ja menetys – aika parantaa haavat. Sivun olemassaolo on kuitenkin lohdullista, ja siellä voi käydä aina tarvittaessa, vuosipäivinä, kun sivusto ilmoittaa uudesta viestistä tai kun itsestä tuntuu siltä – se on siis aina saavutettavissa.

Informanttini eivät ole ajatelleet muistomerkkiä vain fyysisen virtuaalisena versiona, sillä hautamuistomerkki eli hautakivi on heille ollut se ns. todellinen muistomerkki, joka merkitsee edesmenneen fyysisen ruumiin sijainnin. Haudalla voidaan myös käydä samalla tavalla vierailemassa vainajan luona. Fyysisen hautapaikan puuttuminen saattaa kuitenkin vaikeuttaa suruprosessin läpikäymistä, kuten Sandyn tapauksessa. Tällöin virtuaalinen muistomerkkisivu voi korvata virtuaalisella tasolla hautapaikan ja muodostua muistin ja muistamisen tilaksi.

Virtuaalisella muistomerkkisivulla on haluttu paitsi kommunikoida ystävien ja läheisten kanssa, myös tuntemattomien ihmisten kanssa. Tällainen virtuaalinen yhteisöllisyys on tyypillistä etenkin tottuneille internetin käyttäjille. Ohikulkijoiden kommentit ovat lohdullisia ja ne ilahduttavat muistomerkkisivun tekijöitä. Sivua on voitu myös mainostaa oman perheen ja ystävien ulkopuolisille kuten esimerkiksi sanomalehden muistokirjoituksessa tai toisilla internet-sivustoilla.

Neljä kuudesta informantistani on läheisessä sukulaisuussuhteessa edesmenneeseen ja kaksi ovat ystäviä. Muistomerkkisivun henkilökohtainen merkitys on suurin juuri sukulaisuussuhteessa, jolloin muistomerkkisivun luominen ja rakentaminen ovat eräänlainen tapa prosessoida omaa menetystä sekä rakentaa vainajan identiteetti uudelleen elävästä edesmenneeksi. Ystävän luomana se on ollut lähinnä kunnianosoitus vainajan perheelle sekä paikka surulle ja yhteydenpidolle. Muistomerkkisivua ei ole haluttu suojata salasanan taakse, jotta mahdollisimman moni saavuttaisi sen - niin tutut kuin tuntemattomatkin. Yksityisestä on tässä mielessä tehty julkista. Sivu on julkinen tila ja periaatteessa kenen tahansa saavutettavissa. Sen yksityinen merkitys on todennäköisesti suurin juuri muistomerkkisivun tekijälle tai edesmenneen läheisimmille, mutta tilana se voi myös tarjota julkisesti lohtua ja vertaistukea samaa kokeneille.

Tilana muistomerkkisivu rakentuu juuri sosiaalisen toiminnan kautta. Perhevalokuvat, viestit, runot, videot, taustamusiikki ja keskustelut rakentavat muistomerkkisivusta sosiaalisen tilan ja subjektiivisesti rakentuneen kokemuksen. Sivuuun voidaan liittää myös kansallisia ja poliittisia merkityksiä, jos edesmennyt on ollut esimerkiksi sotilas, poliisi tai palomies, ja sivu rakennetaan hyvin patriotismia korostavaksi. Muistomerkki liitetään tällöin laajempaan kulttuuriseen ja kansalliseen kontekstiin, se saa syvyyttä

myös perheen ulkopuolella.

Virtuaalitodellisuus on siis lähinnä väylä ihmisen jo ennestään omaamille sosiaalisille tarpeille: perheen ja läheisten kunnioitukselle, menetyksen käsittelemiselle suruprosessissa, vainajan muistamiselle sekä omien juurien ja identiteetin säilyttämiseksi. Modernista ajasta ja modernista identiteetistä puhuttaessa käytetään usein nimityksiä pirstoutuminen ja murtuminen. Ihmisten väliset sosiaaliset vuorovaikutussuhteet, toimiminen ajassa ja paikassa sekä identiteettien muotoutuminen ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa.

Stuart Hall käyttää teoksessaan *Identiteetti* (1999) paljon edellä mainitsemiani käsitteitä 'pirstoutuminen' ja 'murtuminen' (ks. esim. Hall 1999: 24-25). En kuitenkaan ole Hallin kanssa täysin samaa mieltä käsitteiden merkityksestä, sillä ne sisältävät mielestäni negatiivisen sävyn, joka taas ei tee oikeutta niille mahdollisuuksille, joita esimerkiksi virtuaalitodellisuus tarjoaa ajassa ja tilassa. Yhteiskunnat on mielletty aikaisemmin kokonaisina entiteetteinä, sillä ihmisellä on tarve homogenisoida ja kategorisoida asioita. Asioille, käsitteille ja olioille on saatava hallittavissa olevat rajat ja reunat, jotta ne olisivat käsitettävissä kokonaisuutena eivätkä rajoiltaan häilyvinä ja heterogeenisina. Pirstoutumisesta ja murtumisesta puhutaan ikään kuin ne olisivat modernin ihmisen opittu ominaisuus, vaikka ne mielestäni voisivat olla enemmänkin vain opittua tapoja analysoida ihmisen luontaisesti monimuotoista toimintaa.

Virtuaalisen tilan ja tilallisuuden kokemuksen havainnointi ei ehkä ole perinteisen antropologisen kenttätyömenetelmien mukaista, jolloin koko kehon ruumiillinen kokemus perustuu useiden aistien yhtäaikaiseen työskentelyyn. Virtuaalinen tila on abstrakti, tietokoneen näytöllä esiintyvä kaksiulotteinen elementti, jonka fyysisyys sijaitsee kielellis-symbolologisissa konnotaatioissa, kuten esimerkiksi ”keskusteluhuone”, ”kotisivu”, ”kirjoittautua sisään” ja ”surffata”. Internetiä on kutsuttu ”tiedon valtatieksi” ja muun muassa Jeremy viittasi sitä vastauksessaan ”kirjastoksi”. Transsedentialistisen idealismin mukaan määrittelemme virtuaalisen tilallisuuden *a priori*, jolloin itse virtuaalisen tilan *olemus* ei ole kokemustamme määrittävä tekijä vaan *käsityksemme* tilan olemuksen kokemisesta.

Antropologian yhtenä tavoitteena on *ymmärtää* ihmisen toimintaa. Samaa yrittävät sekä

psykologit, sosiologit että kaikki tutkijat, jotka pyrkivät selvittämään miksi ihminen toimii siten kuin toimii. Ihmisen (kulttuurisesta) toiminnasta on yhtä monimutkaista saada holistista kuvaa kuin aivojen toiminnasta. Aina jää jäljelle harmaita alueita, jotka pysyvät tutkimuksen ulottumattomissa.

Pro gradu -tutkielmassani olen mielestäni onnistunut kartoittamaan tätä harmaata aluetta virtuaalisen antropologian näkökulmasta, sillä internetin osuutta kulttuurisessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ei ole mielekästä sivuuttaa perinteistä antropologista kenttätöitä korostamalla. Virtuaalista tilaa ja tilallisuuden kokemusta olisi mielenkiintoista tutkia edelleen mm. verkkopelien ja visuaalisten keskusteluhuoneiden näkökulmasta, sillä näiden suosio sekä lasten, nuorten että aikuisten keskuudessa on valtava ja tarjoaa mahdollisuuksia myös vertailevalle kulttuuritutkimukselle, teoreettiselle antropologialle sekä kenttätömenetelmien – etenkin osallistuvan havainnoinnin – kehittämiseksi. Yksityisyyden ja julkisuuden merkitykset ovat hämärtyneet voimakkaasti ja joudumme määrittelemään uudelleen sekä lainsäädännöllisiä että arkisia toimintatapoja mikä on soveliaista, oikein ja toivottavaa. Antropologiassa on mielestäni erinomaiset mahdollisuudet olla tekemässä tutkimusta juuri siitä mitä, miksi ja miten ihmiset toimivat *online* ja *offline*.

9. Terminologia

Terminologia perustuu Sanastokeskus TSK:n Tietotekniikan termitalkoot -projektiin. Projektin sanasto- ja termimääritelmät eivät kuitenkaan aina vastaa englannin kielisiä termejä, minkä vuoksi joidenkin termien lopussa on erillinen viittaus kyseisen termin lähteeseen. Muussa tapauksessa termit ovat Sanastokeskuksen suomentamia.

Avoin verkkojulkaiseminen; vapaa verkkojulkaiseminen (eng. *open access publishing*)

Verkkojulkaiseminen, jossa tieto on vapaasti kenen tahansa luettavissa, tulostettavissa ja levitettävissä edelleen ilman maksuja tai käytön esteitä. (TSK, päivitetty 2005-04-28)

Aktiivinen kirjanmerkki (eng. *active bookmark; bookmarklet*)

Selaimissa käytettävä kirjanmerkki, joka sisältää URL-osoitteen lisäksi tietyn toiminnon toteuttavan komentosarjan. Kun selainohjelmien kirjanmerkkejä käytettäessä voidaan tavallisesti siirtyä suoraan tiettyssä URL-osoitteessa sijaitsevalle WWW-sivustolle, voidaan aktiivisen kirjanmerkin sisältämän komentosarjan avulla esimerkiksi korostaa etsityn sanan esiintymät kyseisellä sivustolla, jotta ne olisi helpompi löytää. (TSK, päivitetty 2002-12-20)

Avatar; virtuaalihahmo; verkkohahmo (eng. *avatar*)

Käyttäjän valitsema, häntä edustava visuaalinen hahmo tietokonepelissä, virtuaaliodellisuudessa tai keskustelupalstalla. Käyttäjä voi valita tai koota itse haluamansa virtuaalihahmon tietokonepelin tai virtuaaliodellisuuden tarjoamista vaihtoehdoista. Keskustelupalstalla virtuaalihahmo on käyttäjän valitsema kuva, joka toistuu kaikkien hänen kirjoitustensa yhteydessä. Termiä verkkohahmo voi käyttää silloin, kun hahmo on tietoverkossa toimivassa sovelluksessa, esimerkiksi internetissä pelattavassa tietokonepelissä. (TSK, päivitetty 2007-12-14)

Blogi; verkkopäiväkirja; nettipäiväkirja (eng. *weblog; blog*)

WWW-sivusto, johon tehdyt päiväkirjamaiset merkinnät ovat aikajärjestyksessä;

voi käsitellä esimerkiksi sivuston ylläpitäjän yksityiselämää tai jotain erityistä mielenkiinnon kohdetta. Usein sivustoon liittyy mahdollisuus kommentoida blogin merkintöjä. (TSK, päivitetty 2005-10-07)

Flash-animaatio (eng. *flash animation*)

Macromedian kehittämän tekniikan avulla tuotettu, pääosin vektorigrafiikkaan perustuva lyhyt animaatio, joka soveltuu erityisesti WWW-sivulla käytettäväksi; koska Flash-animaatiot perustuvat pääosin vektorigrafiikkaan, animaatiotiedostot ovat kooltaan suhteellisen pieniä eikä WWW-sivuilla olevien animaatioiden katselu edellytä suurta tiedonsiirtonopeutta. Katselua varten selaimen tarvitaan kuitenkin Flash-ohjelmalisäke. Flash on Macromedian rekisteröimä tavaramerkki. (TSK, päivitetty 2002-06-03)

HTML; (eng. *Hypertext Markup Language*)

hypertekstin rakenteen ja ulkoasun kuvaukseen käytettävä merkintäkieli; HTML-kieltä käytetään erityisesti internetissä esitettävien dokumenttien kuvaamiseen. HTML-kielen avulla voidaan määritellä esimerkiksi linkit, kirjasinlaji ja tekstin sijoittuminen sivulle. HTML:ssä käytettävien tunnisteiden joukko on rajallinen, eikä käyttäjä voi laajentaa sitä. (TSK, päivitetty 2007-12-14)

IP-osoite; IP-numero; (eng. *IP address; IP number*)

Internetiin kytketyn tietojenkäsittely- tai tiedonsiirtolaitteen tai verkkoliittymän yksilöivä numeerinen tunnus (TSK, päivitetty: 2007-12-14)

Keskusteluryhmä (eng. *discussion group; news group*)

Internetin palvelu, jonka avulla käyttäjät voivat lukea ja kirjoittaa aiheittain jaoteltuja artikkeleita, ilmoituksia tai mielipiteitä (TSK, päivitetty 2007-12-14)

Keskustelupalsta (eng. *discussion forum*)

WWW-sivusto, sen osa tai internetin palvelu, jossa voi keskustella yhdestä tai useammasta aiheesta (TSK, päivitetty 2007-12-14)

Kirjanmerkki (eng. *bookmark; Internet bookmark; favourite*)

Käyttäjän selaimen tallentama WWW-osoite; tarkoituksena on helpottaa ja

nopeuttaa pääsyä niille WWW-sivuille, joilla käyttäjä on aiemmin vierailut. Kirjanmerkki (engl. bookmark) voi myös tarkoittaa tiedostossa oleva linkkiä, jota napsauttamalla voi siirtyä tiettyyn kohtaan kyseistä tiedostoa. (TSK, päivitetty 2009-01-07)

Linkki; (eng. *hyperlink; link*)

Tekstissä tai muussa aineistossa oleva määrittely, jonka avulla voidaan siirtyä määrättyyn kohteeseen samassa tai toisessa aineistossa. Linkin avulla voidaan siirtyä esimerkiksi WWW-sivulta toiselle tai tekstistä kuvaan. Linkki voidaan osoittaa tekstin ympäristöstä poikkeavan värin tai alleviivauksen (tekstilinkki) tai kuvan avulla (kuvalinkki). Tarkennusta tarvittaessa voidaan linkin sijaan käyttää termiä hyperlinkki. (TSK, päivitetty 2002-06-03)

Mainospalkki (eng. *banner; banner ad*)

WWW-sivulla käytettävä mainoskuva, josta on linkki erillisellä sivulla sijaitsevaan aineistoon; arkityylissä voidaan käyttää sanaa banneri (TSK, päivitetty 2000-02-04)

Reikänauha

Kukin merkki on lävistetty pitkälle nauhalle peräkkäin, esikuvana myös unix-käyttöjärjestelmän, Internetin ja mikrojen käyttämälle yksinkertaiselle tiedostomuodolle. (lähde: CSC - Tieteellinen laskenta Oy, www-sivusto:

<http://www.nic.funet.fi/index/FUNET/history/heureka/reika.html>, Viitattu 25.2.2009)

Ruutukaappaus (eng. *screenshot*)

Ruutukaappaus on näppäinyhdistelmällä suoritettava tietokoneen työpöydästä otettava kuva. Kuvan voi ottaa myös avatuista valikkoikkunoista tai mistä tahansa tietokoneen näytön esittämästä kokonaisuudesta. (lähde: *TechTerms.com*, www-sivustolta <http://www.techterms.com/definition/screenshot>, Viitattu 25.2.2009)

Verkkoyhteistyö (eng. *chat*)

kahden tai useamman käyttäjän reaaliaikainen viestien vaihto tietoverkossa; verkkoyhteistyö. (TSK, päivitetty: 2006-12-05)

WWW-sivusto; verkkosivusto; internetsivusto; nettisivusto; sivusto

Tietyn organisaation tuottama tai tiettyä aihetta käsittelevä ja siten selkeän kokonaisuuden muodostava WWW-sivujen joukko. (TSK, päivitetty 2007-12-14)

World Wide Web; WWW

Palvelujärjestelmä, jonka avulla käyttäjät voivat hyödyntää internetissä olevia tiedostoja ja palveluja. (TSK, päivitetty 2007-12-14)

10. Lähteet

10.1. Tutkimusaineistot

Memory Of – Your On-line Center for Healing

Sivusto sijaitsee osoitteessa <<http://www.memory-of.com/Public/>>. Sivustoa luettu aikavälillä 1.11.2007-31.3.2009.

- Yolanda, 25-35 v. Sähköpostikysely. Teksti kirjoitettu 12.6.2008 sekä 12.12.2008.
- Akwasi, 35-45 v. Sähköpostikysely. Teksti kirjoitettu 15.6.2008 sekä 31.12. 2008.
- Nathan 31 v. Sähköpostikysely. Teksti kirjoitettu 26.6.2008 sekä 15.12.2008.

Last-Memories.com – Memorial Site

Sivusto sijaitsee osoitteessa <<http://www.last-memories.com/>>. Sivustoa luettu aikavälillä 1.11.2007-31.3.2009.

- Sandy, 44 v. Sähköpostikysely. Teksti kirjoitettu 18.6.2008 sekä 9.12.2008.
- Jeremy, 33 v. Sähköpostikysely. Teksti kirjoitettu 28.6.2008 sekä 9.12.2008.

Virtual Memorials™

Sivusto sijaitsee osoitteessa <<http://www.virtual-memorials.com/>>. Sivustoa luettu aikavälillä 1.11.2007-31.3.2009.

- Calla, 34 v. Sähköpostikysely. Teksti kirjoitettu 26.6.2008 sekä 19.12.2008.

10.2. Kirjallisuus

Aaltola, Juhani & Valli, Raine 2001: *Ikkunoita tutkimusmetodeihin*. Jyväskylä: Ps-Kustannus.

Aarska, ast0, ^MidnightAngel^, NANCY-, Wiineri 2007: Jokelan koulussa kuolleiden muistolle. Verkko yhteisö *Irc-Galleria*-yhteisöpalvelussa [online]. <http://irc-galleria.net/channel.php?channel_id=2516152>. [24.12.2008, huom. yhteisön luojat esiintyvät omilla nimimerkeillään.]

Aikio, Annukka (toim.) 1989: *Uusi sivistyssanakirja*. Helsinki: Otava.

American Anthropologist Association 1998: *Code of Ethics of the American Anthropological Association* [online].

<<http://www.aaanet.org/committees/ethics/ethcode.htm>> [15.12.2007.]

Appadurai, Arjun 1996: *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Ariés, Philippe 1974: *Western Attitudes Toward Death: From the Middle Ages to the Present*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Ariés, Philippe 1991: *The Hour of our Death*. New York: Oxford University Press.

Arpo, Robert 2005: *Internetin keskustelukulttuurit: tutkimus internet-keskusteluryhmien viesteissä rakentuvista puhetavoista, tulkinnoista ja tulkinnan kehyksistä kommunikaatioyhteiskunnassa*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Association Canadienne d'ethnologie et de Folklore 2000: Le Web = The Web. The Ethnography of the Digital World. *Ethnologies* 22(2).

Backman, Jussi & Himanka, Juha 2008: Fenomenologia. *Filosofia.fi - LOGOS Ensyklopedia* [online]. <<http://filosofia.fi/node/2712>> [20.11.2008.]

Benedikt, Michael 1991: *Cyberspace: First steps*. USA: The MIT Press.

Budka, Philipp & Kremser, Manfred 2004: CyberAnthropology - Anthropology of CyberCulture. Teoksessa: Khittel, Stefan & Plankensteiner Barbara & Six-Hohenbalken, Maria (eds.), *Contemporary issues in socio-cultural anthropology. Perspectives and research activities from Austria*. Vienna: Loecker. [Saatavissa myös www-osoitteesta:

<http://www.mediaanthropology.net/Budka_Kremser_Cyberanthro.pdf>]

CSC – Tieteellinen laskenta Oy 2008: *Internetin historia* [online].

<<http://www.nic.funet.fi/index/FUNET/history/internet/fi/etusivu.html>> [18.9.2008.]

Davydova, Olga 2005: Rituaali, identiteetti ja ylijärjaisuus – *Elore* 12(1) [online].

<http://cc.joensuu.fi/~loristi/1_05/elore1_05.htm> [18.1.2008.]

Dilthey, Wilhelm 1976: *Selected Writings*. Cambridge, Cambridge University Press.

Eisemann, Robert & Halminen, Laura 2007: A tribute to those who passed at the Jokela School Shooting [online]. Verkko-yhteisö *Facebook*-yhteisöpalvelussa.

<<http://www.facebook.com/group.php?gid=27473125064>> [20.11.2007.]

Escobar, Arturo 1994: Welcome to Cyberia. *Current Anthropology* 35(3).

Eskola, Jari 1999: *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino

Facebook [online, yhteisöpalvelu]. <<http://www.facebook.com/>> [8.8.2008.]

Fingerroos, Outi 2003: Refleksiivinen paikantaminen. *Elore* 10(2) [online]

<http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_03/fin203c.html> [27.1.2008.]

Fingerroos, Outi 2004: *Haudatut muistot: rituaalisen kuoleman merkitykset Kannaksen muistitiedossa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Finlex - Valtion säädöstietopankki 1999: *Henkilötietolaki 22.4.1999/523* [online].

<<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990523>> [26.1.2009.]

Forss, Anne-Mari 2007: *Paikan estetiikka: Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Friedman Kerim 2005: Armchair Anthropology in the Cyber Age? *Savage Minds - notes and queries in anthropology* [online].

<<http://savageminds.org/2005/05/19/armchair-anthropology-in-the-cyber-age/>> [13.12.2007.]

FSD - Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2007: Tutkimusetiikkaa ja lakipykälää [online]. <http://www.fsd.uta.fi/laki_ja_etiikka/etiikka_lait.html> [8.3.2009.]

Geertz, Clifford 2000: *The interpretation of cultures: selected essays*. New York: Basic Books.

Gibson, William 1986: *Neuromancer*. London, Grafton Books.

Gibson, William 1988: *Mona Lisa Overdrive*. New York, Bantam Books.

Haarni, Tuukka (toim.) 1997: *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Hakken, David 1999: *Cyborgs@cyberspace? An Ethnographer Looks to the Future*. New York: Routledge.

Hakken, David 1993: *Computing Myths, Class Realities: An Ethnography of Technology and Working People in Sheffield, England*. Boulder: Westview Press.

Hine, Christine 2000: *Virtual Ethnography*. London: Sage.

Horst, Heather A. & Miller, Daniel 2006: *The Cell Phone: An Anthropology of Communication*. Oxford: Berg New York.

Husserl, Edmund 2002 (1900): *The Shorter Logical Investigations* [online]. London: Taylor & Francis. <<http://library.ellibs.com/login/?library=31&book=0-203-44523-6>> [23.1.2009.]

Juti, Riku 1998: *Empirismi ja tieto*. Teoksessa: Korkman, Petter & Yrjönsuuri, Mikko (toim.) 1998: *Filosofian historian kehityslinjoja*. Helsinki: Gaudeamus

Järvinen, Aki 1999: *Hyperteoria: Lähtökohtia digitaalisen kulttuurin tutkimukselle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Kannisto, Toni 2008: Kant - Transsendentaalinen idealismi. *Filosofia.fi - LOGOS Ensyklopedia* [online]. <<http://filosofia.fi/node/2425/>> [20.11.2008.]

Kannisto, Heikki 1998: Kant ja järjen itsekritiikki. 313-382. Korkman, Petter – Yrjönsuuri, Mikko (toim.) 1998: *Filosofian historian kehityslinjoja*. Helsinki: Gaudeamus.

Kant, Immanuel 1997: *Prolegomena: eli Johdatus mihin tahansa metafysiikkaan, joka vastaisuudessa voi käyda tieteestä*. Helsinki: Gaudeamus.

Kortelainen, Anna 2003: *Levoton nainen: hysterian kulttuurihistoriaa*. Helsinki: Tammi.

Kuparinen, Eero (toim.) 1999: *Kun aika loppuu: Kuolema historiassa*. Turku: Turun yliopisto.

Kuula, Arja 2006: *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. Tampere: Vastapaino.

Laine, Timo 2007: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2007: *Ikkunoita Tutkimusmetodeihin 2*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Laitinen, Katja 2003: Maailman Tori - internet kenttänä. Teoksessa: Laaksonen, Pekka & Knuuttila, Seppo & Piela, Ulla: *Tutkijat kentällä*. Helsinki: SKS.

Lempiäinen, Pentti & Nickels, Brita (toim.) 1990: *Viimeiset leposijamme: Hautausmaat ja hautamuistomerkit*. Helsinki: SLEY-kirjat.

Lindgren, Liisa 2000: *Monumentum - muistomerkkien aatteita ja aikaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lönnqvist, Bo (toim.) 2000: *Arjen säikeet. Aikakuvia arkielämään, sivilisaatioon ja*

kansankulttuuriin. Jyväskylä: Atena.

Lönnqvist, Bo & Kiuru, Leena & Uusitalo, Eeva 1999: *Kulttuurin muuttuvat kasvot: Johdatusta etnologiatieteisiin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Marander-Eklud, Lena & Hagström, Charlotta (toim.) 2005: *Frågelistan som källa och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Mattelart, Armand 2003: *Informaatioyhteiskunnan historia*. Tampere: Vastapaino.

Miller, Daniel 2000: *The Internet: An Ethnographic Approach*. Oxford: Berg .

Nickels, Brita 2006: *Hautamuistomerkki elämän ja kuoleman tulkitsijana: Heikki Häiväojan, Kain Tapperin ja Matti Peltokankaan tekemät hautamuistomerkit 1952-2002*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Niiniluoto, Ilkka & Saarinen, Esa (toim.) 2002: *Nykyajan filosofia*. Helsinki: WSOY.

Nurmi, Timo & Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi & Sorjanen, Timo 2004: *Gummeruksen suuri sivistyssanakirja*. Jyväskylä: Gummerus.

Oesch, Erna 1994: Totuus ja metodi hermeneutiikassa. *Filosofinen aikakausilehti* 94(2) [online]. <http://www.netn.fi/294/netn_294_oesch.html> [22.1.2009.]

Pentikäinen, Juha 1990: *Suomalaisen lähtö: kirjoituksia pohjoisesta kuolemankulttuurista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Qvortrup, Lars & Jensen, J. F. 2002: *Virtual Space: Spatiality in Virtual Inhabited 3D Worlds*. London: Springer-Verlag.

Raivo, Pertti 1997: *Kulttuurimaisema: Alue, näkymä vai tapa nähdä*. Teoksessa: Haarni, Tuukka (toim.) 1997, *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Reid, Elizabeth 1994: *Cultural Formations in Text-Based Virtual Realities*. Masters Thesis, University of Melbourne, Department of History [online].
<<http://www.aluluei.com/cult-form.htm>> [5.1.2008.]

Roff, Sandra Shoiock 2005: *The Return of the Armchair Scholar*. 49-57. *Journal of Scholarly Publishing* 36(2) [online].
<http://muse.jhu.edu/journals/journal_of_scholarly_publishing/v036/36.2roff.html> [20.12.2008.]

Rosello, Mireille (1994): The Screener's maps: Michel de Certeau's "Wandermanner" and Paul Auster's Hypertextual Detective. Teoksessa: Landow, George P. (ed.), *Hyper/Text/Theory*. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Saarela-Kinnunen, Maria & Eskola Jari 2001: Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa: Aaltola, Juhani & Valli, Raine (toim.) 2001: *Ikkunoita Tutkimusmetodeihin 1*. Jyväskylä: PS-Kustannus.

Sanastokeskus TSK. Tietotekniikan termitalkoot [online].
<<http://www.tsk.fi/termitalkoot/index.html>> [30.11.2007.]

Saresma, Tuija 2007: *Omaelämäkerran rajapinnoilla: kuolema ja kirjoitus*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Seppälä, Olli 2005: *Surun ja toivon kuvat: Hautamuistomerkkien sanoma*. Helsinki: Kirjapaja.

Stanford Encyclopedia of Philosophy 2002: Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* [online].
<<http://plato.stanford.edu/entries/schleiermacher/>> [22.1.2009.]

Söderholm, Stig 1990: *Liskokuninkaan mytologia – Rituaali ja rocksankarin kuolema: Jim Morrison -kultin etnografinen tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tække, Jesper 2000: *Cyberspace as a Space Parallel to Geographical Space*. Teoksessa:

Qvortrup, Lars & Jensen, J.F. 2002: *Virtual Space: Spatiality in Virtual Inhabited 3D Worlds*. London: Springer-Verlag.

Tani, Sirpa 1997: Maantiede ja kuvien todellisuudet. Teoksessa: Haarni, Tuukka (toim.) 1997, *Tila, paikka ja maisema: Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino.

Tilastokeskus 2006: Vapaa-ajan Internet-käyttö lisääntyy. *Tietoyhteiskuntaohjelma* [online].

<http://www.tietoyhteiskuntaohjelma.fi/ajankohtaista/vuoden_2006_uutiset/fi_FI/1137414302963/> [10.1.2008.]

Tilley, Christopher 1994: *A Phenomenology of Landscape: Places, Paths and Monuments*. Oxford: Berg Publishers.

Tuan, Yi-Fu 2001 (1977): *Space and Place. The Perspective of Experience*. Minnesota: University of Minnesota press.

Ukkonen, Taina 2000: *Menneisyyden tulkinta kertomalla: Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Uotinen, Johanna 2005: *Merkillinen kone: informaatioteknologia, kokemus ja kertomus*. Joensuu: Joensuun yliopisto.

Van Ede, Yolanda (toim.) 2002: Screens. *Etnofoor* 15(1/2).

Vilkuna, Janne 1992: *Suomalaiset vainajien karsikot ja ristipuut: kansatieteellinen tapatutkimus*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.

Vähäsarja, Irina 2007: Kuolleiden muistoksi useita verkkoyhteisöjä. *Helsingin Sanomat* [online].

<<http://www.hs.fi/kaupunki/artikkeli/Kuolleiden+muistoksi+useita+verkkoyhteis%C3%B6j%C3%A4/1135231633182>> [1.12.2007.]

Wesch, Michael 2008: *Digital Ethnography@Kansas State University* [online].
<<http://mediatedcultures.net/ksudigg/>> [7.12.2008.]

Wikipedia 2008: The Tomb of the Unknown Soldier. *Wikipedia - Vapaa tietosanakirja*
[online]. <http://en.wikipedia.org/wiki/Tomb_of_the_Unknown_Soldier> [20.1.2009.]

Wittel, Andreas 2000: Ethnography on the move: From field to net to Internet. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 1(1) [online].
<<http://www.qualitative-research.net/fqs-texte/1-00/1-00wittel-e.htm>> [30.12.2007.]

Östman, Sari 2007: *Avaudutaan arjesta. Suomalaisnaisten Internet-elämäjulkaiseminen ja maskuliinisuuden esittämisen keinot*. Pro gradu -tutkielma [online]. Turun yliopisto, kulttuurituotannon ja maisemantutkimuksen laitos.
<<http://smostm.files.wordpress.com/2007/11/avaudutaan-arjesta.pdf>> [22.1.2009.]

Östman, Sari 2008: Elämäjulkaiseminen - Omaelämäkerrallisten traditioiden kuopus - *Elore* 15(2) [online]. <http://www.elore.fi/arkisto/2_08/ost2_08.pdf> [22.1.2009.]

Liitteet

Liite 1: Sähköpostikyselyt

Haastattelukysymykset (kesä 2008):

- A brief personal data: age - occupation - relation to the person deceased
- Why did you create a virtual memorial site? Have you created any other memorial on the internet or in real world?
- How often do you visit the memorial site?
- Have you honoured the deceased in any other way than with this virtual memorial?
- Do you browse memorial sites yourself? Why, why not?
- Have you received comments and/or condolences from random visitors? if so, what is the meaning of these contacts for you?
- Do you think the amount of the payment and the services provided are even? Would you pay for the memorial site (why, why not)?
- Have you told about the site to your family and friends? Have you promoted it any other internet site?
- Some memorial sites provide a possibility to secure your site with a password, why did you choose not to do so?
- What is the meaning of the memorial site for you?
- How much time do you spend in the internet? (per day/week)
- Do you think this kind of service provided is useful?
- Have you sought any other virtual services for coping with sorrow and loss?
- Would you create a real physical memorial place for your loved one? Why, why not?
- How do you see the meanings of public and private?
- How would you describe virtual space? Do you think there is any affiliations with physical and virtual worlds and?
- Is the virtual world three dimensional or two dimensional place?
- How would you describe internet to a person who has no knowledge about it?

Lisäkysymykset (joulukuu 2008):

- List the most common places you use the Internet:
- Do you have an Internet connection at your home?
- Have you used the memorial site through mobile connections? (iPhone etc.)
- Where (if you remember) did you create the memorial site (home, office, library computers.)
- How often do you now visit the memorial site?

Liite 2. Memory Of.com

MemoryOf
Your Online Center for Healing

Hand-sewn, Personalized Teddy Bears and Blankets, made from your loved one's clothes
Ships in 3-4 weeks

Search For Memorial
First Name: Last Name:
[Advanced Search](#)

> Create a Memorial > FAQ > Contact Us

Anniversaries
MargaretCordova(2/22) NicholasGilkison(3/6) DanielRoman(2/19) RickeyFuller(3)

- Create an Online Memorial
- How To
- Testimonials
- FAQ
- Gifts and Comfort
- Features
- Resources
- Forum
- Press
- Contact Us

Create a Website
His/Her First name:
His/Her Last name:
Web Address:
(www.jamesdavid.memoryof.com)

Memory-Of.com is your online center for healing. Create a beautiful memorial website, light "candles", join our active forums, read weekly articles, and browse our regularly updated library.

67,662 Memorials
2,788,405 Candles

LIBRARY
GIFTS AND COMFORT
CREATE WEBSITE

FORUM
LIVE PERSON CHAT
ARTICLE ARCHIVE

Latest Candles
02/27/2008 05:18
Teri Drebit (Jaime's Mom) lit a candle in memory of **Nicholas Piccolo II**. "I light this candle in your everlasting memory dear Nicholas. May it shine bright in the hearts of all who love you"

02/27/2008 05:17
Teri Drebit (Jaime's Mom) lit a candle in memory of **Doris Turner**. "Precious Doris, I light this candle in your everlasting memory. May it shine bright in the hearts of all who love you"

Little Big Steps
by Kristie Guthrie MSP PC
Recovering from the Loss of Your Child "An unimaginable, indescribable loss has taken place. It has inflicted a wound so deep that numbness and excrucia..." [read more >>](#)

Breathing Relief
by Jake
You Have the Ability to Help Yourself The grieving process is one of the most difficult and emotionally wrenching experiences that you will go through in their lifetime. Its... [read more >>](#)

> New Memorials

Dorothy Taylor
1943 - 2008
Born in Illinois
Memorial website created by Clary Funeral Consultants Inc.

Caden Grimes
2007 - 2007
Born in Texas
Memorial website created by Shelbi And David Grimes

Travis Gerron
1989 - 2008
Born in Canada
Memorial website created by T.J. Gerron

> Testimonials

Home | Create a Memorial Website | Search Memorials | Grief Forums | Frequently Asked Questions
Resources | Testimonials | Affiliate with Us | Terms of Use | Contact Us | All Memorial Websites | Privacy Policy

2007 LifeStageMedia Foundation Limited and content owners. All Rights Reserved.

(Kuva: Anna Haverinen, ScreenShot, 27.2.2008)

Liite 3. Last-Memories.com

LAST-MEMORIES.COM
MEMORIAL SITE

Latest websites | ary 27 || Donald Nelson - February 27 || Sherry Ezzell - February 27

Search
last name
Advanced search

Create Website
Create Death notices
Features
Grief Resources
Forum
FAQ
Terms of Use
Membership
Donation

Creating an online memorial website dedicated to your dearest is a wonderful opportunity to pay them an honour, giving you the chance to share the memories of your dearest with our friends and relatives.

The Memorial Website www.last-memories.com provides largest pool of **online memorial services** on the market. We offer most reliable online memorial services. Our **Family Tree**, **Memorial Book** or **Memorial Video** can be put among the most beautiful services we provide our users with. [Example](#)

RECENT MEMORIALS

CREATE MEMORIAL

First name:
Last name:
Name of website:
Continue ...

TESTIMONIALS

Thank you so much for having this -- website. We were able to give our son a tribute for all to enjoy. We can keep it forever as he is forever in our hearts... God bless you!
- Mark -

REAL LIFE A human fate is sometimes too tough to bear. [read more...](#)

CUSTOM SUBPAGES Create independent subpages and link them to your memorial. [read more...](#)

FEATURES

- » Create an unique **Memorial Website**
- » Get a website address of your choice
- » Create your own **Custom Subpages**
- » **Adjust the style** of your online memorial website according to your own imagination
- » Create extraordinary **Family Tree**
- » Write a life story of your dearest person
- » Create **Photo Albums**. Add unlimited photos
- » Add video and audio records
- » Receive beautiful **Memorial Video**
- » Create **Memorial Book** and take a hard copy of your website wherever you go
- » Easy-to-use editing system
- » Create **In Memory Of Donation**

All this and much more we offer you for FREE. See All Features

OTHER MEMORIAL SERVICES

MEMORIAL VIDEO INCLUDED FOR FREE
Commemorate lives of loved ones in beautiful way, show their lives in Memorial Video

FAMILY TREE INCLUDED FOR FREE
Create stunning Family Tree of your dearest, add ancestors, descendants, upload their pictures and more...

MEMORIAL BOOK INCLUDED FOR FREE
Want to have your memorial in the bookshelf? Make a beautiful Memorial Book (hard-copy of Memorial Website)

W3C XHTML 1.0 CSS

PETS-MEMORIES.COM
Online memorials for your pets

5271
Memorial websites

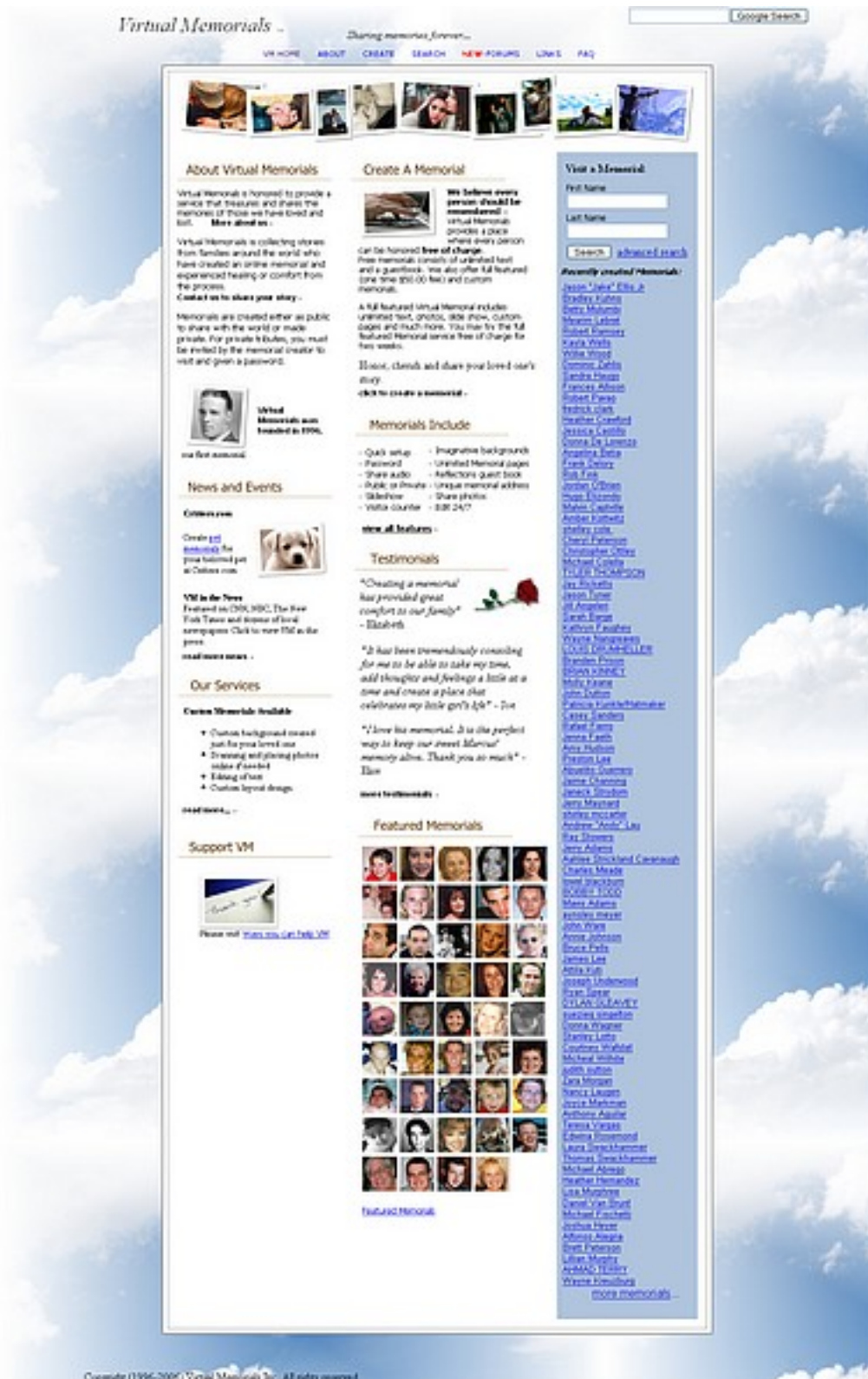
Latest candles
02/27/2008
Ethan Delgado's Mommy
Hi Ethan, whenever I need a smile-I look at your beautiful pictures. I light this candle in memory of your beautiful
[Visit site](#)

734
Death notices

Home | Create Website | Forum | FAQ | Terms of Use | Terms of Service | Membership | Donation | Privacy | Contact Us
Copyright © 2006 - 2007 www.last-memories.com & www.pets-memories.com, Corville s.r.o. All rights reserved.

(Kuva: Anna Haverinen, ScreenShot, 27.2.2008)

Liite 4. Virtual Memorials

(Kuva: Anna Haverinen, ScreenShot, 27.2.2008)